

సరోజముఖి.

ఆరంభః సకము.

సరోజముఖి
సం. ౧౯౨౩
౧౯౨౩

(ప్రథమ ముద్రణ) 1000 ప్రతులు

సరోజముఖి

సం. ౧౯౨౩

సరోజముఖి

సం. ౧౯౨౩

19 27

శ్రీమత్ సరోజముఖి గ్రామీణ శాల, గుంటూరు.

శ్రీ

స రో జ ము థి.

అంజనేయ చరిత్రము

(ఆరంభముల నాటకము)

ఇది

బి ట్రా ఆంజనేయచరిత్ర
D. R. Anjaneya
రచించి బడియె.

కె. కె. రా. నాకట్రా. ము. మ్యచే
ప్రకటింపబడియె.

(నాటికా గుంటూరు లిల్లా.)

గుంటూరు కన్యకా ముద్రాక్షరశాలయందు 1 పేజీ మొదలు

24 పేజీలవరకు ముద్రింపబడియె.

మొదటి కూర్పు 1000.

1927.

[కాపీ గ్రంథి నిజవద్దు]

[వెల రు 1-0-0]

M. I. P. PROJECT
Microfilmed.

ఇందు వచ్చు పాత్రములు.

—♦ పురుషులు. ♦—

- 1 విక్రమార్కుడు
- 2 ప్రభాకరుడు
- 3 రజనీచరుడు
- 4 కాశ్యపుడు
- 5 చాద్రకేశుడు
- 6 భూమూతుడు
- 7 రామావధానులు
- 8 అప్పంభోష్ణ

 ఇంకను భటులు మున్నగువారు సమయానుకూలముగా

వస్తారు.

—♦ స్త్రీలు ♦—

- 1 సరోజముఖి
- 2 రాజముఖి
- 3 కళావతి
- 4 రాగవల్లరి
- 5 భృమరిక
- 6 యోగిని

“సుకవితా యద్యస్మి రాక్షసం”

ప్రొఫెసర్
పి.బి. రాజనాయకం.

శ్రీరస్తు.

విజ్ఞప్తి.

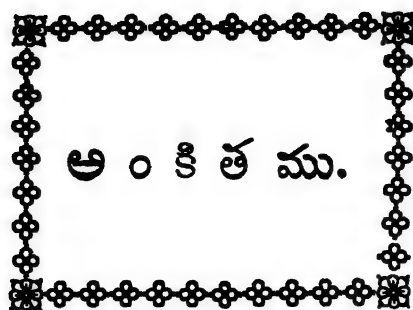
పాతకమహాశయాలారా !

ప్రభుమమున నస్మత్క వితాలత కాలవాలగబును సరసపద్య
రచనాకౌశలండును ప్రియమిత్రుండును నగు మ॥ రా॥ శ్రీ॥ దొంత
రాజు వెంకటాద్రిమయ్యగారిలోఁ గవితాప్రసంగంబునంగలసె యొక్క
నాడు బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహకవిగారి “మణిమంజరి”
నవలను జగుపుమి పతివ్రతాసూహాత్యక్తలితంబగు దానిని బ్రదర్శ
నాంబుగా జేసిన యోగ్యుండుగా నుండునట్టి యోచించి యిరువుర
మీసరోజముఖయను పేర నాటకమును వ్రాయ ప్రారంభించితిమి.
తదుపరి కొన్ని కారణములచే గొంతకాలమువరకు నాగి మగల
నామిత్రుల నాయమున చెట్టో ముగించితిరి.

నాటకరచనకు శ్రీదు ముద్రణమునకుగూడ పెక్కు నెల
లాలస్యమయ్య నెట్టకేలకు నాకు మిత్రుండును వైశ్యకులరత్నం
బును నగు శ్రీయుత మోటసుర రాఘవయ్యగారి ధనసహాయము
చేతను మరికొందరి మిత్రుల ప్రోత్సాహముచేతను ముద్రాపించితి.
ఇయ్యది ప్రథమప్రయత్నమగుట ననేకదోషము లుండకమానవు
కావున తప్పులనన్నింటి నెప్పుడొక భావిచెదరని మిక్కిలి ప్రార్థించెద.

తాడికొండ, }
2-5-21.

ఇట్లు బుధజనవిశేషమున,
బిట్టా ఆంజనేయులు.

ఇష్టజీవతాప్యార్థనము.

శా|| శ్రీ సీతాకృతి మాయతో మెలగుచుఁ • చిద్రూపుడై తామస
వ్యాసంగంబునఁ దమ్ము దామరచు ను • ప్తారాతిసందోహముల్
గాసిం జెందగ జెండి సత్వయుతులఁ • గాపాడుచుఁ లోకసం
త్రాసాబుల్ బెడబాపు రాఘవపర • బ్రహ్మంబు ధ్యానించెదఁ.

గురుస్తుతి.

గీ|| అక్షరాభ్యాసమాది గా • వ్యముల దనుక
గరపి విద్యావిశారదు • గాగ జేసి
దయను గను తాడికొండకే • దారలింగ
సుకవిసింహుని గొల్చెద • సుకృతమతిని॥

ఉ|| పథ్యములైన వాక్యముల • బల్లకు నేర్పుచుఁ గావ్యసంతతి
స్వధ్యముగాగ జేసి నుతు • కంఠును నెక్కుడు ప్రేమజూచు ని
త్యాధ్యయనుఁ గురుఁ హరితఃసాస్వయు మల్లిమజల్లి బుచ్చయా
రాధ్యుని గొల్చెదఁ నుగూఁ • రాశిని నీశ్వరలోకవాసుని॥

కృతినిర్దేశప్రస్తావన.

గీ|| బాల్యమాదిగ బ్రీతి స • త్పాత్రునిగను
జేసి నున్నించు జనకుని • సేవజీసి
ఋణవిముక్తుండ గాకుంట • నీసుకవిత
నర్పణము జేయుచున్నాడ • నతులభక్తి.

కం॥ నను నిరతము గారామము

గన్తు సాఁకి మదీయదృశ్య • కావ్యంబునకుఁ
దనరగ కృతిపతి యగునా
యనుగూఁ జనకుని చరిత్ర • మభివర్ణింతుఁ॥

కృ తి ప తి వ ం శా వ తా ర ము.

కం॥ చండీనాథుని కృపచే

చండాంశుని నుతుని గెలిచి • చయ్యన చిరజీ
వుండై నుతికెక్కిన మా
ర్కండేయమహర్షి వెలయు • ఘనచరితుండై॥

గీ॥ అతని గోత్రంబు నందు బి • ట్రాన్వయమున
కలశవారాశియందు రా • కాశశాంకు
సరణి నుద్భవసుయ్యె పి • చ్చయ ఘనుండు
విశరణాశేషవిభవ ని • ర్వితఘనుండు॥

సీ॥ అద్వికోటికల్ప • కావనిజంబన

విశరణ శీలంబు • వెతుక నేల
జీర్ణాలయములకు • జీవదాతయనంగ
దైవభక్తిని వేరె • దలప నేల
అరివర్గములపాలి • కగతకుండని చెప్ప
నడవడికల వేరె • యడుగ నేల
శాంత్యాదికములకు • సదనంబయని పల్క
గుణవితానంబుల • గణనమేల

గీ॥ చటుల దుర్భరసంసార • జన్మభేద

మెరుగఁడన సంపదల పాలి • కరుగ నేల

ననగ జెలువొందె నతఁడు తా ♦ భాద్రియందు
నధివసించుచు శ్రీపిచ్చ ♦ యాహ్వాయమున॥

కం॥ ఏకోదరసంజాతల

లోకనుతపతివ్రతాత్మ ♦ లూనేందిరలఁ

శ్రీకనకాంబాభిఖ్యల

జేకొనె పత్నులుగ నతఁడు ♦ చేకోప్రీతి॥

ఉ॥ అందుఁ గనివృత్తు సుతుడ ♦ నై జనియించియు నగ్రమాత యు
స్పందితదీక్ష విద్యలకు ♦ సాయమొనర్చి కృతార్థ జేయ బె
పొంది సమత్వభావమున ♦ నెప్పుచు సంతతముఁ సపర్యచే
తం దనియించుచుంినిటు ♦ దల్లుల కిదర కేళిపుత్రత॥

కం॥ ఇతటి సఁసారముఁ

కాతల నను గూడి యూడి ♦ కంజానాక్షుఁ

జింతిండు చెప్పుడు జీవిత

మౌతయు చరితార్త మొందు ♦ నట్లులు గడపె

మ॥ అకలంక స్తితి నెక్కనాఁడు సజగే ♦ హంబందునఁ బుత్రమి
త్రకళత్రంబులు చెంగట న్నెలగ ను ♦ ద్యద్భక్తి చిత్తంబు నం
దక గోపాలుని జేర్చి భాగవతము ♦ న్నాచేత వించుఁ నుఖా
త్మకమా ముక్తిపదంబు చూరగొనె నమ్మాన్మగ్గ డనాయాసతఁ

కం॥వతాదృశ గుణఖనికిని

సీతాధిప పాదపద్మ ♦ చింతితమతికిఁ

భూతదయాపరిరంభున

కాతత సత్కిర్తి పూరి ♦ తాశాంతునకుఁ॥

సమర్పణంబుగా నాయొనర్పంబూసన సరోజముఖ యను
దృశ్యప్రబంధంబునకు కథాక్రమం బెట్టిదనిన.

శ్రీ ర మ్మ.

స రో జ ము ఫి

ప్ర థ మా ం క ము.

నా ం ది

ఉ॥ శ్రీమహిజా సరోజముఖి • చిత్తముఁ గొందల మొందఁజేసి మా
యామహిమాధ్యుడై యలరు • నా రజనీచరు తేజమార్చి త
ద్భామినిఁ జేముడిఁ గొను స్సభాకరమాస్యకులోద్భవుండు నా
నామహనీయకార్యరచ • నాఘనుఁ డోముత మిమ్లు నిచ్చుటఁ.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు)

సీ॥ హాహరబ్రహ్మల • కనసూయ గల్పించె
శైశవప్రాయ మే • శక్తివలన
వెలయించె సావిత్రి • విభుఁ బునర్జీవితు
గను నెట్టి మాహా తస్య • గరిమవలన
ఒనరించె చొల్లి సూ • ర్యోదియంబునకు సు
మతి యవరోధ మే • మహిమవలన
సలిపె నరుంధతి • చణకంబులుగ శిలా
ప్రతతుల నేప్రభా • వంబువలన
జలధివలయిత మేదిని • చక్రమెల్ల
నిలిచెఁ దిరమయి యెద్దాని • వలన నట్టి

సారపరమపత్రివతా ♦ చారవిభవ
భవ్యరాజ్యంబునకు నభి ♦ వాదనంబు!

ఓ పరిషత్సహజనులారా ! బూజ్యులరగు మీరాజ్ఞాపించినట్లు నిఖిలజనాహ్లాదకరంబగు రూపకము ప్రదర్శించుటకు సర్వప్రయత్నము లొనర్చితి. (శ్రుతి) ఏమనుచున్నారు ? నాటకము పేరేమనియా ? సరోజముఖయను నవీననాటకము (తెరవంకఁజూచి) పారిపార్శ్వకా ! ఆలసించుచుంటివేల ?

పారి- (ప్రవేశించి) అయ్యా! క్షమింపుము. పాత్రంబులు సిద్ధపరచుటలో ఆలస్యమైనది.

నూత్ర- రంగస్థలమంతయు సంసిద్ధముగ నున్నదా ?

పారి- సాంఘికులెల్లరు పాత్రంబులు ధరించిరి. మీయాజ్ఞామే యవశిష్టము. కాని-

నూత్ర- కాని యనుచుంటివేల?

పారి- కవిసామధేయ మీ సభాసదుల కరిగింప వలదా ?

నూత్ర- అదియా నీ సందేహశల్యము ! అట్లయిన నిదిగో విన్నవించుకొనుచున్నాడను. రసక్రాశ్మకసకులరగు నోసభాసదులారా! బిట్రాన్వయసంభవుండును బుధజనవిధేయుండునగు నాంజనేయాభిధానుం డీనాటకంబు రచించె మరియు నాతండు మీతో నిట్లు విన్నవింపుమనియె.

అ॥ వె॥ బాలకుండను అందుఁ ♦ బ్రథమప్రయత్నంబు

పాండితియు లవంబు ♦ పాజ్ఞానార!

తప్పులున్నయెడల ♦ దయను మన్నింపుడి

తనయు నెలమిఁ దల్లి ♦ దండులిట్లు॥

అదిగో విక్రమార్కుఁడు కొలువు తీర్చియున్నవాఁడు. కావున సముచితసంవిధానంబునకై నేగెదఁగాక.

(అని యిద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

ఇదివీసానవన.

శ్రీ రస్తు.

స రో జ ము ఖి

ప్రథమాంకము.

1-రంగము ఉజ్జయిని.

(విక్రమాంగుడు, ప్రభాకరుడు, రజనీచరుడు, చంద్రకేతుడు,
కాశ్యపుడు ప్రవేశింతురు)

విక్ర- నృపకుంజరులారా! మనకీవాదములతో నేల? ఈయుగంబున
శా! సీతాచంద్రమతీవిదర్భతనయా • శీతాంశుబింబానన

వ్రాతంబు బలె సేతుసీతనగప • ర్యంతాఖలహ్మలలిక
పాతివ్రత్యమహాప్రభావగరిమ • భాసిల్లుచు లోక వి
ఖ్యాతశ్రీదనరారునట్టి జలజా • స్వల్ కల్గిన దెల్పుడీ!

చంద్ర- విక్రమార్క మహీపాల ! ఆయుగంబులందు బతివ్రతాశిరో
రత్నంబు లనందగు కాంతారత్నంబు లుండిన నుందురేమో
కాని పాపభూయిష్టంబగు నిక్కలికాలంబున నట్టి మానవతీ
మణు లుండుట యసంభవమని నాయాశయము. ఐనను మేధా
వంతమగు తక్కిన సామంత మండలంబుండెగదా!

రజనీ- రాజపురందరా ! యీ స్వల్పవిషయంబునకై వేర యోజింప
వలయునా. కవులు పనిపాటలు లేక గోరంతలు కొండంతలుగఁ
జేసి గ్రంథములు వ్రాయుటచే వానిని జదివి మనమును అంధ

ప్రాయముగ విశ్వసిచుచున్నారమే కాని ముంజేతి కంకణ
మున కద్దమేల యనునట్లు నీకాలమునఁ బ్రవర్తించు కాంతల
ప్రవర్తనాదులను మనము కన్నులార వీక్షించుచుండియు
సన్యధా భావింపనేల?

సీ॥ కోపించె నాధుడు • నోపంగలేనంచుఁ

గూపంబులను దూకు • కోపినులుచు

కార్పణ్యములుపెంచి • తీర్పులై తారె

నేర్పులఁ జూపెడు • నెలఁతుకలుచు

అన్యాయముగ విటు • మాన్యాల సమ్మించి

సన్యాసులను జేయు • జాణింబులును

అందగాండ్రు గాంచి • సందియగబుల డించి

పొందువాఁగించెడు • సుందరులును

గీ॥ ప్రబలి పతులకుఁ బడులు • పరగుచుండి

సగ్గు చెగ్గును నొతయు • మ్రగ్గజేసి

పగ్గె సిగ్గుల గగ్గోలు • పరచి జగము

గ్రాలుచుండిరి యిక్కలి • కాలమునను.

మహారాజ! వేయేల? సాగ్నీలలాచులు ఈయగంబున లేరనుట
ముమ్మాటికి నిశ్చయము

కాశ్య- లాటరాజా! జగమాతయు ససతీలయౌబని వాక్రుచ్చి పాప
మేల నొడిగట్టుకొనెదవు?

శా! చార్లుజాలును కట్టిపెట్టు మిఁక వా • చాప్రాథమగ బెల్ల భూ
పాలవ్రాతము చుల్క సేయుననుచున్ • భావంబునం దెంచకీ
లీలన్ నిండు సభాస్థలగబున నునా • కీకంబులన్ గుప్పెకా
రా! లాతుల్ నినుఁ గాంచి నేర్తురుకదా • రాజన్యచూడామణీ!

ప్రభా- రజనీచరా! కాశ్యపురి పలుకులు గద్దించఁదగినవికావు.
నీ వచినట్లు కుటలులు నైతము లేరని నేను వాదించను. కాని
దేశము గొడ్డుపోలేదు. సూర్యచంద్రు లున్నంతదనుక నహర్ని

శంబులు సంఘటిల్లునట్లు ప్రపంచమున్నంతకాలము సుగుణ
గరిష్టలును దుర్గుణవరిష్టలు నుండుదు. వార లొకయుగంబున
నుండుటయు పేరొకయుగంబున లేకుండుటయు బాసగదనుట
నిర్వివాదాంశము. నీవనినట్లు

ఉ॥ కైతల చాతురీమహిమ • కాదు గుణస్తుతి యుక్తనన్దన
వ్రాతముకాదు నేర్పున ల • వంబు ఘనగుణ జూపునట్టి బల్
కైతవపుం గవిత్వమును • గాదు తలంప ధరాతలంబునక
పూతచరిత్రతైన పుత్ర • బోడులు శగ్గిరటంచు బల్కుటల్.

కవితాయాపంబున నున్న యధార్థంబును లోకంబునకు విదిత
పరచు వ్యాస వాల్మీకి ప్రముఖు లిప్పటివారివలె నిజముగాని వర్ణన
లచే మానసలను విస్మయార్థవనిమగ్నులఁజేయు నెంచలేకు. అట్లా
నర్చుటవలన వానికి లభించిన ప్రయోజనంబుచు గానరాదు. ఇతనట్టి
లోకోపకారపరాయణుల నిర్దేశంబున నిండించుట నీతికాదు.

చంద్ర- (తనలో) ఇప్పుట్టున వీరికలహంకురమును మదీయవచనాంబు
ధారలచే బెంచెదగాకి. (ప్రకాశము) ఏమి! లాటరాజా! మిన్న
కుంటివి?

రజనీ- సాపము విదర్భాధిపతికి విద్యానుభవమేకాని లోకానుభవము
మాత్రము లోపము.

కాశ్య- ఎందువలన?

రజనీ- ఆతనిగంభీరోపన్యాసమువలన

ప్రభా- రజనీచరా! నేను సత్యమునకు విరుద్ధముగా నుచువలేదు.

రజనీ- అని నీవు మాత్రమెంచితివి కాబోలు. లేకున్న నట్టిపతివ్రత
లుందురని యితరులెన్నోరేని సాహసించి పలుకుదురా? పాతి
వ్రత్యహనునది పూర్వకపుల తాటాకులలోనున్నది నీబోటి
యజ్ఞానుల మానసములలోనున్నది. కురూపిణుల యందున్నది
అంతియేకాని

క॥ ఎక్కడి పాత్రివర్త్యం

బెక్కడి నారీమలల్లు • లీ కలియుగమం

దక్కట భేదము నెంచగ

నక్కయు నాకమను పగిది • నరవర కాదే.

కాశ్య- (నవ్వి) నీపలుకులంబట్టిచూడ నీవ సకలజ్ఞుండవని తేట తెల్లమగు
చున్నయది.

ఉ॥ నీతిని గూలద్రోచి రజ • నీచర లేమల నిల్లు దూరగా

నీతలభారమేమిపడ • నేర్పున నీవనినంతనే సరో

జాతముఖిలలామలవి • శంకటకీర్తికి లోపమానె నీ

కాతరచిత్తవృత్తిమెయి • గారులు ప్రేలితిగాక దుర్మతి!

విక్ర- కాశ్యపా! అయిన నీయాశయమేమి ?

కాశ్య- ప్రభాకరవాక్యప్రతిపాదకమే నా యాశయము.

చంద్ర- సార్వభౌమ! కాశ్యోరపతియగు నీకాశ్యపుడు చిన్నతనమునఁ
దనకు ధన్వద్విద్యాపాండిత్యము గరపిన విశ్వాసముచే ప్రభా
కరుని పక్షమాని యిట్లు పలుకుచుండెనేకాని నిజ మాలో
చించిన

గీ॥ విరుల నెత్తావి నొల్లని • వేదురులును

విమలగానామృతమురోయు • వెంగళులును

మోహనాకారులను గాంచి • మోదమంది

కలియఁగోరని కామినుల్ • గలరె భువిని.

ప్రభా- చంద్రకేతుఁడు యుక్తియుక్తముగ మాటలాడుట కింకను
కొన్నిదినములు నేర్వవలెనని నాతలంపు.

రజనీ- అగును. యుక్తాయుక్త వివేకహీనుల కట్లేయుండును. కాకున్నఁ
గన్నలారఁ గాంచుటలేదా?

ప్రభా- ఎవరిని ?

రజనీ- పురుషులను

కాశ్య- ఎట్టివారిని ?

రజనీ- బహుభార్యాభోగపరాయణులను

ప్రభా- రజనీచరా! నీమాటలు కడువిచిత్రములుగా నున్నయవి

రజనీ- ఇందు విచిత్రమేమున్నది? పురుషులు అగ్నిసాక్షికముగా గుల కాంతలను వివాహమాడియు, దురితపథసంచారులై, విజ్ఞాన విదూరులై, జాతి యనక భీతి యనక ఈడనక కీడనక నింద్య మనక నిష్ఠురమనక, పరసుందరీమణులఁ గాంచినమాత్రమున మోహితులై వారింగూడి యెట్లు భోగపరాయణులగు చున్నారో

ప్రభా- అట్లే స్త్రీలు సైతము పరపురుషులతో భోగింపఁ దలంచు చుండురనియూ నీ తాత్పర్యము?

రజనీ- అగును

ప్రభా- నీమాటలఁ జూడ నాలో నాకే సిగ్గగుచున్నయది. కుకవుల మానసంబులకు సర్వాలంకార సమన్వితంబులగు సద్గ్రంథము లన్నియు దోషభూయిష్టంబులుగఁ గోచరించుమాడ్కి అంధు నకు జగమంతయు నంధకారమయ్యుటై తోచు చందంబున, ధర్మాధర్మపరిశీలనాశూన్యంబగు నీమదికి ప్రపంచమంతయు నసతీశయంబైయున్న తెరంగునఁ గాన్పించుచున్నయది. అక్కడ! నీపాపగుణకు మేరగలదా? జన్మకారణమై, లోకోద్ధారి యై, కీర్తిలతాలవాలములై తనరారునట్టి మాతృదేవ తల నీవిధముగా దూషించు దుష్టాత్ముల నాలుకలు వేయి చీలి కలుగఁ జేసినను బాపమున్నదా! అగును. నవమాసములు మోసి కని మూత్ర పురీషంబులదోగి దృష్టితాకునేమో యను భయమున బయలు వెడలసేక సుగుణవంతులై, కీర్తి దాయకులై సకలవిద్యాజ్ఞాన సంపన్నులై నెగడునట్లు గోరుచు కంటిని రెప్పవలె గాపాడుచు నల్లారుముద్దుగాఁ బెంచి పెద్ద వారి నెనర్చినందులకు మనమిట్లు దూషింపవలసినదే! చాలు చాలు! మిన్నకుండుము.

విక్ర- మేలు! ప్రభాకరా! మేలు!

కవిరాజవిరాజితము.

విక్ర-

తిరముగ నాదు మృది నినుమెచ్చితిఁగీమణివాడువు భూవర! యీ
గరితల మూలమ ఁ గాదె సమస్త జ ఁ గంబనపాయత నిల్పుటయున్

చంద్ర-

సరిసరి యేటికిఁ ఁ జాల నుతించెదు ఁ సారవిహీనపు బల్కులకున్
ధరణిని గల్లు బు ఁ ధవ్రజమెల్లను ఁ ధర్మమటంచును నెంచునొకో
రజనీ-

తటుకున రాధయు ఁ తారయు లోనుగఁ ఁ దన్వలుగూడరె జారతతిన్
కటకట! వారల ఁ కన్నను నీకలి ఁ కాలపు చేడియ లెక్కుడొకో

కాశ్య-

అటులననేటికి ఁ నందరునాతుక ఁ లాగతి నుందురె ఁ యెందువృషా !
దిటముగఁ జంద్రమ ఁ తీదమయంతల ఁ దీటగు బోటులులేరె ధర్మ?
రజనీ-

సరవర ! యేటికి ఁ నమ్మెదవీగతి ఁ న్యాయమెరింగినవాడవునై
సరసిజుకైనను ఁ సాధ్యమెనుంతయు ఁ చానలమాయలు కన్గొనగన్
ప్రభా-

హరహర ! కాంతల ఁ నందరినీగతి ఁ నారడిబెట్టగ నీతియేనీ
కరణినిబల్కు న ఁ ఘుంబనితోచదొ ఁ గర్వపుమాటలు మానుడొగిన్
రజనీ-

గరువపుమాటలు ఁ గావునుమీయివి ఁ కాంతలయందు పతివ్రతలో
ధరణిధవా ! తగ ఁ ధారుణిగల్గిన ఁ దాపగనేటికిఁ జూపుమిక్
ప్రభా-

అరమర లేటికి ఁ నందరురాజులు ఁ నాననిమెచ్చగ నీసభలో
తెరవలలోన బ ఁ తివ్రతలుండుట ఁ తేటపడంగను జూపుదిలన్

రజనీ- ప్రభాకరా ! చూపెదఁ జూపెదనని వాక్పూరత్వమును జూపి
చూపరులకు స్త్రోత్రపాత్రుడవైనంతమాత్రమునఁ బ్రయో
జనంబేమి ?

కం॥ భూపాలు రాలకింపగఁ

జూపెదనంచును ప్రతిజ్ఞ ♦ జూపెదవేదీ

చూపుముకపతిని గౌశల

మేవారగ కాదటంచు ♦ నేనాదింతుఁ.

ప్రభా- రజనీచరా ! చూపుమని బేలవై వేర యడుగనేల ? నీభార్య
పతివ్రత ! నాభార్య పతివ్రత ! శ్రీ వికృమార్కసార్య
భౌముని యంతఃపురము పతివ్రతామయము !

చంద్ర ! (తనలో) ఆహా ! ఇతఁడెంతటియైక్తిని బన్నినాఁడు

కాశ్య- (తనలో) ఓహూ ! శ్రుతిమించి రాగమునబడె నన్నట్లు
వీరివాదము లంతకంతకుఁ బెచ్చుపెరిగి తుదకు అంతఃపుర
కాంతాపరిశీలనంబునకు దిగినవే !

రజనీ- (తనలో) ఆహా ! ఈకృపాసముద్రుని సర్వజనసమాదరణీయ
వాక్కుధారలహరి కడుంగఁచు జ్ఞాఘనీయము. కాదేని జగజ్జ్ఞా
లంబులన్నియుఁ బతివ్రతా శూన్యములని సిద్ధాంతీకరించు
నాయందు లేశమైనను స్వర్ణాభావంబు వహింపక “ నీభార్య
పతివ్రత ” యని యుగ్గడించునే ? అకటా ! ఇప్పు డెట్లు
కాదందు. మిన్నకుందునా ? ఈరాజగోకముమందు నేనోడిన
యట్లుగాదా ? లేరనినచో స్వభార్యాశీలచ్యుతికి నైతముప్పిన
వాఁడనగుదునేమో ! కానిమ్ము యింతలో నేను విరమింపనేల ?

మాయోపాయంబులచే నైనను నాపంతంబు నెగ్గించుకొని
యెదగాక ! (పృథాకము) ప్రభాకరా ! యేమనుచుంటివి ?

కాశ్య- ఏమనుచుండెనా ? నీయున్నాడ మింకను వదలలేదనుచుండెను.

ప్రభా- రజనీచరా ! నీ ప్రగల్భవాగ్దంఱుమామారులంబులముందు

నావాక్యంబులు చొరనియెడల క్రమ్మట నుగ్గడించెన వినుము.
నీభార్యపతివ్రత ! నాభార్యపతివ్రత ! శ్రీవిక్రమార్క సార్వ
భౌముని యంతఃపురము పతివ్రతామయము

రజనీ- (నవ్వి) ఎంతయమాయకుడవు ! బోకమునందుఁ బ్రతిమాన
వుడును తనభార్య పతివ్రతయనియే నమ్ముచుండును. అట్లు
నమ్మనిచో సంసరణ వ్యాపారమే సాగదు. మనము బలవంతుల
మగుటచే స్వేచ్ఛగా ప్రవర్తించుచున్నాము. కాని యపార
జారవిహారవిచారపూరితమానసలైన యబలలు, పాజర
బద్ధకీరంబులవలె సంతఃపురంబులందు బంధింపబడి పరపురుషుని
మొగమైనను జూచుటకుగాని వారితో మాటాడుటకుగాని
నోచుకొనక దుర్గమస్థల సంస్థిత లయినందున మనభార్యలు
పతివ్రతలైరి. అతియే కాని

గీ॥ కడగి సంధంపు టడుగును ♦ గాఢవచ్చు
సోకుడయ్యంబు గమగార ♦ చూడవచ్చు
సురుచిరాదుగబర సుమాబు ♦ నరయవచ్చు
కాని స్త్రీల మాయ లెరుగ ♦ గలఁడె నరుఁడు

శా॥ ఆ లేనవ్వుల కావిలాసముల కాఁయాలోకనశ్రీలగా
హేలాలీలల నామొరూరములకె , వేజొక్కుచుక మోహముక
వేలావీచికలక దగుల్కొని మహా ♦ విద్వాసులుక భార్యలక
వాలాయంబు పతివ్రతామణులగా ♦ భావించుటల్ చిత్రమే ?
మరియు

ఉ॥ ఇతవివాదమేల ధరఃశ్వర ! శ్రీకరవిక్రమార్క భూ
కాంతును నొననన్మపని ♦ కాయముమేలు భోయనంగ నీ
కాంతపతివ్రతామణియె ♦ కాదని యేను ధృవంబుగా నిరూ
పింతును నీకుసై తమిది ♦ విశ్వసనీయమటంచు దోపగ్గ.

ఏ నోగ్లనర్పజాలనైతినేని

కా! కోపాటోపవిహరవీరనుభట • క్రూరాసిధారాసము
క్షేపప్రావిత రక్తసంకలితనిస్తేజోత్త మాంగుండనై
భూపవ్రాతము గుండెద్గరనగా • భూమండలంబుదునీ
పాపంబెందును లేదటంచు బలుకక • బాతుకాశరీరంబింకక

రాజా ! సతీమణియని నమ్మియున్న నీభార్యను నామోహ
జాలంబులం బడవేతునేని నీవేమి యోడెదవు ?

కాశ్య- (తనలో) తదుపరి లజ్జావిహీనుండవై నీభార్యయుఁ గులటయని
నిరూపించునంతటి సాహసుడవు.

ప్రభా- ఏమియోడెదవని వేర నన్నడుగ నేల ? నీవస్త్వానర్చెదవేని అసతీ
నిలయంబగు భూవలయంబున నుండుటకన్న జీవంబుల బాసి
యుండుటయే నుచితంబు గావున నీప్రతిజ్ఞయే నాప్రతిజ్ఞ.

విక్ర- (తనలో) అకటా ! మిన్నకుండక బేలవై ధర్మసందేహమని
యడుగుట తుదకు పౌరుషనిలయులగు రాజకంఠరవుల కంత
నాశచ్ఛేదన ప్రతిజ్ఞలతో ముగిసినదే (ప్రకాశముగా) రాజ
పురందరులారా ! యేల మీకీ యున్మాదము ? ఇట్టియంశ
ములను వాదములతో తేల్పుట యుక్తముగాని ఘోర
ప్రతిజ్ఞల సేయఁజెల్లునా ? నాప్రార్థన మంగీకరించి యిప్పటి
కైనను మీప్రతిజ్ఞల నుపసంహరింపుడు.

చంద్ర- (తనలో) వేరుపురుగువలె నీవిక్రమార్కుఁడు కలహాతరువును
జంపఁ జూచుచున్నాడే (ప్రకాశముగా) సార్వభౌమ ! మీరు
పౌరుషనిలయులగు నిజక్షత్రియవంశసంజాతులుగదా !

రజనీ- ప్రభాకర ! మరచితి. ప్రతిజ్ఞకు నవకాశముండవలెఁ గావున నీ
విదర్భాపురమునకు నేడే పయనమై మాసత్రయంబున సఫలీ
కృత మనోరథుండవై వచ్చెద. అంతదనుక నీవిచటనే యుండ
వలయు. నిర్ణీతదినమున కాశ్మీరనాథుండగు నీకాశ్యపుండును,

మగధాధిపతి చంద్రకీతుండును సార్వభౌముని పేరొలగమున
 నుండుధుగాక. విక్రమార్కమహీపాలా! ఇంక నేబోయివచ్చెద.
 ప్రభా- నీబోటి యవినీతులు కోటిమందియైనను నిష్కళంకచరిత్ర,
 యగు మా సరోజముఖ పాదసఖమేని చూడఁజాలరు. పొమ్ము.
 రజనీ- (పోవుచు) విదర్భాధిపతికి విద్యానుభవమేకాని లోకానుభవము
 మాత్రము లోపము. (నిష్క్రమించును)
 విక్ర- (తనలో) అకటా! ఇతఁడెట్టి దుండగములకుఁ బాల్పడునోగదా !

(నేపథ్యమున వైతాళికులు)

గీ॥ విజితరిపుమండలుండగు ♦ విక్రమార్క-
 ధరణిపాలుని యతుల ప్ర ♦ తాపగరిమ
 కరణి మధ్యందినప్రభా ♦ కరమయూఖ
 కాంతు లొప్పారు చుండె రో ♦ ద్దోంతరముల॥
 విక్ర- రాజవరేణ్యులారా ! నేటిసభ ప్రతిజ్ఞలతో ముగిసినందులకై
 వగచెద. ఇంతతోఁ గొలుపుచాలింతము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

కీరక్ష.

స రో జ ము ఖి

ద్వి తీ యాం క ము.

(ప్రదేశము - విదర్భాపురము - అంతఃపురము)

(సరోజముఖ రాజముఖ కళావతి ప్రవేశించును.)

రాజ- తగదు. నీకింతటి స్వార్థపరత్వము బొత్తిగాఁదగదు.

సరో- ఇందు స్వార్థపరత్వ మేమున్నది ?

రాజ- మేమును నీతోసమానముగ నుఖదుఃఖముల ననుభవింపవలసిన వారమగుటచేత

సరో- ప్రియసఖ ! నిష్ఠురోక్తులేల ?

కళా- దేవీ ! ఇప్పుడైనను నీవిట్లు లసౌఖ్యతగా నుండుటకుఁ గారణము తెలుపరాదా ?

సరో- (నిట్టూర్పుతో) నా కసౌఖ్యత యేమియులేదు.

రాజ- అమ్మా ! నీవులేదనిన నమ్ముదుమా ? తామరపువ్వువలె వన్నె దొరంగిన నీముఖస్థితి మానసములోని విచారమును వెలి పుచ్చుటలేదా ?

సరో- చెలీ ! నాకుమాత్రం మీదినము దుర్దినము

రాజ- కారణము ?

సరో- నాహృదయము చేయిపెట్టికలచినట్లున్నది. శరీరము కంపమెత్తుచున్నది. నాధుఁ డెట్లుండెనోగదా !

రాజ- నాధుఁడెట్లుండెనోయననేల ? విక్రమార్కు సార్వభౌముని సమ తుంబునకేగదా పోయినది.

సరో- పోయినను పాణిశ్శ్వరుడైన నిన్నటినుండి నామానసంబు శంకా సంకలితంబై యొప్పుచున్నయది.

గీ! విక్రమార్కువసుంధరా * విభుషణునన్ను
బిలువనంపెను తనతోడ * బలుకులాడఁ
బోయివత్తును వేగంబ * పాలతిమిన్న
యనుచునేగినప్రాణేశుఁ * డకటరాఁడు!

రాజ- అమ్మా! సరోజముఖ! రాజకార్యలోచనాపరుండై యేగిన భర్తగారికి ఏకారణముచేతనో పునరాగమనము కొంచె మాలస్యమైనందులకు నీవిత యడలుట న్యాయమా !

కళా- (తనలో) సరే! రాణిగారి నిష్టార్థులకు రాజముఖ యోదా ర్థులకు సరిపోయినది.

సరో- రాజముఖ! నీవెంత వెర్రిదానపు. కొంచెమాలస్యమా? నేట రేపట వత్తునని పోయినపోక యిప్పటికి రెండుమాసము లనిక్ర మించినవికావా ?

కం! ఒక్క నిమేషం బైనను
చక్కని హృదయేశుపాద * సరసీయహముల్
నిక్కముగా వదలియెరుగ
నక్కరణిక నై చుదాన * నీయలమటకుఁ!

రాజ- (తనలో) ఇది యుత్తమాంగనల కుచితమేగదా ? (ప్రకాశము)
దేవీ! ధైర్యము వహింపవలెనుగాని బేలవైయిట్లు తపించిన నమిలాభము?

సరో- సఖి ! నాది బేలతనమా ?

సీ! పాపాటపులగాల్పు • పావకంబగుగాదె

పరగ ప్రాణేశుని • పాదసేవ

యజ్ఞానతిమిరంబు • లణగింపరవిరశ్చి

గాదెప్రాణేశుని • పాదసేవ

భవవల్లికలద్రోప • పరమకుద్దాలంబు

గాదె ప్రాణేశుని • పాదసేవ

కైవల్యసాధ మె • క్కగజేయనిశ్రేణి

గాదె ప్రాణేశుని • పాదసేవ

గాన పతిసేవ కెడమైన • మానినులకు

గలవె యిహపర సౌఖ్యంబు • లెలమినట్టి

సేవలకు దూరమైతి నా • భావమెల్లు

చిక్కబట్టుదు కటకటా • చెప్పవమ్మ !

రాజ- (తనలో) ఎన్నడును యధైర్యమెరుంగని దేవిగారు నేడిట్లు అధీరోచితంబులగు వాక్యంబు లుగ్గడించుటకు గతంబేమై యుండును. అయినను మాటల వెంట నడిగిచూచెద! (పృథా శము) అమ్మా ! మహారాజుగారు వెళ్ళినది మొదలు లేని విచారము నేడిట్లధికమాటకు కారణమేమి ?

సరో- చెప్పి ! మాటలసందడిని మరచిన నాభయజ్వరమున కపధ్యమ వైతివిగదా !

రాజ- దేవీ ! అట్లనదవేల? వివాహకాలమున మీతండ్రిగారు నన్ను మీ దాననుగా నిచ్చినది మొదలు మీ ప్రాణసఖిననిపించు కొనుచు మెల్లగునాయుడు మీరిట్లు విచారమును వెలిబుచ్చు కుండుట న్యాయమా ?

కథా- (తనలో) ఈ రాజముఖ మాటలంతకంతకు పెచ్చు పెరుగు చున్నవే ? తానుకొంతయే ప్రాణసఖయట! తక్కినవారెవ్వరు

కారట. ఏమీ దీనికండగరువము ? సరే. ఈవెమయమున నే దీనితో పోరాడి శృంగభంగమొనరించెదగాక. (ప్రకాశము) దేవీ ! మాబొంట్లకు జెప్పకపోయినను ప్రాణానఖయగుటచే నిరాజముఖి మాత్రము మీదుఃఖకారణమును జెప్పఁడు.

సరో- చెలులారా ! నాయలమట నేమని చెప్పగలను. గడచినరాత్రి రాజు అంతతో నూరకుంటివేమి?

సరో- అయ్యో! తలచుకొనిన గుండె లదరుచున్నవి చెప్పజాలను.

రాజు- అమ్మా! ఇట్లని నీవూరకున్న నెట్లు ! ఆవిషయమేదో నాతో జెప్పము. సాధ్యమైనంతవరకు మీవిచారాపనయమునకు సహాయ మొనర్చెద.

సరో- అక్కటా ! నావిచార మపనయించునదికాదు. నేనుక పాడు కల గంటిని.

రాజు- దేవీ! ఇంతమాత్రమునకేనా ఇంతవిచారము. కలలు విజము లగునా ?

సరో- అట్లనకుము. ఆకల యిప్పటికిని నా కట్టిదురగాన్పించుచున్నది.

రాజు- అంతటి దుస్వప్నమేదో జెప్పరాదా ?

సరో- మాయావియు పాపవిరతుండును నగు రజనీచరాధముండొకఁడు నన్ను గవారునెంచినట్లును, వెంటనే నాధుండు రక్తమాల్యా నులేపనవసనధరుండై యా రక్కసు బారదోలినట్లును గంటిని.

మ॥ కలయో నిక్కువమో యెరుంగ నకటా! కానున్న దేమో మహిళా గలనో లేనో విభుఁ గనుంగొనెడు భాగ్యం బబ్బునో యబ్బదో విలసద్భావుని భక్తవత్సలుని శ్రీ విశ్వేశ్వరకారుణ్యము న్లబ్ధో లేదో దలంచి చూడ నయయో! నాభాగ్య మెట్లున్నదో.

రాజు- (తనలో) అక్కటా! దేవిగారెంతటి దుస్వప్నముగాంచిరి. గనుకనే యింతటి దుఃఖము నొందినది. అయ్యో! మహారాజుగారెట్లుండిరోకదా! ఈమె నిప్పట్ల నెట్లూరడింపగలను. అయినను స్వప్నాంతమును జెప్పలేదుగదా? అడిగిచూచెద (ప్రకాశము) అమ్మా! స్వప్నపర్యవసానమును జెప్పకపోతివిగదా?

కళా- (తనలో) చెప్పటకు రాణిగా రంతభయపడుచున్న దీనికింత తొందరయేల? (ప్రకాశము) దేవీ! పాపము రాజముఖమీచిచారమును దుదముట్టించుటకు బహు ప్రయాసపడుచున్నది. వేగముగా జెప్పుడు.

రాజు- కళావతీ! వేగముగా జెప్పమని పరిహాసముగ మాట్లాడెదవు. విచారము నెరింగి యూరడించుట తప్పా?

కళా- తప్పని యెవరనిరి? తప్పలెరిగినవారి మాటలు తప్పులగునా?

రాజు- కలహాశనివగు నీతో నెవరు పోట్లాడగలరు? దేవీ! తదుపరి నేమయ్యె?

సరో- తదుపరి ప్రాణనాయకుడు శ్వేతవస్త్రమాల్యానులేపనకాంతి పుంజంబులు దిక్తటంబులకుం బర్వ భద్రగజాధిరూఢుండై పురంబు ప్రవేశింపగంటి, నింతలో వందిజనస్తోత్రపాఠంబులు చెవిసోక మేల్కొంచితి.

రాజు- అమ్మా సరోజముఖ! నీస్వప్నము ప్రారంభమున నశుభముగా నున్నను శుభపర్యవసానమైనది గనుక భయపడ నవసరము లేదు. కావున నూరడిల్లుము.

కళా- దేవీ! ఈరాజముఖ వాక్కులు వేదవాక్కులు. విశేషించి మీకు భర్తగారు దగ్గర లేరను విచారమును లేకుండజేయునది. మావంటివారల మాటలకేమి'మీకు' దల్లియు, దండ్రయు దెవము సమ సమును నీమెయే.

రాజ- కళావతి! మొదటినుండియు నీవిట్లనే యనుచుంటివి, తల్లి దండ్రు దైవము అందరు నీమే యని దెప్పుటకు నీకంటికి అంత కనబడకయుంటినా? కొంచెము విచారించి మాట్లాడుము.

కళా- విచారించక నేను పోట్లాడినదేమి? నీ పూరకున్నదేమి. కలహం శనివని నీవే యంటివిగదా! రాణిగారికి పాణిసఖని నేనెట్లంటు అట్లే జరుగునని నీనోటికి వచ్చినట్లెల్ల మాట్లాడజొచ్చితివి గాని ఎట్టేనను నీవును దాసివే నేనును దాసినే. గనుక బుద్ధి చెచ్చుకొని నోరుమూయుము.

రాజ- కయ్యమునకు కాలుద్రన్నెడు నీతో నెవ్వరేగలరు.

కళా-అగును. పాపము యేమియు నెరుగని శాంతురాలవు నివాకతెవే!

రాజ- నీవన్నతమాత్రమున నగుదానా ?

కళా- నీవన్నతమాత్రమున ననుచుంటివి. నివంతి జ్ఞానవతివిని నేనంత నీచురాలనా.

రాజ- కాకున్న దెవిగారింటి విచారముతో చుండగా నీవిట్లు కల హింపజొత్తువా ?

కళా- అబ్బా ! ఎంతటిజాణవే ? నీమాటల నేర్పుచే దెవిగారికిని కోపము వచ్చునట్లు జేయుటకు రాణిగారిహాఖమున నీచు విచారించుదానవును నేను సంకోషించుదాననుగా మాట్లాడు చున్నావుగా ! ఆహా ! నిన్నేమనవచ్చును.

రాజ- ఏమియనుటకు రాణిగారి దాసినిగాని నీదాసినిగాను.

కళా- రాణిగారి దాసివిగనుకనే యింతగర్వము

రాజ- నాగర్వము నిన్నేమి చేసినది?

కళా- చేయలేదు. చేయుపనున్నది.

రాజ- ఏమిచేయుప నున్నది?

కళా- యుద్యోగనాశనమును

రాజ- దానివలన నాకేమి లాభమున్నది?

కళా- లాభము లేకేమి? నేను లేకున్న నీవాడినదాటయు నీవుపాడినది పాటయు నగును. సర్వవ్యాపారమును నీమొగముమీదనే నాగును. నీకన్నులింతమండిపోవుటకు నీయైశ్వర్య మేమిట పోయినది? నీవును వాకరి దానివే.

రాజ- మాటిమాటికి నల్లేరుమీదికి బండివచ్చినట్లు చుల్కనగా మీదికి వచ్చెదవు. నీయాటలే సాగించుకొనుము. నీకెవ్వరడ్డు పడిరి? అడ్డుపడుటకు నీయంత యోర్వలేనిదానను గాను. నోరుమూసి యూరకుండుము.

సరో- రాజముఖి! నీవెరుగని కళావతియా! యూరకుండుము.

రాజ- దేవీ! పూరకుండక నేనేమంటిని?

కళా- ఏమియు ననలేదు. నోటికి వచ్చినట్లెల్ల ప్రేలితివి. ఏమిజూచు కొన్న త్రుళ్ళిపాటో నాకు తెలియదు. నేనన్న అంతహీనముగా జూచుచున్నావు. దేవికూడా నీకే యూతయొసగుచున్నది.

సరో- కళావతీ! అట్లనుకొనకుము. మీయిద్దరియందును నేను భేదముంచి మూట్లాడితిని?

కళా- భేదముంచక యెమి? నీవెరుగని కళావతియా యంటిరి. ఈరాజముఖి యన్న పాడుమాటలన్నియు బడుటకు నేనే అంతటిసి వేసినదాననా? దీనిసామ్యమైన దినుచుంటినా? నేను దాస్యమునకే కుదిరితిని, తాను దాస్యమునకే కుదిరినది. దీనికున్న యైశ్వర్యమేమి నాకున్న దరిద్రమేమి? అంతటి దర్పిద్రురాలైనప్పటికి దీని మాటలను బడెదను.

రాజ- నీవుదర్పిద్రురాలవెందుకు కావలెను. నీవే రాణివగుము. నీకే దాస్యము చేసెదను.

కళా- రాణినగునంతటి పుణ్యమేయున్న నీవంటి నీచురాండ్ర నందరిని పారదోలింపకుండునా ?

రాజ- అందుకనే భగవంతుడు విచారించి నిన్నీ పదవికి బుపినాడు

కళా- నీవదవి అంతకంటె మండిపోయెనా ?

సరో- చెలులారా ! ఏకగర్భసంజనితలవలె అన్యోన్యమైత్రిగలిగి మెలంగవలసిన మీరు ఈరీతిని కలహములు జెంచుకొనిన చూచినవారు నవ్విపోరా?

రాజ- నవ్వి నవ్విరి. మాకేమి ? అన్నిటికి గోనైనవారికి

కళా- ఎంతచాతుర్యముగా మాట్లాడనేర్చితివి. నవ్వులపాలైన నేనే యగుదును. నీవుమాత్రము దిగంతవిశ్రాంతయశోలతాలవాల మ్మవై నెగడుము. నీవంటి సాహచర్యమోర్వని సన్ధిగగరిష్టలు లేనిది లోకము మనునా ?

రాజ- మనదు. అందరు నీవంటివారేయున్న తొందరగా ముందరికు వచ్చును.

సరో- చెలీ ! రాజముచి ! నీకును తోచనట్లున్నది. కలహమునకు యిదియేనా సమయము.

కంచుకి- (ప్రవేశించి) దేవీ ! ఎచ్చటనుండియో యొకయోగిని విచ్చేసి హఠాఃకముకడ తమదర్శనమునకై వేచియున్నయది.

సరో- త్వరగా ప్రవేశపెట్టుము.

కంచుకి- చిత్తము (నిష్క్రమించి యోగినితో బ్రవేశించి) అదే రాణి గారు (అని నిష్క్రమించును.) (అందరును లేతురు.)

సరో- యోగినులకు సరోజముఖ నమస్కరించుచున్నది ఈ యానన మధిష్టింపుడు.

యోగి- కళ్యాణమస్తు (తనలో) స్వామియగు రజనీబరుని యాజ్ఞ
చొప్పున నీయమశీలమును సంతఃపురరహస్యములును నెరి
గెడఁగాక (కూర్చుండును.)

రాజ- భగవతీ సమాగమనముచే నేడు మాకు సుదినము.

యోగి- అంతఃపురాంగనాసందర్శనముచే నాకును

సరో- దయామయీ ! తమరు

ఉ॥ కోపము వచ్చుచిల్లుని ల * కోరులతాపము నించుకంతయు
దోపగనీక సంసరణ * తోయధి పారముఁ గాంచి వెల్లుచుక
పాపసమేతలైన మముఁ * బావనముక బానరించు పూన్కియే
మీఠనిగా మెలంగుదుర * మేయదయాపరిరంభమాణలై.

యోగి- (తనలో) అహా ! ఈమె వినయగుణసంపత్తి మెచ్చఁదగినది.
(ప్ర)కాశము) అందుకు సందేహమేమి? సాంసారిక విషయవంక
సమగ్నులముగాక మెలంగెడు మాబోంట్లకు జగదవనముకన్న
వేరుభార మేమున్నది ?

సరో- అమ్మా ! సంయమినీ ! తాము సర్వలోక సంచారిణులును,
భూతభవిష్యద్వర్తమానవేదులు నగుటచే నొక్కవిషయము
నడిగెద. నెలవిచ్చెదరా?

యోగి- కళ్యాణీ ! సంశయమేల ? అడుగుము. సర్వజనమహాభేద
ముల నున్నూలింపనేగదా మాసంచారము.

సరో- తమయాజ్ఞయైనఁ జెప్పెద.

గీ॥ నేట రేపట నేవత్తు * నలఁతయనుచు

నేగు దయితుండు రాఁడుగా * యింతదనుక

నపుడు వేంచేయు నిపుడుతా * నట్టులుండె

వేగఁజెపుమమ్మ వీనుల * విందుగాక.

యోగి- (తనలో) సాప మింతవరకు జరిగిన సమాచార మెరుంగదు.

నిజముచెప్పినచో స్వకార్య విఘ్నమగునేమో! కానిమ్ము. ఇట్లు
జెప్పితూచెడ. (ధ్యానమునటించి) బిడ్డా! మా యోగబలం
మున గనుగొంటిని. నీవు చింతాసాగరమున మునుంగవేని-

సరో- (సంత్రమముతో) అమ్మా! అటులనుచుంటిరేల? నాధుండు
క్షేమమేగదా.

యోగి- (తనలో) ఆ! మారజనీచరుని ప్రతిజ్ఞ నెరవేరవరకు (ప్ర)కా
శము) ఒకవిషయమును చెప్పదలచితి.

సరో- (అడలుతో) తల్లీ! నాధుండు-

యోగి- ఇప్పుడు విపత్తులో-

సరో- హా! నాథా! (అని మూర్ఛిల్లును.)

రాజ- (ఆవేగమున) అయ్యో! అయ్యో! ఎంతకష్టము. (అని
తామరపాకు వీవనచే సేదఁదేర్చును)

కళా- (తనలో) అకటా! పతివిపత్తి శ్రవణవ్యసనము ముస్సహము
కదా!

రాజ- ఈమెధరించిన హారమందలి మందారకునుచుము లదరుటచే
గుండియలు కొట్టుకొనుచున్నట్లు విశదమగుచున్నది. కళావతి!
లోనికేగి యింత శీతలోదకమును దెమ్ము.

కళా- (తనలో) ఈతొత్తుకూతురు చెప్ప పనులొనర్చుటకు మాన
సము సమ్యంతింపకున్నదిగాని దేవిగారిమీది ప్రేమమాత్రము
ప్రేరేపించుటచే పోకతప్పదు. (అనిపోవును.)

యోగి- (తనలో) ఔరా! ఈనారిపతిభక్తి. ఈయమశీల మకుంతి
తము. రజనీచరునకుఁ గాదుగదా బ్రహ్మాండదాదులకైనను

నీసతీతిలకమును గేరిచూడఁ దరముగాజే. ఏమి ! వీరిదాంపత్య
సాభాగ్యము. పరస్పరసదృశానురాగసంఘటితచాతురీధురీణుం
డగు నత్తమ్మిమ్మాలి యెంతయు జ్ఞాఘసీయుఁడు.

కళా- (ప్రవేశించి) ఇదిగో ! జలము.

రాజ- (ముఖముపైఁజల్లి) అమ్మా ! యూరటనొందుము.

సరో- (తేప్పరిలుచున్నది.)

యోగి- (తనలో) రాహుప్రముక్త సుఖాకరమూర్తివలె నీమెతెలివి
నెందుచున్నది.

సరో- (లేచి) హా ! పాణినాథా ! నాపాడుకల కల్లయని మానసము
నందుఁ దలంచితిఁ గాని యీవిధముగఁ బరిణమించునని తలంప
నైతిఁగదా ! (యోగినిదిక్కి) అమ్మా ! నాథుని సమా
చారము విశదముగ నెరుంగఁజెప్పి-

యోగి- నేను ముగింపకముందే-

కళా- “ ఇప్పుడు విపత్తులో ” నని చెప్పితిరి.

యోగి- “విపత్తునొందుడనని కలయందైనను తలంపకుము, కతిపయ
దినంబులలో నీనాథుండు రాగలండు. కాని కొండాక
సామంతనృపతితో వైరము సంఘటిల్లు” నని చెప్పబోతిని.

సరో- అమ్మయ్య ! ఇప్పటికిగదా నామది యూరటబొందినది. యోగి
నీమణి ! ఏవిషయమున పరరాజుతో వైరము సంభవించును.
రాజ్యకాంక్షచే గాదుగద !

యోగి- కాదుగాని విశదముగా నుడువఁజాల.

రాజ- భగవతీ ! తాము పొరబడుటలేదుగదాయని యీదాసురాలి సందేశహాశల్యము.

యోగి- ఏమీ ! పొరబాటా ! నీవుతప్ప యితవరకు నేచెప్పు ఫలా ఫలము లవిశ్వసనీయములని యెవ్వరు వాక్రువ్వలేదు. అగును. పాత్రాపాత్రవిచక్షణాశూన్యముగ మిమ్ముల సందర్శింప వచ్చుట పొరబాటుగాక మరేమి ?

సరో- పూజ్యురాలా ! అజ్ఞానముచే నోరుజారినది. కోపము వహింపక తమింపుడు.

కళా- ఈ రాజముఖి నేమి పోగాలమువచ్చినదో నాకుఁ దెలియదు. నావంటివారి నందరిని తృణప్రాయముగఁ జూచుటయేకాక సత్యనిరతలై ఆగతానాగతజ్ఞానలై తపోనిష్ఠాగర్హితలై యొప్పు యోగినులను నైతము తేలికచేసి మాట్లాడుచున్నది.

రాజ- కళావతీ ! నీముందు నేను బ్రతుకునట్లులేదు. చేటుకాల మా సన్నమగుటచేతనే యిట్టి సీచప్రలాపములు నీనోటినుండి వచ్చుచున్నవి. ఎన్నిరోజులు మిట్టిపడెదవులే ?

యోగి- (చిరునవ్వుతో) చెలులారా ! ఏలకలహించెదరు ?

కళా- మొదటినుండియు దీనికి నాయునికి గిట్టదు. సర్వాధికారము తా నుక్కతయే పూనవలయునని కోరిక.

సరో- కళావతీ ! ఇందు నీవూరుకున్నదేమి ? ఇద్దరును సమావలే యూరకుండుము.

యోగి- వీరిద్ద రొక్కచోనున్న పాసగనట్లు దోచుచున్నయది.

కళా- ఎప్పటికిని పాసగదు. రాజిగారికిని దీనిఘూలమున నాయందే

యనూయ. (సరోజముఖ దిక్ష్కై) దేవీ! నూరుమాటలతో పని యేమి ? ఇకమీద నేనుండిన నిదియుండరాదు. ఇదియుండిన నేనుండరాను. ఇద్దరిలో నెవరి నుండుమనెదవో చెప్పుము.

సరో- కళావతీ ! అట్లనకుము. నీవొకతెవు ఇదియొకతెయునా? ఇద్దరు నుండవచ్చును. ఎవరుపోనేల.

కళా- అది యెప్పటికిని సరిపడదు. దీని మాయమాటలచేత మీరును నన్నే యనుచుందురు. గనుక నేనే పోయెదను. నా యును రెప్పటికైనను దీనికి గొట్టకపోవునా! ఇది నావలెనే యేడ్చుచు పోవక పోవునా ? [పోపోవ]

సరో- [నివారించి] కళావతీ ! పోకు పోకుము. నన్ను జూచెదవా ? దీనిని జూచెదవా ?

కళా- మిమ్ములను జూచుటచేతనే యింతవరకు వచ్చినది. అన్నిమాటలకు నన్నే వందలించితిరిగాని దీనినుక్కపరియైన ననకపోతిరి. మీసేకును నాకును ఋణముతీరినది. ఇక నేనుండను

రాజ- అమ్మా ! అంతబలవంతమేమి ? ఎన్నిరోజులు పోవునో చూచెదము. పోనియరాదా ?

కళా- నీదాస్యమునకు వచ్చినప్పటి కందువులే
(నిష్క్రమించును.)

సరో- చెలీ ! మొదటినుండి యిది యిట్టిదియేయని తెలిసియు నీవును మిన కుండవైతివి ?

రాజ- పోనిమ్మా ఇట్టి నీచరాండ్రుడుట మీకే కీడు.

యోగి- (తనలో) ఈకళావతీనిర్గమనము మాకుఁ గొంతప్రయోజనము చేకూర్చునని తోచుచున్నది. తరువాత కర్తవ్యాంశ మాలో

చితుఁగాక. (ప్ర)కాశము) అమ్మా! సరోజముఖి! దేవ
తార్చన సమయమైనది పోయివచ్చెద.

రాజ- ఎవరక్కడ ?

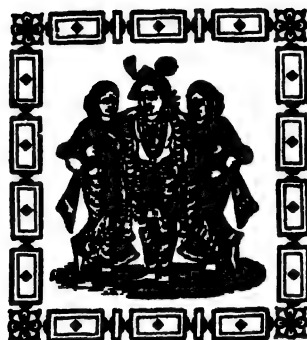
కంచుకి- (ప్ర)వేశించి) దేవిగారియాజ్ఞ.

సరో- కంచుకి! భగవతికి వలయు సంభారముల సమకూర్పుము. పొమ్ము.

కంచుకి- చిత్తము. (యోగినితో నిష్క్రమించును)

సరో- రాజముఖి! నేడు మదిపుష్పహాసులేడు. అభ్యంతరమందిర

మున కేగుదము రమ్ము (నిష్క్రమింతురు.)

స రో జ ము ఖి.

తృతీయాంకము.

రంగము :— విదర్భాపురము.

[ప్రవేశము:—రజనీచరుడు.]

ఆహా ? ఏమీ ! యీపురవైభవము.

సీ॥ సమధికద్యుతిరిత్న సందోహసంక్లిష్ట

శిమనీయసౌధరా ♦ జములఁగోడ

చాగుచామీకరి ♦ కైలకూటసమాన

రాజిఁగోన్నతగోపు ♦ రములఁగోడ

వివిధవస్తువితాన ♦ విక్రయక్రియజనా

గమన క్షవిభామా ♦ ర్గములఁగోడ

పల్లవఫలసేవ్య ♦ పరవశెగుళపికో

ద్యాసిశాప్రమదావ ♦ నములఁగోడ

గీ॥ మలయపవమానతాడిత ♦ చలనకమల

ఘోలికాసుప్తచక్రాంగ ♦ జాలయుతత

రంగసురుచిర పద్మాకి ♦ రములఁగోడ

బరిగు దుగడను నీవిడ ♦ ర్భాపురము.

ఉ॥ మిన్నుల నంటఁబ్రాకు కడు ♦ మేలిమి బంగరు కోటకొమ్మల
 తిన్నని రాచబాటలను ♦ తీరగు పచ్చనితోరణంబుల
 జెన్నగు రచ్చపట్టులను ♦ నివ్వెరగొల్పెడు దేవళంబుల
 గన్నులపండువై మిగుల ♦ గ్రాలుచు నుండఁ బురంబు బాపురే॥

అహా! నిరంతరవైభవ సమేతంబై, సకలభోగసమాశ్రయంబై, సజ్జనాభిరామమై విరాజిల్లు నీవివర్భాపురరాజ్యలక్ష్మిని పరిపాలించు చున్న ప్రభాకరుని భాగ్యమే భాగ్యము! ఈతండు ప్రజలనందరిని తనవలెనే తలపోయు నమాయకుఁడు. దూషణభూషణంబుల సమంబుగ జూచు జ్ఞానవంతుఁడు. శాస్త్రములే ప్రమాణములుగ నమ్మి సంచరించు సత్యవాది.

అక్కా! అట్టి ధీరోదాత్తుని, హరిదంతవిశ్రాంతయ శోధురంధరుండును, న్యాయాన్యాయవిచక్షణాశీలుండును, దుష్టజన దుర్నిరీక్షుండునగు విక్రమార్కమహీపాలు నంతటివాఁడు చూచుచుండ, వేద శాస్త్ర వేలాదృశ్యపండితమండలీ మండనంబగు పేరోలగంబున, బేలనై అళికవాచాలవారిపూరంబులు ప్రవహింపఁజేసి, పాపంబులగూసి సద్గతికిబాసి, లోకనిందలకు నైత మోర్చి యంతటి ఘోరకృత్యమున కొడిగట్టితి. ఇంతకును నాకర్మగతియే యిట్లు ప్రేరేపించినది. కాకున్న.

సీ! విక్రమార్కవృపాలు ♦ పేరోలగమునకుఁ

బరివారయుతుండనై ♦ యరుగ నేల

నరిగితిఁబో నాఁడు ♦ ధరణీసుఁ డుండిరే

పుడమిఁగో సతులంచు ♦ నడుగ నేల

నడిగెఁబో ధృతిబూని ♦ యా ప్రభాకరుడుండి

గిల బిలివతలంచు ♦ బలుక నేల

బలికెబో యతనితో ♦ బలముగా లేరేలే

రనుచు వాదగబులే ♦ బెనుపకో

గీ॥ బెనిచి యుతన బోసీక ♦ బెట్టిదగవు

ప్రతి న బూనగ నేల నీ ♦ పగిది దేశ

ద్రుమ్మరితనగబు బూని నే ♦ తిరుగ నేల

దై వఘటనంబు నేరికి ♦ చాటనగున?

మ॥ అకటా! ఘోరపుకృత్యమంచు మదిలో ♦ నాలోచనం బింతయుక
ప్రకటం జానటు సేయనైతి నెటులీ ♦ పాపంబు ద్రోతుక జగం
బిక మోమెత్తగ నిచ్చున నను మహా ♦ హీనాత్ముగా నంచదే
పికవాణిక వశవర్తి జేతునను నా ♦ బీరంబు లెట్లోగదా!

గీ॥ ఇంతకును గారణంబు భూ ♦ కాంతు కొలువు

కూటమున కేను నెలమి నే ♦ గుటయ కాదె ?

అట్లనగ నేల ?—రానున్న ♦ యాపదలను

నడవు లంచున డాగియు ♦ నాప వశమె ?

ఆహా ! సర్వనియామకుండగు భగవంతుని కృత్యంబులకుఁ
బ్రతిక్రియలొనర్ప నవ్వని కైనను సాధ్యమా ? దైవమా ? సీమాయ
లు దుర్జ్ఞేయంబులుగదా ! ప్రకృతిసమేతుండవై, సర్వవస్తుసంభరితా
బులగు పట్టణంబులను బల్లెలనుగా జేతువు. పల్లెలను నిముషమాత్రం
బున మహావైభవసమేతంబులగు పట్టణంబులఁ జేతువు. సన్యాసుల
ద్రోహాధినాథ ప్రతిమానవైభవోన్నతులగు మహారాజులనుగా జేతు
వు. హంసతూలికాతల్పంబుల శయనించు మూర్ఖాభిషిక్తుల దేశద్రుమ్మ
రులనుగా జేతువు. ఘటనాఘటనచాతుర్యధురీణా ! నారాయణా !
అనివార్యంబగు నిప్రభావంబుననే గదా సంజ్ఞామాత్రసకలకార్యనిర్వ

హాపరివారపరివృతుండనై, చంద్రకాంతశిలానిర్మితసాధోపరిభాగసం
చారుండనై, సరససంగీతవాద్యవినోదుండనై యలరు నేను పురంబు
నిర్గమించితి. పాపాణకంటక కలిత మహారణ్యగతుండనైతి. నుఖపరం
పరలకు దూరమైతి. ఆ సరోజముఖ పరిభవోపాయాన్వేషణంబు జే
యుచుంటి. కాని చతురుదధివేలానలయిత ధరణీచక్రమున యశశ్చ
ద్రుకలుపరవ, తులలేని పాతివ్రత్యంబున నెగడి పతిపాదాబ్జంబులుదక్క
నన్యచింత మాని కలనైన పరపురుషసందర్శనం బెరుంగక బొప్పిరి
వోని సంపదల నెసంగు కులకాంత సరోజముఖ యొక్కతెయ్యే యని
వినుచుంటి. ఆహా! అట్టి పరమపావనిని, అట్టిదురితదూరిని, అట్టి
ముగ్ధను భంగపెట్ట నెంచు నీకఠినమానసునకు దండధరభటదండకాడ
నంబులు దక్క వేరొండు గతి కల్గునా? కల్గకేమి? నాబోటి పరమ
పతివ్రతాభంగదీక్షాపరాయణులకు రారవాదిమహానరకకూపంబులు
భగవన్మిర్మాణములై చిరకాలవాసగతులుగా నున్నవి గదా! ఉండ
నిమ్ము! ఉండెనని పూనిన కార్యంబును తుదముట్టింప వలయునుగాని
మధ్యకాలంబున పాపంబని వదలిన నగరా? నగుదురని వదలక నే
చేయున దేమున్నది.

సీ॥ చెప్పనా నృపునిసా ♦ శీల్యవైభవమును

అతులసౌజన్యర ♦ త్సాకరుండు

విందునా యాతని ♦ వెలది వృత్తాంతంబు

పరమసాధ్వీ యటంచు ♦ బలుకు జనము

తలఁతునా వానిసా ♦ ధ్రువాంగణంబును

బ్రహ్మకునైన దు ♦ గ్గమము భళిర

అందునా యాతని స ♦ హాయసంపత్తిని

కలఁడల విక్రమా ♦ రక్తప్రభండు

గీ॥ తనసమంచితకీర్తి ప్ర ధ తాపములను
 సకలదిక్తముల వెదఁ జల్లినట్టి
 నిరుపమగుణాఘ్యుడగు ప్రభా ధ కరన్మపాల
 తిలకుఁ డతఁడేడ నేనేడ ధ గలుచు లేడ ?

వృథా ప్రయాసమున శరీరము నలయించుకొనిన దానంగల్లా
 లాభ మేమి? కావున నీదుష్కార్యమింతటితో విరమించుటయే శ్రేయ
 స్కరంబని తోచుచున్నది. విరమించినచో భావికర్తవ్యమేమి ?

గీ॥ శరణాగత రక్షణఘన

విరుదాంగుఁ డతాప గాన ధ బ్రియమారగి నక

గరుశివు ముచుచుఁ దత్పద

సరసీరుహములకు నెరగ ధ యమియించుగదా !

ఛీ! పౌరుషహీనంబులగు నీవాక్యంబులు రజనీచరుని వేనా?
 సకలరిపుమండలకంఠ సముక్షేపరక్తధారాసిక్త సంగ్రామరంగుండగు
 వీరజనీచరుఁడా ఆప్రభాకరుని మన్నింపుమని వేడుట! సూర్యచంద్రుల
 గతులు తప్పుచుగాక! సంద్రంబు లింకుగాక! అగ్ని చల్లారుగాక!
 కర్ణముల్ గ్రాణంబు లుడునగలే వరకు నేనా యిట్టి యమానుష
 కృత్యమున కొడగబడుట!

నిఖిల గాజకింఠవా లగ్నకృతగబగు నిఁజ్జలగంబున
 నాడిన ప్రతిజ్ఞా వాక్యముల నిప్పుడు వందనై వీసరబుచ్చిన
 పౌరుషహీనుండని శేలినీయరా? పౌరుషహీనుడగు మావస్తుండు
 మహీనుండలంబున నుండిన నేమి? మండిననేమి? య్రిత్యంబుల
 సుజాతుడగు విశ్వాయిత్యుని నాతఁడీ వాఁడు మహేంద్రు నాస్థానమున
 నొనర్చిన సమయంబు నెగ్గించు కొనుటకే గదా నిత్యసత్యవ్రతుండగు
 హరిశ్చంద్రుని యంతటి నంతలముంచినది. పిదప కోడిన నో ఁగాక !
 ఆమహనీయుడేగదా హాశ్చంద్రుని విఖ్యాతి ఆచంద్రతారార్కము

స్థిరంబై యుండుటకు కారణభూతుండు. అట్లే నేనును సాధ్యమగు నంత వరకు ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చు కొనుటకు ప్రయత్నించెద. దైవాను గ్రహంబు వలన సఫలమనోరథుండ నైతినేని క్రమ్యుర దారానుతాదుల సందర్శింప గలుగుదుగాక. అపజయంబే కలిగి విగతప్రాణుం డనైనను ఆసరోజముఖ పరమపతివ్రతామహాత్మ్యమును ప్రపంచసం వేద్యం బగునట్లు చేసిన వాడ నగుదు. కావున నెట్లయినను గుండె రాయిచేసికొని, చిత్తంబును వశపరచి, యామె పాతివ్రత్యభంగము నకుఁ బ్రయత్నించెద !

నాప్రయత్నముల కన్నిటికి సాహాయ్య మొనగ్గుచు దోడునీడగా సంచరించు మా విక్రమసేనుడుండఁ గార్యసాధన మునకు వేఁభీతి జెందనేల? ఆతఁడేకదా యోగినివేషధారుడై యంతఃపురప్రవేశం బొనర్చి సరోజముఖ చెలికత్తెల వివాదాంశమును నాకు విశదపరచిన మాయలాడు. ఆతఁడేకదా దాసీత్వమును మాని వచ్చిన కళావతికి జేరాశ కలిగించి యనుదినంబును నాసాన్నిధ్యమునకు వచ్చునట్లు చేసిన నెరజాణ! చాప మాకళావతి యీపది దినములనుగడియు తాను నిత్యము రూకలమీద రూకలు బహుమానములు పుచ్చుకొనుటే యెరుంగును గాని నేనెందులకై మొసంగుచుంటినో సూతయును విచారింప నేరదు కానిమ్ము.

క॥ అతివిస్తర మేలఁ గళా

నతిశోడ మదీయకార్యం భారము నేడే

విలముగ నైనను వినిచెద

క్షీతిని వచింపరె “శుభస్యం శ్రీఘ్రా”బనుచుక॥

కాని యంతటి హేయకృత్యమున కొడంబడునా యని సంశయంబు వొడము చున్నయిది. ఒడంబడకేమి సేయును? సర్వజన చిత్రాక్షర్షణీయంబగు ధనమున్నది గదా! ధనమునకుఁ గొనై మహాదు

ష్కార్యము లొనర్చు మానవు లెందరు లేరు? దానిచే నీకాలమున సాధింపరాని కార్యములు గలవా? ఆహా! ధనమా! నీప్రభావమెంతని చెప్పవచ్చును!

సీ॥ నీమూలమున గదా ♦ నీతిని విడనాడి

కూటసాక్ష్యంబుల ♦ గూయుటయును

నీమూలమున గదా ♦ నిండు ధైర్యముతోడ

సాధుజనంబుల ♦ జగపుటయును

నీమూలమున గదా ♦ నిగమాదు లన్నియు

నప్రమాణము లంచు ♦ నాకుటయును

నీమూలమున గదా ♦ కామాధ కారులై

కనుగాన కన్యల ♦ గవయుటయును

గీ॥ అనని నీమూలమున గాదె ♦ యఖిలజనులు

సాపకార్యులులకు చెల్లి ♦ బాలుపడుట

బుధులు “సర్వోజగద్భ్రష్టా మూల”మగుచు

ధనమ! నీమూలమున గాదె ♦ తలఁచుటయును

(అలకించి) ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నయది. ఎవరో యననేల కళావశియే యై యూహనోపు.

[ప్రవేశము కళావతి.]

కళా!— (తనలో) ఆహా! ఇదగతయుఁ బరికింపఁ గడుగడు విచిత్రముగా నున్నయది. నేను నిత్యము తియ్యనీటికి చేపయెక్కిన చోదమున రూకలమీది యాశ చేచనుచుంటినే గాని యీతఁడెవ్వఁడో యే కారణమున నాకీ ధన మిచ్చుచుండెనో యీతవరకును తెలియదు. కానిమ్ము నేను తొందర పడనేల? విత్త మొసంగు వాఁడు మనోభీష్టము నివేదింపక యూరకుగదా? కావున ప్రతిదినము వలెనే నేడును

పోయి సందర్శించెదఁ గాక (ప్రకాశముగా) మహాభాగా! నేఁడెద్దియో దీక్షలోఁచనాపరత్వమున మున్నట్లున్నయది !

రజనీ:- కళావతీ ! రమ్మ ! కూర్చుండుము. నాదీక్షలోఁచన శ్రేమి గాని పట్టణవిశేషము లేమి ?

కళా:- క్రొత్తగా నడుగుచుంటిరి ?

రజనీ:- విదేశ స్తుడ నగుటచే నన్నియుఁ గ్రొత్తలే

కళా:- విదేశవాసునకు మాపట్టణ విశేషము లెందులకో ?

రజనీ:- ఐతను కొన్నిదినంబుల నుండి యాపురంబున నుండుటచే నడుగ వేడుకయ్యెను.

కళా:- సరే ! బాగుగా చెప్పితివి ! నీ మాటలు నీటియందుండియు నీశ్వేట్లుండునో యని విచారించు మండూకంబును జ్ఞప్తికి తెచ్చుచున్నయది.

రజనీ:- కళావతీ ! పరిహసించెదవు గాని నివలె నాకును పట్టణసంచారమున్న నిట్లడుగుదునా ?

కళా:- సంచారము సేయక మూల గూర్చుండు మన్న వారెవరు?

రజనీ:- ఒకరు గూర్చుండు మన్న గూర్చుండువా ?

ఉ॥ కొండిక నాటనుండియును * కోరిక లీరికలెత్త నెందునే

దండితనంబునో నెదురు * దంటలగానక సంచరించు నా

ఖండలతుల్య వైభవు న * ఖండపరాక్రము నన్ను మూల గూ

ర్చుండగ జేసి మాయవిధి * చోద్యములాతని కర్మ లెంతయు.

కళా:- (తనలో) ఇతని వాగ్మాపంబు లతిగంభీరంబులుగా నుండుటచే మహారాజుగాఁ బొడగట్టు చున్నయది. కానిమ్ము అన్నియు నాతని నోటనుండియే చెప్పించెద గాక ! (ప్రకాశముగా) యేమి ? రాచపోకడలు పోవుచుంటివి !

రజనీ:—బతురవచోగాభీర్య శశావసతి! కళావతి!

గీ॥ పర్ణమధ్యస్థమయ్య ను ♦ వర్ణకుసుమ
వాసనలు దిబ్బుఖంబులఁ ♦ బరవకున్నె?
జలదపటలంబుచేత సం ♦ ఛన్నమయ్యఁ
జండమిహిరప్రతాపంబు ♦ సమయూహాకౌ?!

కళా:—అట్లే నీవును ప్రతాపవాసనలు భూమండలవిదితంబులుగా నెఱ
ర్ప వలయునని యేనాయిత్యన్యజనాగోచరుడవై కూర్చుండుట.

రజనీ:—కాలబద్ధుడ నగుటచే నిట్లుగడివచు

చ॥ అరిబలమర్దనం బొకటి ♦ యైన సదా సుమనోఽభిరామమా
నురుతరరాజ్యవైభవ స ♦ మున్నతియే శతకోటి సేయఁగా
ధరణిని వేయకన్నులను ♦ దాలించి చూచుచుఁ బ్రోచుఁరాజది
గ్వరుడగు గావి యీతఁ డతి ♦ వా! మరి ప్రాకృతమానవుండటే!

కళా:—(తనలో) మానవపతియే యైన నీమరుపులెందులకో?

రజనీ:—కాగణా! ఏలసగదియము?

క॥ నేటికి దాపరికం బింక

నేటికి వచ్చియుచు చుంటి ♦ నెంచుము నన్నున్

బోలీరొ! రజనీచరుడను

లాటధరాకామిని క ♦ శత్రుండటంచున్॥

కళా:—ఓహూ! త్వరలోనే శలవిచ్చి నారులే. రాజులతోటి స
య్యాటములు, పాములతో జెరలాటముల వంటివిని పెద్దలు
చెప్పుదురు. మహారాజులగు మీకును మాకును హస్తముక
కాతర భేదముండును. కావున మీసాంగిత్వ మింతతోఁ
జాలును.

రజనీ:—కళావతి! భూపతి నన్నంత మాత్రమున నీతిల భీతియేల?
ఏకారణముననో నిన్న నేడిటు వచ్చుచుంటివి గాని మొన్నటి
వగతును రాజకూటములో గాదా యుండినది.

కళా:—మహారాజ! ఉండిననీమి? లోకమునందు ప్రభాకరుని వంటి
రాజమూర్త్యాండులును, సరోజముఖి వంటి పద్మముఖులును
గలరా?

రజనీ:—అంతటి మహానుభావులైనచో వారినేల వదిలితివి?

కళా:—నాగ్రహచారదోషమున, ప్రభాకర మహారాజుగా రూరలేక
పోవుటచే నింతటి యలసటవాటిలై! అయినను యిప్పుడు దాని
గూర్చి విచారించుట గతజలసేతుబంధనము గదా!

రజనీ:—విచారించ వలసి నంతటి యుపసరము లేదు.

ఈ భామరొ: దూరమై చనియె • భాగ్యములంచుఁ దలంక నేటికే
కామితమెల్లఁదీర్చి, పెర • కామినులొనన భాగ్యభోగ్యముల
నీ మనసొప్పఁ గూర్చు రజ • సీచరుఁ డుండ; భయంబు వీడుమా
భూమిపతిక ప్రభాకరుని • భూమినె లేడని యెంచు మాతృలోక
కళా:— అమంగళము పతిహతమాఁగాక! మహారాజ! ఏమి యీ
యిల్లు.

రజనీ:—కళావతి! అబలవై యిత మాత్రమునకే యులుకుజెందెదవే
కొలది దినంబుల క్రిందట ప్రభాకరుఁడు విక్రమార్క సా
భౌముని కొలువునకుఁ బోయియుండెనా లేదా?

కళా:—పోయెను. పోయిన నేమి?

రజనీ:—ఏమియు లేదు. ఒక నాఁడా నిండోలగమునుండి పూర్వకాల
నందలి సీతాది మహాపతివ్రతలవంటి సాధ్వీమణు లీకాలవ
నుండిరా యను ప్రశ్నంబు వెడలగా నొక నృపాలుఁడు లే

వాదించుజొచ్చెను. దానికి ప్రభాకరుఁ డీకాలమున నైత మట్టి పతివ్రత లనేకులుండిరని ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచు తనభార్య పరమ పతివ్రతాశిరోమణియని నొక్కి వక్కానించెను.

కళా:- మహారాజా గారా నాస్తికునకుఁ దగినప్రత్యుత్తరమిచ్చినారు.

అగును! చంద్రునినుండి యమృతములుకుట యాశ్చర్యమేమి?

రజనీ:- (తనలో) ఆహా ! సహవాసజనితప్రేమరసం బంటువాయనిది గదా!

(ప్రకాశము) ఇందనే ప్రతివాది పతివ్రతయని నమ్ము నిభార్య నుమూడు మాసములలోఁ బతివ్రత కాదని నిరూపించెద. అట్లు చేయ జాలనైతినని నా శిరం బిత్తునని ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

కళా:- (ఆశ్చర్యముతో) ఆఁ. ప్రతిజ్ఞయు గూడనా? ఎంతసాహసము!

అసాధ్యమగు నంతటి ఘోరకృత్యమునకుఁ బాల్పడనంచిన యాతం డెవ్వఁడై యుండనోవు.

రజనీ:- కళావతీ ! ఇంకను రహస్య మేనికి. అట్లు విక్రమార్కుని యాస్థానమున

చ॥ నరపతిలేమి యాలువుత * సం బరివుత్తు నటంచుఁ బల్కి త

త్పరకృతమానసుండయి వి * దర్శి టిమిల్ చనుదెంచి నీకృపా

తరణి సహాయమేరూర వి * ధానమునక శపథైకసాగరో

త్తరణ మొనర్ప నున్న వసు * ధావిభుఁ డీతఁడె నుమ్ము కోమలీ!

కళా:- ఏమి విచిత్రము ! రజనీచర మహారాజా ! న్యాయాన్యాయపరి

శీలనాదక్షుండవు కానలసిన నీవే యంతటి చాపకార్యంబునకు ముందంజ వై చితివిగా ! తరువాత తరువాత ?

రజనీ:- తరువాత నాపుడమితేఁడు నిప్రతిజ్ఞయే చెల్లినచో పతివ్రతా

శూన్యందైన యీభూలోకముకన్న నరకలోకమే సుఖమగుటచే నాశిరం బిచ్చెదనని యొప్పు కొనెను. కావున

ఈశా నీశగ నైవను గాని

మోక్షగ నుడువంగఁ జాలు * దీవ లతాంగీ

శేవగలు నిదుర పట్టుదు

భావగతుల్ బేరు తెరగు * బట్టుకతనా

కళా:-ఎవన, నిప్పు డేమిచేయు మనెదవు ?

రజ:-ప్రతిజ్ఞాపూర్తిని.

కళా:-అది నాచేతను, నీచేతను, మనలను పుట్టించిన బ్రహ్మదేవుని చేతను కానేరదు. సరోజములు యన నేమనుకొనుచుంటివో ! సీతా చంద్రమతీ లోపాముద్రారుంధతుల వంటి పరమసాధ్వీయమకొనుము. అట్టి యాకళంకచరిత్రను భంగ మొందింతునని పాపిసించుట అగ్నిశిఖిలు వార్పనెంచు శలభంబుపోల్కి పర్యవసానము డిక్షాన నెంచు మేషంబుభాతి నిను నీవ నాశము చేసికొనుట యగును గాని మరియొక లాగున తుడ ముట్లడు.

రజ:-అట్లయిన నాశిరము నీయ వలసిన దేనా ?

కళా:-ఇట్లుచేసి నాశిరము నోడు చేయు మనెదవా ? పంథమునకు ప్రజ్ఞలు కొట్టి చేతకాని పనుల వైవేసి కొన్నదలకు ఫల మనుభవింప వలెగాని, దాని కితరుల సహభోక్తల కప్పునిన నగుదురా ?

రజ:-కళావతి ! నావి చేతగాని ప్రజ్ఞ లెప్పటికి గాని, స్త్రీజనము లతిగంభీరహృదయ లనుట యెంత స్వల్పమానమునకైనను డెలియును. లోకమంతయుఁ దమ్ము పతివ్రతలని మెచ్చుకొన వలెననిఁ బ్రకటింపఁ జేయునీతులు చెప్పచుండురు. అతి యేగాని మానసమున నైన, నన్యపురుషుల గవయగోరని మానిను లుండుటకల్ల. ఏమేమో యనెదవు గాని నీకు మాత్రము తెలియదా ?

కళా:—(తనలో) ఈ కవివజ్రానములు యోగంబున దుచినయెట్లు నన్నెంత
 సీచపు చెయ్యమునకుఁ జురిగొల్పించువాఁడు! (ప్రకాశముగా)
 రాజేంద్రా! నేనాడుమాటలు మీకు హాస్యములుగానుండె
 గాబోలు. ఆసకోజముఖ సత్యమున కిక్కడ యుక్తు గని
 తొచమునకుఁ బుంకి. శీలమునకు నెలవు. పాత్రివ్రత్యసంప
 దల కొటారు. పతిపాదారవిందముల దక్క నన్యచింతన మె
 రుంగదు. ప్రాణనాథుని ముఖకమలము దక్క నన్యదర్శన
 మెరుంగదు. అట్టి సతీమణిని చేబట్ట నెంచితివే నగ్నిని మూట
 గట్టనెంచుట కాదను కొంటివా? అట్టి నారీరత్నమును గవయ
 నెంచితివే కాలమృత్యువును గొగలింప నెంచుటకాదనుకొంటి
 వా? అట్టి శ్రీజనతిలకమనోధనమును పెరుక నెంచితివే కాల
 సర్పము కోరల బెరుక నెంచుట కాదనుకొంటివా? సీచుఁడు
 గాని నిర్ధనుఁడుగాని, జారుఁడుగాని, చోరుఁడుగాని, కులఘాతకుఁ
 డుగాని, కురూపిగాని, యెట్టివాఁడైనను పతివ్రత పతినే పర
 మదైవముగా చూచుకొనుచుండును. అట్టి సీచగుణముల
 కింతయైన చోటిక సకలరాజన్య శిరోభూషణసీరాజితచరణపీ
 ఠుండై అభినవమన్మథాకారుండై సర్వసద్గుణ మణిజాలఖనియై
 వెలుంగు నినుని యండఁ దప్పించి యన్యుని యండ జేర్ప
 నెంతజాణకైన యాసాధ్య సాధ్యమగునా.

అంతటి మహాసభలో చెల్లని పొల్లుమాటలాడి, పోయినం
 తన, పిలుచు ననుకొంటివి గొబోలు! పలుకరించి సంతసఁ
 బైబడు ననుకొంటివి కాబోలు. లోకమంతయు నాయరచేత
 నే యున్నదను కొంటివి కాబోలు. ఇంత పాపమా! ఇంత
 సూరమా! ఇంత కటికితనమా! నరకలోకమున్నదని తెలియదా?
 ప్రపంచమంతయు సీవలె నుండు ననుకొంటివా? సీమ్రుచ్చు
 పోకడలఁ గట్టిపెట్టి పురంబుజేరుము. ఇదే నేనును పోయెద.

రజనీ:- కళావతి ! పోకుము! పోకుము ఏదియేని సాధనమున నన్నీ యపాయమునుండి తప్పించితివేని.

కళా:-రాజా ! వేయేల ? ఎన్ని సాధనములఁ బ్రయోగించినను, ఎన్ని మాయోపాయముల బన్నినను ఆసరోజముఖ మాటలనైవ విసలేరవు. కాక ఛాయయైనను గాంచకాలవు. నిశ్చయము. ముమ్మాటికి నిశ్చయము.

రజనీ:-ఎట్లయిన నీముప్పు దప్పింప నెప్పును గాని తప్పని నిప్పుల గ్రక్కుచు దూలనాడుట తగునా ? నాప్రాణములు నీచేతున్నది పాలముంచినను నీటముంచినను భారము నీదియ. ఈవిపత్తు ముద్రమునకు నావపై యొడ్డుపట్టించిన నీమేలాజన్మాంతము మరువను.

కం! తలఁపఁగ నాకార్యము నీ

వలనగు సందియమువల ద * భయమిచ్చి వెనక

చెలువా! నస్సరుణింపుము

చెలువారగఁ బట్టమహిషిఁ * జేయుదు నిన్నుఁ!

సమ్మతిని చూపుము. మారు మాటాడకుము. ఇవికాళ్లుగాని చేతులుగావు సుమా ! (అని చేతులు పట్టుకొనును.)

కళా:-అహా ! ఇప్పు డెట్లుకాదందు. నాచంటినారి నెందరినో కనుసన్నల మెలపు నీమహారా జుతిదీనుడై ప్రార్థింపనెట్లు ద్రోచివుచ్చుదు. కానిమ్ము. ఏదేనొక్క యపాయ మాలోచించి యీ తని కృతార్థుచేసిన ఋణవిముక్తియు ప్రాణదానఫలమును గల్గును. పైపెచ్చు నీతిండునన్నుఁ బట్టమహిషి జేయుదు ననుష్ఠానము. నాకింతకన్న కావలసినదేమి ? (ప్రకాశము) నీవెన్నిగతుల నాలోచించినను హరిహర బ్రహ్మదుల కైన నామెను జేపట నలవికాదు. నామాటవిని—

రజనీ:—పోనిమ్మ. చేపట్ట వశము కాకపోయినను యేదే నుక కపటా
 పాయమ్మును బన్నియైన నాతల నిల్పుము. అంతఃపురంబున
 నీవెరుంగని రహస్యములు లేవు. శుద్ధాంతపరిచారికలు కపట
 విద్య లల్లుటలో మిక్కిలి నేర్పరులని నేనెరుంగకపోలేదు. అందు
 ను నీవు సార్థకనామధేయపు గదా !

కళా:—అని మోయరాని భారమును నెత్తిన నెత్తికొనను. కాని నాకు
 సాధ్యమగునంత సహాయ మొనర్చెద.

రజనీ:—(సంతోషముతో) ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. కళావతీ! అంతియే
 చాలును.

కళా:—నేను మరల సగోజముభీసమక్షుంబునకుఁ బోయి—

రజ:—అచటనే యుండెదను. నీవు గుటకలు మ్రుంగుచు నిచటనే యుం
 దుమనెదవా ?

కళా:—(నవ్వి) రాజేంద్ర ! నిన్ను మరతు ననుకొంటివా? నీపని నిమిత్త
 మేగుటయేగాని వారిపై దయకలిగికాదు.

రజనీ:— సరే ! పోయి యేమిచేసెదవు ?

కళా:—నాపై నిండు నమ్మకము కలుగునట్లు కొన్ని దినము లుండి

రజనీ:—ఇంకను కొన్ని దినములా? కొన్ని దినములలోఁ బ్రతిజ్ఞతోఁగూడ
 నాయాయువు పూర్తియగును.

కళా:—త్వరలోనే వచ్చెదను లెమ్ము.

రజనీ:—కొన్ని నాళ్ళున్నఁ బిదప?

కళా:—అది రహస్యము. ఇటురమ్ము (అని చెవిలోఁ జెప్పును.)

రజనీ:—కళావతీ! నేటికిఁ గదా నీనామము సార్థక మయ్యెను.

గీ॥ వేయిజన్మంబులకు నైన ♦ వెలఁదిమిన్న

నీదు ఋణమును దీర్చఁగా ♦ నేరసుమ్ము

నాకు సాఖ్యగలక్కివి • నాకుపూర్వ
పూర్వరాశివిగా నెంత • పూర్వజాతి

కళా:-దాని కేమిగాని యింక నేలొయెద.

రజనీ:-మరల నీ దర్శనము త్వరలో నిమ్ము. అంతలో మరచి పోయె
దవు సుమా !

కళా:-సూర్యచంద్రులు గతులు తప్పిన (నిష్క్రమించును)

రజ:-అమ్మయ్య ! ఇప్పటికి నాగుండె కుదురుకొనినది.

గీ॥ దేన్నికై యిన్నికష్టంబు • లూనితిరుగ
వలసెనో యట్టి కార్యంబు • ఫలితమయ్యె
జెలగి సమధికయత్నములో • సలుపు నరుల
కలవి కానట్టి చెయ్యములో • గలవె భువిని ?

కాని నాకొక సందియము మాత్రము కలుగుచున్నయది. ఒక
వేళ నీ కపటోపాయంబున విజయమొందినను ఎన్నడైనఁ దుచ్చురా
లగు నీ కళావతిచే మోసమంతయు వెల్లడియైన నాబ్రతు కపుడేమి
కావలెను. ఇంతకాలమునుండి సేవించుచున్న సరోజముఖ యెడలనే
దోహమునర్ప సంకల్పించెనే ! రేపు నాస్థితిమాత్ర మట్లుకాగూ
డదా? కానిమ్ము. కార్యసాఫల్యమొందిన పిదప నెట్లులెననిగూఢ
విధంబున దీనిసంతమొందించినచో భూమ్యాకాశములమధ్యనారహస్య
మెరింగిన వారెవ్వరుడరు. కంటకముఁ గంటకముచేతనే నూడ బెరుక
వలయు. సరే సంకేతస్థలమున నాకై వేచియుండు విక్రమసేనుని
కడ కేగడఁగాక.

(నిష్క్రమించును.)

స రో జి ము ఖి.

చతుర్థాంకము.

రంగము:—విదర్భాపురరాజవీధి.

[పృవేశము:—రాగవల్లరి]

అబ్బబ్బా ! యీ కాపురము గాలిపోసు యెంత పాడుదినమున
యడుగు బెట్టితేనో గాని యింతవరకు నగచాల్ల బ్రతుకే యయ్యెను.
బొట్టు కాటుక జెట్టుకొని నాలుగునగలు ధరించుకొని కలకలలాడుతూ
దిరుగుటకు నోచుకొనక పోతిని. యీ విదర్భాగృహ మగనికి అంట
గట్టుట కామాయబ్రహ్మదేవున కేమిరాళ్ళ పూజకేసితినో నాకు జెలి
యదు. లోకములో నాడువారందరు తళతళలాడుతూ కిలకిలాడుతూ
ముద్దుముచ్చటలతో యిష్టాగోష్టిగా సంచరించు చుండ నాకీగతియేమి
కాల్పుకొని తిను—

భ్రమరిక (ప్రవేశించి) రాగవల్లరీ ! నీగతికేమే ?

రాగ:—ఈపాడుసంబాధమే నా తలిదండ్రుల కడ కగతదవలెనా ?

భ్రమ:—ఏమే ! రాగవల్లరీ ! పిలిచినను పలుకకుండ మాట్లాడుకొను
చున్నావు

రాగ:—భ్రమరీ ! ఎప్పుడు వచ్చితివే నిన్ను జూడనేలేదు.

భ్రమ:—వీరయ్యగోచనల నడుమ గవబడలేదు.

రాగ:- న్నాయాలోచన లింతలో యదాగునవా ? నే నున్నంతవరకు నుండునవే ?

భ్రమ:- ఏమే! అంతకష్టముగా మాట్లాడు చున్నావు.

రాగ:- నాకష్టములు జెప్పుకొన్న దీరునవికావు.

భ్రమ:- కాకపోయినను విందును చెప్పవే?

రాగ:- నాల్గురోజుల క్రిందట మామెనత్త కుమారుడు చూచిపోవుటకు వచ్చెను

భ్రమ:- వచ్చి రంభవంటి నిన్నుజూచి యేమైనా అనెనాయేమి.

రాగ:- అతఁ డటువంటివాడు కాదు.

భ్రమ:- అయిన నీయేడుపేమి.

రాగ:- ఏమో రాక రాక వచ్చిన చుట్టముగదా యని సంశోషముగా తల దువ్వుకొని బొట్టు బెట్టుకొని కాటుక బెట్టుకొని చెంపన చేయిబెట్టుకొని

భ్రమ:- (నవ్వుచు) ఓసీ! నీతెలివి గాలిపోను చుట్టము వచ్చెనని సాగను జేసికొని కూర్చుండురటే?

రాగ:- కూర్చుండక యేమి జేయుమనెదవు.

భ్రమ:- వంట.

రాగ:- యేమీ ! నేనెట్లు జేయుదును. నన్నింత యలమటఁ బెట్టఁగా వంట జేయలేదా యేమి?

భ్రమ:- నీమగడంత నిర్విచారముగా కొట్టినాడటే ?

రాగ:- కాదు అనెను.

భ్రమ:- (నవ్వుచు) పాపము యెంతకష్టపు శాపురము జేయుచుంటివే. నీవుగాన యిన్నాళ్ళక్షేయింటివి గాని వేరొకతె యైన నీవర

కేదోయొక ప్రోవ జూచుకొనకుండునా ? సరేగాని యిప్పు
డక్కడికి బోవుచుంటివి ?

రాగ:-కంసాలి కాయయ్య యింటికి

భ్రమ:-అతఁడేమి చేయును?

రాగ:-ఏదోనమ్మ జ్ఞాపకమునకు రావడములేదు. అదేజో నశ్యము
మందు యిచ్చునట గాదా !

భ్రమ:-దానినేమిచేయుదువు ?

రాగ:-అది భర్తాకిచ్చినయెడల చచ్చినట్లు చెప్పుక్రింది తేలువలె నణగి
మెణిగి యుండునట !

భ్రమ:-ఓసీ! పురుషులను నశ్యము చేసుకొను మందట ?

రాగ:-అఁ అదేకాఁబోలు ! మొన్నమన కంకేళిక తన యువ
భర్త కీప్రయోగమే చేసినదట ! అప్పటినుండి రొసరొస
లాడుచుండువాఁడట్టే బుద్ధితిరిగి టక్కుమని దానిచేతిలోని
కీలుబొమ్మగా మారెనట !

భ్రమ:-సరే ! ఇంకఁబోనక్కఱలేదు. వెనుకకు నడుపు కామయ్య
గ్రామములో లేడు. నాలుగు రోజుల క్రిందట మామగారి
యూరికిఁ బోయినాఁడని నిన్ననే కంకేళిక సారసికతో జెప్పు
చుండగా వింటినని మదనికి నాకుఁ దెలిసినది.

రాగ:-ఏమి పనిమీదఁ బోయెనో?

భ్రమ:-అతనికి మాత్రము గతియేడ్చినది ? ఆయన బ్రతుకంత కంటే
నభ్యాన్నముగ నున్నది.

రాగ:-అదేమే ! అట్లనదవు ?

భ్రమ:-తన భార్య పుట్టినింటికిఁ బోయి నెలరోజు లైనదట ! అక్కడ
నెవరితోనో లేచిపోయిన దని వరమానము తెలియగానే

పాపము నిజస్థితిఁ గనునొనఱుకొని బెట్టివారు.

రాగ:-అయ్యో! వాడిమందు మన్నుగానీ ఖరము, కచ్చితకృము
మందు స్వంతపెద్దామున కీ నివ్వలేక పోయెదో? వాని
తమ్ముడైన నింటిలో నుండువా?

భ్రమ:-.....?

రాగ:-ఇంత విసమైనఁ బెచ్చుకొంతమీది.

భ్రమ:-విసము సీత రక్తం బెట్టెదవా?

రాగ:-సొంత తెలివితేది దాననుగాను. అతనికి బెట్టిన. రేపే నన్ను
వీధి నుంతురు. అట్లేల జేయవలె నేనే తిందును.

భ్రమ:-ఓసీ! సహహాసము జూడిపోను. చచ్చి నిమేసాధింతుజే
బ్రతికి యుండుటచేతనే గదా కళావతి తనపంతము నెస్సించు
కొనికది.

రాగ:-చమే! భ్రమరికా! వింతగా తెప్పించున్నావు. కళావతి యేమి
జేసినదే?

భ్రమ:-చేయుట కేమున్నది. మన కళావతి రాగిలో కలహించి పో
వుట నీకు తెలియునుగా?

రాగ:-అ. తెలియును.

భ్రమ:-కొన్ని దినములకు మరల రాగిగా? కొలుపున కేమియు నరు
గని దానివలె జేరెను.

రాగ:-అంతపోట్లాడి పోయిన దాని వాస్యమునకు దేవి మరల నట్లు
లావుకొనియెను.

భ్రమ:-సరోజముఖ మిక్కిలి యమాయకురాలు. అందుచేతనేతెప్పటి
వలె గట్టినమృతముతో దాని నుంచుకొని మున్నటి దినము
తలనొప్పి తచ్చినదని మూఁడుజేసిన దీనినింటి దగ్గరనేయుంచి

ప్రభువుగారు రానేరదు విచారమునో, తాను కాళీపూజకాల
యమున, కేగెను.

రాగ:-తరువాత ?

భ్రమ:- (అలకించి) ఆగుమాగుము. యెవ్వలో వచ్చుచున్నట్లున్నది.
గోడలకు జెప్రలుండును. యీభూమిలోనవ మెవ్వరైన నినిన
నడుమ నీతలయు నాచిలయు. నూహింపు.

రాగ:- నీభయమే నీకిట్లు వినుకొనుచున్నది. గాని యెవ్వరును లేరు.
తరువాత నేమి జేసినదో జెప్పు.

భ్రమ:- చేయవలసినదే చేసినది. దేవీపూజజేసి దేవగారు. వచ్చుచుండ
త్రోవలో వారి గమనమును వర్షమాటస్యము జేయించెను.
ఇదే సందని మనకళావతి రాజుగా దుజ్జయినికి బోవుచు తనకు
మారుగా జూచుకొమ్మని యిచ్చిన మొలబాళును ముద్దులుంగ
రమును దొంగిలించి మొకచోదాచి వాడువచ్చుట తోడనే
నారోగ మెక్కువగుచున్నది. ఇవట నేనుండలేను. ఇంటికి బో
యెదనని చెప్పి యారెంటిని బుచ్చుకొని బయటపడెను.

రాగ:- ఓసీ! దొంగముండ! ఎంతఫది చేసినావే? తివస్తువులతో దా
నికేమి పనికలదు?

భ్రమ:- ఏమో! ఎవ రెరుగుదురు?

రాగ:- భ్రమరికా! ఇప్పుడు నీ వెక్కడికి బోవుచుంటివి?

భ్రమ:- అయ్యో! మరచితి. దేవిగారి కాళీపూజనిమిత్తము పువ్వులకు
బోవుచు ద్రోవలో నీమాయమాటలచే నిక్కడనే యుంటిని.

రాగ:- అట్లయిన దొందరగ బొమ్ము. మరల సాయంకాలమున నీతో
గలిసి పైవిషయములు తెలిసికొనెద.

(విష్కమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము:—విదర్భాపురములోని యంతఃపుర ప్రాంగణము.

[మహామంత్రియగు భానుమంతుడు ప్రవేశము.]

భాను:—(తనలో) సహమంత్రిలగు నయవిశారదులు విశ్వసించుచున్నారు. నిజముగ వారు సందేహించునట్లు నేపుట్టాగో నేపాముండునో? సరోజముఖ నిష్కళంక చరిత్రయే యైనచో భర్తాకీ దుర్మరణ యోగమేల? ఐనను నామానసము మాత్రము సందియపు టుద్యోలలనుండి యూగుచున్నది. ఛీ! ఆ మానవతికి కళంగ మాపాదించుట యగ్నికి చదలు పట్టివవని చెప్పుటయె.

మరచితి. ప్రియవస్తుహరణ విషయమై కతిపయ దినంబుల క్రిందటనేగదా సరోజముఖ నాకు వర్తమాన మంపెను. చౌర్యానంతరము కళావతి గోచరించుట లేదని దానికలు చెప్పుచున్నారు. ఆమాయలాడియే యిన్నివిపత్తులకుఁ గారణభూతురాలని నానమ్మకము. ఆహా! చనుఁజాలు ద్రాగి తల్లిరోమ్ము గ్రుద్దు దుష్టురాండ్రీ పరిచాకలు. పరిస్థితు లెంత వికల్ప మొదెను! ప్రతాపార్కుఁడస్తమించినది మొదలు రాజ్యతాత్రనిర్వహణ మంతయు బైనిడికొని కన్న బిడ్డలవలె జూచుచుండ కష్టములన్న నెట్టివోయెరుగని యానవీనరాజదంపతుల కెంతో నెట్టి విపత్తులు సంభవించె! అక్కటా! హృదయదారణ మగు నీకఠినవాక్యము సరోజముఖతో నెట్లు చెప్పగలను?

శీ॥ నుడివినంతన మడియు నీ ♦ పడతిమన్న

నుడువ కుడినఁ గార్యంబు ♦ గడువకున్నె !

యెందుఁ బొగోదు మానసా ♦ బెంచిమాడ

ముగదు గోయి వెనుక నూగు ♦ చందమయ్యె

కానిమ్ము! యెల్లులైనను జెప్పియే తీరవలెను.

[ప్రవేశము కంచుకి.]

కం:-అమాత్య శేఖరా ! మీ రానతిచ్చి నటుల తమరాకను దేవిగారి!
విన్నవింప “ పితృసమానులగు వారికిని నభ్యంతరమా”యన
చెప్పిరి.

భాను:-సరే ! అంతఃపురిమునకు దారి.

(ఇద్దరు నిష్క్రమితురు.)

రంగము: —అంతఃపురము.

[సరోజముఖ రాజముఖులు ప్రవేశింతురు.]

సరో:-చెలీ ! రాజముఖ! ప్రధానామాత్యుని యాగమమునకై కారణ
మేమై యుండును ?

రాజ:-అమ్మా! దొంగ శొత్తుకూతురగు కళావతి వస్తుద్వయముతో
పట్టుబడి యుండునని నాతలంపు.

సరో:-అట్లయిన విశ్వయముగా నితపని కళావతియే చేసినద నదనా?

రాజ:-దేవీ ! సందియమేల ?

కం॥ అనుమానం బేటికి నా

యన్మతోదరి కపటలీల ♦ లరయుట లేదే ?

వినవే మూజేకంకణ

మున కద్దగబేల ననుచు ♦ పుల్లాబ్జముఖి ' -

కం॥ స్వాంతమున కొండు కృత్యం

బాతయు వేరొండు నుడువు ♦ నదియొడిచినా

వారయు లేను విజా బా

ద్యంతర బీగతియె చెలియు ♦ దంతము దేవీ.

సరో:—పోనిమ్ము. అదియే మ్రుచ్చులించె ననుకొందము. ఉంగరము మ్రొంగుటకా? కత్తికంఠచ్చేదమునకా? ఎందున / కక్కరకు వచ్చును ?

రాజ:—సత్యము. అమోఘు వచనులరగు మీనోట ససత్యములు వెలు వడునా? వానితో దానికంత పనియే జరిగితిరును.

సరో:—(కుడికన్నదరుట నభినయించి) అక్కటా! దక్షిణనేత్రభుజంబు లదరు చున్నయవి.

ఉ॥ శౌర్యరమానుషంగుణాః * సాగరుఁ డీశుఁడు రాక యుంటయుక్ వార్యముగాక దుష్టదుగు * స్వప్నము నంతిపురంబులోని యీ చౌర్యము నెంచగా నకట * సారముఁ జెప్పెను మావసు బయ్యో పర్యవసాన మెట్లుగదె * పాపవిదారణ ! చక్రధారణా !

రాజ:—దేవీ! విచారమునకుఁ జోటియకుము. ఆపత్నమయము లందు ధృతివహించుట యుక్తముగాని యూరక మనస్తాపము నొందిన తొలగుసా? అదే మృతిగారు విచ్చేసిరి.

(భానుమంతుఁడు ప్రవేశించును.)

సరో:—ప్రధాన శేఖరుల కీదీనురా లభివాదనములు నేయుచున్నది. ఈయాసన మలంక రింపుఁడు.

భాను:—దీర్ఘసుమంగలివి కమ్ము! అమ్మా సరోజముళ ! ధిక్పతరాజ మండలుండగు ప్రభాకరుకరగ్రహణంబున బెంపొందు నీవు అతి దీనురాల వనుకొనుటకుఁ గారణం బెయ్యది?

రాజ:—కారణము లేకేమి ? కొలది దినముల క్రిందటగాంచిన దుస్వ ప్నముచే గలిగిన తాపమును నడుమ నీప్రియవస్తువారణము ద్విగుణము గావించెను.

సరో:- మంత్రి సత్తమా !

ఉ॥ ఎంచగ జీవితేశ్వరుడికి శిష్యుని యగు నున్నాను. విశ్వాచింత ప్రేమఁ జూచుకొనుట నేమియు కర్తవ్యము నుంగర్హంబు నే పంచకు చేత జక్కెనా కృతః పామహితార్థక! చారబృందముగా బంధి విచారణగా సలిపి నాడవో, లేదో యెఱుంగ జెప్పజే!

భాను:- (తనలో) అయ్యో! యిప్పుడేమని ప్రత్యుత్తరమిత్తును. సత్యమున్న వెల్లడించిన ధూరీకృతావలంబులతికవలె నీయిప్పు నేలం గూలకమానునే? కానిమ్ము (ప్రభాశముగా) అమ్మా! సరోజముఖి! ఈదొంగతన మెవ్వరి వలన జరిగియుండునని విచారించ శక్తర లేను.

ఉ॥ ఎవ్వతె ప్రాణతుల్యయని యెంచుచు నెల్లస్వతంత్రునిచ్చి; బలక్రాన్యుల లోకమున దెంచు యి కోపునుటించితో వెలితల్లి! యా జవ్వని నీకళావతియె చాలును నంత కుచేష్టకై; గా కెవ్వరు నింకఘోరమున కేర్పడఁ జాలెడు వార లక్కఱ!

సరో:- యేమీ ! ఆశ్చర్యము. కర్ణాకర్ణిగా వినియు నమ్మకుంటి! కను బ్రామి యితఁడని నదియే చేసెనా ?

రాజ:- ఆవిషయము నేనీవరకే చెప్పియుంటిని. కాని వానివలన దాని కయ్యెడు ప్రయోజనమేమియో తెలియకున్నది.

భాను:- ప్రయోజనమనియే యాసీచురా లిట్లీతరులకు లోబడి తన్నేలి నవారి కష్టముల కిష్టపడినది.

సరో:- ఇతరుఁడెవఁడు?

భాను:- లాటదేశాధీశ్వరుండగు రజనీచరుఁడు.

సరో:- వానికి మాత్రమవి యోగులకు ?

భాను:- శపథపూర్ణమునకు

సరో:-కట్టా! శపథమేమని?

భాను:-సతీతిలకమ వగునిన్ను మోసపుత్తునని

రాజ:-ఓరా! నికృష్టుడా! సాధ్యమనియే తుచ్ఛకార్యమున కిచ్చగించితివా?

సరో:-తండ్రి! భానుమంతా! నా కర్థమగుటలేదు. సర్వము నీకుఁ దెలిసియుండిన—

భాను:-విక్రమార్కుఁ డొక్కఁడైనంబున పూర్వకాలపు సీతాది మహా పతివ్రతల వంటి సతు లీకాలమున నుంచురా యని సభలో ప్రశ్నించెను.

మ॥ అనిన లేరని లాటరాజనగ నా ♦ హా! యుండి రేకాలమే రన నేలా? కనుడన్బడియసతి నం ♦ చాడంగ నీభత, ను ర్జనుడా తం డపు డట్టులైన నికనీ ♦ సాధ్వి పరీభూతగా గను నేజేసెద జేయకున్న నపుడే ♦ ఖండింపు మచ్చీర్షముక॥

అని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. దానికి ప్రభాకరుడు సమ్మతించి తనోడించిన తన యుత్తమాంగం బిత్తుననియె.

రాజ:-సరే! పిమ్మట.

భాను:-కొంతకాలమేగిన పిదప మగుడ సార్వభౌముని పేరొలగ మునకేగి యందరిమోల నిలచి సఫలీకృత మనోరథుండనైతి నని చెప్పెను.

సరో:-ప్రధాన శేఖరా! వారిల నెట్లు నమ్మించెను?

భాను:-రాజమందిర పురోభాగమునఁ దాను స్వార్థివెడలుచుండ గాంచి మోహవేశగలుగున కళావతిచే నీవు వత్కమానమంపితి వని యు, దానిన్ని విధముల నీతులు చెప్పి పంపినను వివము నెట్టి కేలకు బలవంతముగ నంగీకరించి కొన్నిదినములు నీతో— అకటా! చెప్పఁజాల.

సగో:-ఔరా ! మానసిమానహరణమార్గచరా ! రజనీచరా ! నీనా
మమైన నెరుంగని యబల నారడి పుచ్చుట తెల్లునోరాడ
నురా ? భానుమంతా ! యితమాత్రముతో నానికృష్టుని దు
ష్టాలాపాబుల నాధాదులు నమ్మిరా ?

భాను:-శోలుత నంతపురమందిర స్థిత ప్రత్యలంకార వర్ణనాకైతవ
మున రాజమండలమును నమ్మిపఁ జూచెను గాని యిట్టివి పరి
చారికలచే వినియుండ గూడదా ? ఇతమాత్రమున విశ్వసిం
చుట కవకాశము లేదని సార్వభౌముఁడు వాక్రుచ్చెను.

రాజ:-రజనీచరున కంతో వాగ్బాధనమై యుండును.

భాను:-తదుపరి నాతండు నావాక్యముల కాధార మేమని యడిగెదరే
మో ! నీను నచ్చునపుడు మోహతిరేకంబున సరోజముఖ
తన భర్త ప్రేమబున తనకిచ్చిన వస్తువుల నాకొసంగెఁ జూ
కుండని మనకళానతీ కృపాకాక్షులబ్ధిరవాఁంగుఁడయ్యెను
నాపేగోలగాబున నుచి దానికి సహాయము
త-లాగ-భ-నగ-బుఁ దెలుప-తుట్టతుదకు నీనాధుండు
పైతము విశ్వసింపక తీరదయ్యె.

సగో:-హా !

శా॥ ఏమేమీ ! విజనూచు నాధుఁడెద నెఁగి తెచ్చుకొని చివమా
యీమేనేటికి నెందుఁజొత్తు ? గృహన ఁన్నీగింపుచుకా బ్రోచు నా
భూమిశుగ డెడమైన దిక్కెనరయో ఁ భూతేశ ! నాజ్ఞీవు లే
దా ! మేనీగెద పావకార్పితవిధి ఁ వ్యాపారపారీణత.

చ॥ తరణినిశాపతుల్ నిజప ఁ ధంబుల దప్పిరొ భూతపంచకం
బరయరొ వేదముల్ దహన ఁ మయ్యెనొ ధర్మమిలక నశించెనో
శరనిధులెల్ల నింకెనె కృ ఁ శానుఁడు చల్లదనంబు చాల్చెనో
పరిమపరాత్మిరుఁడు భగ ఁ వంతుఁడు లేడొ తలంచి చూడఁగ

కాశీ:—దేవీ ! తొందరపడకుము. పరివహకారాః మాత్రనికసత్
ప్రభుమరణతః బేషేనియైవో సమగ్రముగా జెప్పనిమ్ము.

సరో:—అయ్యో ! యంకను వైరితనము! నాధుంజో యగునః
యంగీకరించిన వారేమందురళి

భోను:—అనుటకు నీవస్తువులే యడ్డుపడెను. ప్రతిజ్ఞాపూర్తికి ప్రేరేపిక
నతిప్రయాసమున నుక్కమాసము విశ్రాంతి దీసికొని

మ! అతిదీనుండము సర్వసంగమపరి ♦ త్యాగంబు గావించి వే
యతిరూపంబున వల్కలాజనము లిం ♦ పార్థ కర్తా దాల్చి హ
గతి యేభూమియై దీనమానవుల కా ♦ కాశీ ప్రవేశించె; వా
కృత్రికైన్ కడు కౌలకర్మముల నీ ♦ గోవచ్చునే యక్కిటా !

సరో:—హా! ప్రాణేశ్వరా! సర్వసర్వంసహాధీశ్వరుడవగు నీకా యిట్లే
రూపంబు ప్రాప్తించుట.

సీ! మృదులాంబరంబుల ♦ కొడవిన నీకటి

కా! యెంచ నజినవ ♦ ల్కలము లధిప

రత్నహారాళి కే ♦ ర్పడినట్టి నీకంఠ

మునక! రుద్రాక్షపే ♦ ర్లనఘరూప !

చందవచర్పని ♦ పొందెడు నీమేచు

నక! భూతిపూతలు ♦ ప్రకటశేఖ

ఖడ్గదీపితహాచు ♦ గనుపట్టు నీహస్త

మునక! దండభరణ ♦ మినకు లేత !

గీ॥ సంపదలబాసి భూమిపా ♦ లింపరోసి

భృత్యులనుడిచి సతిని ప ♦ రిత్యజించి

పూని యతిరూపమున నిట్లు ♦ పోవనీకు

నకట ! మానస మెట్లోర్చె ♦ నవనినాధ! ॥

చతుర్థాంకము

రాజు:—దేవీ! యూరడిల్లుము! విశ్వేశదర్శనానంతర మింటికిరాకుండున భాను:—అయ్యో! యింక నదియు గూడనా! ప్రతిజ్ఞాపూర్ణము కుజ్జయినకే పోవును.

సరో:—హా! ఆ ఆశయు తీరినది.

ఉ॥ హా! గుణవార్తిరాశిసమ ధా! జితమస్కధరూప వైభవా !
హా! గురుతుల్యబుద్ధి నుత ధా! రవికొటి సమానలేజ ! వే
వేగమ వచ్చి నా హృదయ ధా! వేదన బాపుచువంచు నుంటిగా
నీగతి వాడవోదువని ధా! యెన్నడు నెంచక పోతినయ్యయో !

సీ॥ నాప్రాణధనమని ధా! నమ్మిననామీది
నిందల కపుడెంత ధా! గుడినావో
కతినుఁ డాతఁడు నాతి ధా! నైకొంటి ననుపల్కు
పలుకుల కపుడెంత ధా! నులికినావో
పలువురలో దల ధా! వంపుతా నపకీర్తి
వచ్చెనే యని యెంత ధా! వగచినావో
కుంత మిట్లయ్యెనే ధా! మింతలో ననువారి
నొంచలే కెంతుమ్మ ధా! లించినావో

గీ॥ మించి నన్నెంచి యెంతకో ధా! పించినావో
గాసిచే ప్రాణముల నెంగ ధా! రోసినావో
దిక్కుదోచక యెందెందు ధా! దిరిగినావో
యేడ నున్నావో యేవాడ ధా! గుడినావో ।

భాను:—తల్లీ! యూరడిల్లుము !

రాజు:—స్వామీ! యీవార్త నింతకాల మెవ్వరికిఁ దెలియకుండ దాచు

భాను:-రాజముఖీ ! నేనును అంతఃపుర చౌర్యము నాలకించినది
మొదలు మనంబు మనంబున లేక యుజ్జయినికిఁ జారులనంపి
వారివలన నిన్నటి సాయంకాలమున కీవార్తఁ దెలిసికొంటిని.
ఇప్పటికే యీ దుర్యశాగ్ని ప్రపంచమున నింటింట నంటు
కొనినదంట.

రాజ:-అకటా! ఎంత యపకీర్తిపాలయితిని.

సీ॥ ప్రత్యహంబును నాధు ♦ పాదసేవలె గాని

చెడుగు కార్యములొండు ♦ చేసియెరుగ

ముదముతో ప్రాణేశు ♦ ముఖదర్శనమెకాని

కలనైన నన్యము ♦ గాంచియెరుగ

నయభయంబుల విభు ♦ నామస్మరణెగాని

చిత్తమందున నన్య ♦ చింతలెరుగ

గడగి నాకాంతుని ♦ గాధలెంచుటె గాని

మరచియైనను వేరు ♦ మాటలెరుగ

గీ॥ నన్యత వాక్యంబు లెన్నడు ♦ నాడియెరుగ

ధర్మమార్గంబులను ద్రోవ ♦ దప్పియెరుగ

దయితుకన్నను వేరొక్క ♦ నైనమెరుగ

నిట్టి నామీద నీనింద ♦ బుట్టుటెరుగ ॥

తూడీ భానుమంతా! యీసీచ జన్మంబు వలన నిర్మలతర
వంశంబులకుఁ గళంకము జెచ్చితి. శౌర్యాలంకారులగు పితృసోదరు
లకు దలవంపులు సంఘటించితిని. పతివ్రతయని పరిపూర్ణముగా
నమ్మిన భర్తగారి కకాలమరణముఁ గూర్చితిని. పుట్టినింటికిని మొట్టినిం
టికిని మచ్చుదెచ్చిననావంటి దురాత్మురాలి జీవనము ధరణికి భారము.
బంధువులకుఁ దేలిక! లోకంబునకు వెక్క-సము! హా! దైవమా తుద
కు నన్నెంతటి దుస్థితికిఁ దెచ్చితివి !

భాను:-అమ్మా! సరోజముఖ! కాల మవిలంఘనీయ మనుట సర్వజ్ఞు
వగు నీకుఁ దెలియదా? కాలచక్రము నాప నెంతవాడికిని
సాధ్యముకాదు. దాని ప్రభావముననే పుణ్యము పాపముగాను
పాపము పుణ్యముగాను సత్య, మసత్యము గాను నసత్యము
సత్యముగాను వికల్ప మొందు చుండును. సుఖదుఃఖ
ములకు మోదఃఖేదగబులు జూపక యీ ప్రపంచమంతయు
మాయానాటక సూత్రధారియగు నీశ్వరుని లీలా నృత్యాంగిక
రంగ స్థలంబుగా జూచిన మనమందలి సాత్రంబులుగాఁ దోప
కుండుమా? జగంబున స్థిరపదార్థమేమియులేదు. దానికే
శాశ్వతనామము లేనప్పుడు నిక వీనిమాట వేరుగ జెప్పవల
యునా? హరిహయాదినిర్జరులును కాలకృతకర్మబంధులుఁ
ద్రెపుకొనఁజలక కష్టపరంపరలకు లోనుగావలసినవారైరి.

సావిత్ర్యాది సతీమణులు క్లేశములనొందియుఁ దుదకు
సౌఖ్య నారా? నోలలాడిరి. ఎంతవాడికిని జన్మాంతరకృత
కర్మాచ భవగబును దప్పింప నసాధ్యంబు. కోరకయే కీడు
మేలుల నొడగూర్చు భగవానునిపై భారముంచి నిశ్చలహృద
యమున నుండుట మీవంటి ధీరమానసలకుఁ దగును గాని
యూరక వాపోయిన కర్తవ్యాంశమున కవకాశ ముండునా?

సరో:-అక్కటా! యీక కర్తవ్యమేమున్నది?

చ॥ మునుపటి జన్మమగుదునను ♦ ముగుదునుగానక పాపకార్యముల్
గొనకొని యేసుజేసితిన్ ♦ క్రూరతఁ దత్కల మిప్పు డిట్లుగా
ననుభవనీయమై యలమె ♦ నక్కట ! యీదృశకష్ట వాధికాలో
మునిగెడు నాకు తాతలగు ♦ పుణ్యలికెట్లులు దోతురక్కటా!

(మూర్ఛిల్లును.)

భాను:-అయ్యో! దేవి మూర్ఖమునింగినది. రాజముఖ! యితటి విక
త్యముద్రమున నోలలాడు నీమె మానసంబున కెట్లు శాంతి
కల్గును. పాణిగ్రహణ కాలమాది భర్త సన్నిధి నెవ్వరాయక
సర్వభోగముల ననుభవించుచు సంహారమున మెలంగు నీయ
మ దుఃఖమును నీనేత్రములతో వీక్షింపజాలను. మహారాజ
కథాపరిశీలనాశాలినై యరిగడ. అందనుక నీమెను రక్షించు
భారము నీయందున్నది. మూర్ఖాపనయనమునకై శీతలోప
చారముల మెనర్చుచుండుము. నన్నడిగిన మరల వచ్చెదనని
చెప్పుము. నేనిదే పోయినచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

సరో:- (లేచి) ఓరీ! పాపాత్మా! రజనీచరా!

ఉ॥ ఎన్నడు నీమనామమును ♦ నందియెరుంగ; త్వదీయయాపముగ
గన్నులఁ జూచియే యెరుగ ♦ కష్టఁడ! నీమనస్సెట్లు లొప్పెరా
యన్నులమిన్న నవ్వలచె ♦ సంచుమృషాక్షులు బల్క; నింకనీ
కున్నవిరా మహాత్మగతు ♦ లోరి! నిశాటసమానవర్తనా!

కృతాంతభటసదృశ సైన్యరక్షక సాధరాజులున కెవ్వోకి దోప
కుండ రాగల్గితివా? పతిపాదకమలములే గలియని నమ్మి జీవయాత్ర
గడపునన్ను మోహింపఁజేసితివా? ఔరా! దురాత్మా! నీపాపంబున
కు మేరగలదా?

శా॥ కట్టా! సాధ్విని రచ్చబెట్టిన ఘనా ♦ ఘుబింతటా బోదు; నా
తిట్టల్ తప్పవు తప్పనేర వహీ ♦ తిక్తప్రచ్ఛటల్; నారకం
బెట్టా జేరెమ జన్మజన్మలకు, పా ♦ పీ! నిండుసంసారముల్
నట్టేటా బడద్రోయు వారిగతుల ♦ చచ్చింపగా నేటికి॥

కం॥ మును కలహించి రుషామతిఁ

జనిన కళావతి సహాయ ♦ సంపత్తిని నా

గనికరములేక సమయముఁ

గని కర మపనింద పాలు ♦ కావించెదురా !

ఇంతకును నానొసటి వ్రాత యిట్లుండ నీవేమి చేయుదువు ?
చెలీ ! రాజముఖి ! మంత్రిగా రెట్లేగిరి ?

రాజు:—మహారాజుగారి వృత్తాంతమును సంపూర్ణముగా కనుంగొను
టకై సభామందిరంబున కరిగిరి.

సగో:—లోకమంతయు నెరిగిన నాయపూర్వవృత్తాంతమునఁ దెలిసి
కొనుట కిక శేషమేమున్నది. ఓ! ప్రపంచమా; నీకు నమ్మ
దగి డియు నమ్మదగినిదియు లేదుగదా !

ఉ॥ కల్లయు సత్యముఁ విరివి ♦ గా గననేరవు ; సత్యనిష్ఠులఁ
దల్లడ మందజేయుదువు ♦ తద్దయు నీచులఁబెద్దజేతు; వీ
వొల్లక నంతరింపగను ♦ నూహయొనర్చినగాని; సుంతస
త్యోల్లసనంబు మాన్పుటకు ♦ నోపగ జాలవుగా ప్రపంచమా !

రాజు:—అమ్మా ! వెరిదానివలె మాట్లాడెదవేమి ? పాణిగృహీత కా
లమాది నీమానసంబెరిగిన మహారాజే నిక్కమని నమ్మినప్పుడు
వార్తాశ్రవణసిద్ధాంతిక మగు లోక మెట్లు నమ్మకుండుచు ?

సగో:—హా ! నాప్రాణధనమా !

సి॥ పరపురుషుల దృఢ ♦ ప్రాయలుగా నెప్పు

డెంచెను నాభావ ♦ మెరుగవయ్య

ప్రాణములే పోయిన ♦ పాడిదప్పక యుండ

నెంచి నాదీక్ష ♦ నెరుగవయ్య

ఎల్లవేళలను నీ ♦ వే లోకమని యున్న

మామక చరితంబు ♦ మరచితయ్య ?

అనరాదుగాని నీ ♦ యతివఁ గూర్చి జనంబు

లాడుపల్కులవిడ ♦ నాడితయ్య !

గీ॥ యిన్ని యెరిగియు నుంగరం ♦ బెనయకల్లి
జూపినంత నె కూర్చిని ♦ జూరపుచ్చి
సత్య మిదియని నీమది ♦ సమృత్తిలుట
తలప నాపూర్వకృతమె కా ♦ వలయునకట !

గీ॥ నాడు యుద్ధానవనిలోన ♦ నాడుచుండు
నాడు నాతోడ నిన్విడ ♦ నాడనొక్క
నాడు నని సల్పు శపథమీ ♦ నాడుమరువ
నాడుదానను నాథ ! యే ♦ మాడుదాన !

చ॥ నిరతము తావకీనపద ♦ సీగజసేన లొనర్చకుండినా

కరముల నన్యమంటనని ♦ కాలముబుచ్చుచు నుండు దానిగా
నెరిగియు క్రౌర్యమూనుటను ♦ నెంచగ నెంతటి బుద్ధిశాలికి
దొరయునొక్కొక్కవేళను మ ♦ నోభ్రమణంబు లటంచు దోచెను

రాజు:—దేవీ ! సుఖ దుఃఖములు ప్రకృతిచిహ్నములు. వానిరాకపోకల
కులుకుమానవులకు మనఃశ్చాంతి యొప్పటికి సున్నయని నెలి
సినవారికి కల్కవాంశము దృష్టిగోచరమై యుండును. కావున
నివిచార మొక్కయెడ నుంచి కార్యము మించక మున్నే
యేదేనుక యుపాయమున నీయపాయమును బాయము.

సరో:—చెలీ ! రాజముఖి ! ఈదీనస్థితి కనుగుణముగా నొక్కయుపా
యము మాత్రము దోచుచున్నయది.

రాజు:—యేదీ !

సరో:—ఏదియనిచెప్పనేల ?

మ॥ అకటా ! దారుణదైవికోపహతినై ♦ హైన్యస్థితిగొందు నా
కిక నెట్లబ్బు నపాయతారకమహా ♦ కృత్యంబు ; వల్లెట ని
దకు గా నీతను పుష్టగించి, పతిక ♦ స్వముందుగా నేగుట
సుకరం జా నని నిశ్చయించితి చెలీ ♦ శోకింపగా నెటికి॥

రాజ:-అమ్మా! “శరీరమాద్యంఖలుధర్మసాధన”మృదు నారోక్తి నెరుంగవా? ఈశరీరాధారముననే పుణ్యంబులను గాని పాపంబులను గాని సముపాజికాంప సమర్థుల మగుచున్నారము. నానావిధ జాతుకోల్లును జ్ఞానవంతమగు నీమానవశరీర ధారణంబు నొందిననే గాని వానికి ముక్తి మార్గ మేర్పడదు. చచ్చెదమన్నంత నీల్లుటకు బ్రతికెద మన్నంత నిల్చుటకుస్వతంత్రులెవ్వరుగారు. చావుపుట్టుకలు భగవదధీనములు.

సరో:-అని నన్నిప్పుడేమి చేయుమనెదవు ?

రాజ:-జేయవలసిన విషయమును రహస్యాగారంబునకుం జని ఆలోచింతమురమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

అ

స రో జ ము ఖి.

పంచపాంకము.

గంగము:—అరణ్యము

(ప్రవేశము:—యతిరూపమునఁ బ్రభాకరుఁడు.)

ప్రభా:—అహ! ఈమహాగహనమునకును నాగమనమునకును అంతము లేకున్నయది. ఈవిషమారణ్యంబున నిక్కడికిఁ జేరువలకే మహాప్రయాసమైనది. ఇంకఁగాని బ్రవేశించు నదెన్నడు ? అటనుండి మగుడ నుజ్జయునికిఁ జేరున దెన్నడు ! (హ్రస్వమిచ్చి, నేటిరాత్రికి నీగోచరించు వటవృక్షంబు కడ విశ్రమించెదఁగాఁ.)
(అని వృక్షముక్రింద నాసీనుఁడై) ఔరా! ఈమహీరుహ మొల యొప్పుచున్నయది !

ఉ॥ ఆతపతప్తమైన పథి ♦ శాళికి జల్లని నీడనిచ్చుచు

బ్రాతిగఁ దన్ను జేరు ద్విజ ♦ పాళికి నాశ్రయ మిచ్చి ప్రోచుచు
ద్యోతితమైన దీక్షుఁగుజ ♦ నుల్ దరి వర్ధిలకుండ నార్చుచు
ఖ్యాతిని గాంచు నీవటమ ♦ హా ! పరికింప వదాన్యు పోలిక.

అదే తన దీర్ఘమగు నీడలచే దినాంతమును తెలియఁజేయు చున్నయది. అహ! ఏమి యీశోణకాంతుల రామణీయకము !

చ॥ స్థిరతగు చక్రరక్షణము ♦ సేయుచు సత్పథదూరిగాక సి

ర్భరమను మార్గవర్తియగు ♦ వాఁడు ప్రభాకరుఁ డాపదభీము

న రహిని గాంచు రాజుపయి ♦ గంటువహించెనో నాజగంబు బొ
ల్పరె జరకారుణా తపము ♦ లక్ష్మ వసుధామము గ్రేణిసేయుచున్
చ॥ కర మనురక్తి లోనఁడను ♦ కంగ రజోపతియైన పద్మినిన్
గరముల నంటి కొల్లగొనఁ ♦ గాయము శోణిమ మూన దీని ను
స్థిరముగఁ బాపి వేగ శుచి ♦ జెందెద నంచుఁ బ్రతీచినున్న సా
గరమున దోగఁబోయె ననఁ ♦ గా నదె చూడ నినుండుగృంథితున్ .

కం॥ ఈశానతాండవమునం

దాశానలినాక్షు లెత్తు ♦ నల దివియల సం

కాశానల రుచియన నా

కాశాన రహించె సాంధ్య ♦ కాంతులు భళికే.

సీ॥ పూని విహంగమ ♦ శ్రేణి గూండ్లకుఁజేరె

గమలమండంబుల ♦ కాంతి మారె

జక్రవాకీతతి ♦ సంతాపమునఁ గూరె

గలువ పువ్వుల వింత ♦ తెలివిసేరె

ఘూకసంతానంబు ♦ కోరికల్ చేకూరె

సప్తాశ్వకాంతముల్ ♦ చల్లనారె

సత్వమ్మగావళి ♦ సంచారమును మీరె

భూతభేతాళముల్ ♦ పీఠిగేరె

గీ॥ జారతతి కూటమికి దమ ♦ సతులఁజేరె

జోరపతి యాజ్ఞ భటపాళి ♦ చేరికోరె

మారుఁ డతిదుష్టగతి నమ్మ ♦ లేరినూరె

చారుగతి దిక్కులను నల్ల ♦ చాయతేరె.

అయ్యాగే! అప్పుడే కువలయానందకరుండగు చంద్రుఁడు
ముంచుచున్నాఁడు.

సీ॥ ప్రాచీదికాంగనా ♦ ఫాలభాగమునందు
 విలసిల్లు సిందూర ♦ తిలకమనగ
 ఇంద్రాణి తనకేల ♦ హేలాగతిని దాల్చు
 ప్రవిమలంబగు పద్మ ♦ రాగమనగ
 విరహిణీ జనమనో ♦ సరసీయహము లొంపఁ
 బరతెంచు వేల్పుల ♦ కరియనంగఁ
 దమమను డైత్యుల ♦ దుడిప సమయత్రి
 విక్రముండైత్తిన ♦ చక్రమనగ
 గీ॥ తనయుఁ డరుదెంచు న నెడు సగ ♦ తనముతోడఁ
 గరము నుప్పొంగు జలధిగి ♦ గత్తరంగ
 నిచయసగజాతధవళడిం ♦ డీరమనగ
 నుదయ గిరిపైన నమృతాంశుఁ ♦ దుదయమయ్యె.

శౌరా! ఈతండు కైరవంబుల పాలిటి పరమబాధుండై యైనను
 సరోజవండంబులకు మాత్ర మధికశత్రువు. ఛీ! ఛీ! సరోజనామో
 చ్చారణకతుంబున నాజిహ్వించల మపవ్రింబు గావించితివే. (నిదా
 నించి) అకటా! అల్లారు ముద్దుగ వాకొను నీనామమిప్పటికిగత హేయ
 తబాటించుటకుం గల కారణము నీపాంసులతా భావమేకదా ! హా !
 సరోజముఖ !

సీ॥ కల్యాణి! నాకూర్చి ♦ గంగపాలుగఁజేసి
 యీరూపుగాతువం ♦ చెంచనైతిఁ
 దోడివారలలోనఁ ♦ గూడి యాడఁగరాని
 తలవంపు నెచ్చుట ♦ తలపనైతి
 మోహనాంగిరొ హేయ ♦ ముగ నీలుపుతనంబు
 వీగదవచుభా ♦ వింపనైతి
 శంకరాభరణవం ♦ శమునకు మచ్చనీ
 కరణిఁదెనువటంగు ♦ నరుగ నైతి

గీ॥ కానఁడా నిన్ను దైవంబు కలికిమిన్న
యెట్టికార్యంబు నీవొన ధరించుచున్న
భైరవియుఁ బూజలను గొంచు ధడతి! నీవు
చేయు దుర్వృత్తి వారించ ధాయెనకట!

అహ! ఏరీతి నైన నాపంతము నెఱ్ఱననుకొంటిగాని యింతలో
నిట్లగుట తెలియ నైతి. నాసరోజముఖయిట్లొనర్చుననిస్వప్నమునం
దైనదలంపనైతి. స్త్రీజనము నెన్నటికైననమ్మవచ్చునా? యెంత
కుటిలత్వము! ఎంతసాహసము! మహారాజ భార్యయనిపించుకొని,
పతివ్రతయని పేరుగాంచి తుదకిట్టి యకార్యమునకు లోబడు
టయా? నాపై నెంతమోహ ముట్టిపడునట్లు నటించుచువచ్చె!
ఎంతవాక్కుభావర్ష భారల గురించుచు వచ్చె! ఆవలపుమా
టలు, ఆచరుసవృత్తులు, ఇచ్చకంబులని యెన్నడు నెంచనైతి.
ఇంతకును నాపెనననేల? లోకంబున పతివ్రతయే లేదను
రజసిచరునితో నాభార్యయే పరమపతివ్రతాశిరోమణియని
వేనోళ్లబాగడి సిగ్గులేక వాదించిన నన్నే యనుకొనవలయు!
ఇంతటి సతీమణిని భార్యగా బడసిన నీభాగ్యమే భాగ్యమని
లోకు లాడుమాటలకు సంతసించుచుంటినే! నిజముగా మా
సరోజముఖ యట్టిదియే యని యెంచుచుంటినే! అకట! అట్టి
యూహ లెంతలో గగనకుసుమములయ్యె.

హా! సరోజముఖ! నీప్రభాకరు నిట్లు మోసపుత్తువే? ప్రాణే
శ్వరీ! విక్రమార్క మహిపాలుఁడు పిలువనంపె పోయివత్తు నన
జన్మతారకంబులైన మీవాదసరోరుహసేవలు లేక వాసరంబు
లెల్లుపుత్తునను మాట లింతలో మరచితివా? నీశీలముల నే
దేశమునకంపితివి. నీప్రేమరసపూరంబు నేయేట గలిపితివి!

దేవతారాధనంబుల జేయుమన్న మీరేనాకు పరమదైవములరని యనుచుందువే! ఇట్టిమాటల వీటిబుచ్చి యొక్క-తుచ్చమానవున కెట్లులా నైతివి? మారుమాటాడని ముగ్ధవే. యింతటి ప్రాధవాక్యంబు లెట్లు గడించితివి? నరక బాధల కెట్లు లిచ్చగించితివి ?

అకటా! పాణిగ్రహణకాలమాది నరనిముసమైన నడబాసి యుండఁ జాలక నన్నే దైవముగా నెంచు నాసరోజముఖయా?—ఇట్టి సీచకార్యమున కొడిగట్టుట. అసత్య మసత్యము.

అసత్యమైన నీదృష్టాంతమున కేమన వలయు? పట్టాభిషేక సమయము మొదలు హస్తము నెడ బాయకుండు మన్నామాంకితం బగు ముద్దుటుంగరము నెట్లుకాదనవచ్చు? మొలబాకు నెట్లుమరున వచ్చు? ఉజ్జయిని ప్రయాణోన్ముఖుండ నైనప్పుడు “నాథా! మీపాద కమలప్రతిపాదకముగా నేదే నొక్కచిహ్నము నొసంగిన మీరుమరల వచ్చుదనుక పూజించు కొనుచుండు”నని ప్రాధిక్షంప నిచ్చినవికావాయవి?

అయినను యంతమాత్రమునకే నమ్మవచ్చునా? పాపాత్ముండగు రజనీచరుండు సమయము దీర్చుకొనుటయే కథావ్యముగానెంచి యుండెనుగాన నేదే మామోపాయంబులచే దానీజనంబులఁ జేపట్టి నిట్టివి సంగ్రహింపగూడదా ?

అయ్యో ! ఏమి నావెట్టితనము. ఎంతటిధైర్యశాలియైనన నిడుపేరోలగంబున నింతటి యబద్ధంబుల నిరూపించుటకు సాహసింప గల్గినా. ప్రతిజ్ఞా పూర్తియైదే దృష్టియుంచిన నీతఁడంతఃపురోప కంఠమున బోవుచుండ జూడరాదా?చూచి రాణివాసవ్యభిచారసహాయులు దానిక లగుటచే పిలుచుకొని వచ్చుటకుఁ గరావతిని బాప రాదా? కావున నంతఃపురమున కరిగియే యుండవచ్చును. కతివయ దివసంబు లచట నివసించి బోయెదనన్న, ననురాగవశంబున నెక్కడ

నో బోయినట్లు బొంకవచ్చునని నానాభాంధ్రాంగులీయకముల నొసంగి
యుండవచ్చు. కావేని యూరు-గృత-లాం-భ-న-ము వానికెట్లు తెలి
యును. సత్యము! సత్యము! శ్రీలమాయల నరుంగుటకు పర
మేష్టితన నసాధ్యమనుట సత్యము.

హా! సుర్భరము. దుర్భరము. ఎవ్వతె పరమపతివ్రత యను
కొను చుంటినో ఎవ్వతె ప్రాణతుల్యయని భావించు చుంటినో ఎవ్వ
తెకు సుతయలజడి వాటిల్లినను ప్రపంచమే మునిగినట్లుజూచు చుం
టినో, ఎవ్వతె మీదిగట్టినమ్మకముచే నింతటి భూరశక్త్యధ మొనరించి
తినో యట్టిసామోహపుబరణి సావలపులగని నాసరోజముఖ హా నా
సరోజముఖ యన్యమానవునకు లోనయ్యెననుట నాపీనులతోవిని
సహించి జీవగబుల నిలుపగలనా?

సరోజముఖ! నిన్నువిడచి కొంతకాల మటనేయుంటి నను
కొనుము. ఇంతలోనిట్టి యకృత్యమునకా నీవు బాల్పడవలసినది.
హా! దైవమా! నేను బోయినను నాకల్పాంతముగా నిలచు నీనిండి
కేమినేయుదు. మరల నాసభకెట్లుబోదు. ప్రజల మొగముల
నెట్లుచూడగలుగుదు? కావున నాకీయరణ్యమధ్యంబుననే ముక్తికా
తాపాశిగ్రహణనుఖం బొడ గూర్చుము.

ప్రాణములారా! లేచిపొండు—ఆకాశమా నాపైబడుము—మృ
గములారా! నన్నుమ్రుంగుదు! దుఃఖమా! తొలగిపోము—హా
సరోజముఖ! సరోజముఖ!

(మూర్ఛిల్లును.)

యవనికజారును.

ద్వితీయరంగము.

[అరిగ్యము:—సరోజముఖ ప్రవేశము.]

సరో:—

సీ॥ హా మనోనాయక ♦ హారాజమార్తాండ
కువలయపాలన ♦ కుమతహరణ !

హాగుణభూషణ! ♦ హాకృపావారాళి!
విమతమారణకళా ♦ విమతయాచ!

హాజీవితేశ్వర! ♦ హాగర్వనిర్వాప
సర్వవిద్యాప్రపాద ♦ శాంతమూర్తి!

హాహృదయాధీశ! ♦ హానిత్యసత్వాధ్య!
దిగ్భాగపూరిత ♦ దివ్యకీర్తి!

గీ॥ హా! సదావిశ్వనాథ పా ♦ దాబ్జపూజ!

హా! వసీపకసవిధ క ♦ ల్పావనిజమ!

హా! మదనసమసు-దర ♦ హానుధీర!

హా! ప్రజానాథ! మామక ♦ ప్రాణనాథ! ॥

సీ॥ నాభాగ ధేయంబు ♦ నాకిడి సుకృతంబు
గడియింప రాదె యో ♦ ఖగములార!

నాపారిజాతంబు ♦ నాకిచ్చి పుణ్యంబు
గట్టికోరాదె యో ♦ గుట్టలార!

నాపెన్ని ధానంబు ♦ నాకిడి యశమున
మించగారాదె యో ♦ మృగములార!

నాగైవదైవంబు ♦ నాకొసంగి పరంబు
సాధింపరాదె యో ♦ మృగములారా!

గీ॥ నాదు సర్వస్వమగు వాని ♦ నాకొసంగి
దయచు బ్రోవగ రాదె భూ ♦ తంబులార!
నాదు నోములపంటను ♦ నాకునిచ్చి
మనుషరేనన్నుఁ గృపజూచి ♦ మానులార !

సీ॥ రాకానుభాకరు ♦ జోకమీరఁగఁ జాలు
నగుమోము చెలువునో ♦ నెగడువానిఁ
దామరసంబుల ♦ గోమును బోకార్చ
గల చేరిడేసి క ♦ న్నవలవానిఁ
బదియారువన్నియ ♦ పసిడికాతుల దేరు
మైచాయజిగిచేత ♦ మలయువాని
బిస కాండములపెపు ♦ గసిమసంగఁగఁ జాలు
నురుతరాజాను బా ♦ హున్లులవాని
గీ॥ డంబు మీరెను పీనవ ♦ తుంబువాని
లలితవర్తులకింబు గ ♦ శంబువాని
పరమ మునివేష ధాన్యై ♦ పరగువాని
నరయరే మీర లిక్కాన నరుగువాని

అకారణజనిత క్రోధావేశంబున నీ యరణ్యమధ్యంబున నా
యార్తధ్వని నాలకించువారెవ్వరుందురు? రక్షించుమని ప్రార్థించుట
కన్న భక్షింపుఁడని యడుగుటయే సుకరము. అయ్యో! ఈ నిర్భా
గ్యురాలి కామాత్రపు బుణ్యమేయున్నఁ గరుణారహితుంబులగు నీ
క్రూరసత్త్వంబులు పైత మల్లేలఁబరుగిడును?

సీ॥ నావంకఁజూచుచు ♦ నేవంకకోపోయె
దేలరారమ్ము శా ♦ ద్వాలరాయ !
పిలుచుచుండఁగఁ బోన ♦ బింకమా యిదిసీతు
గరుణో మరలుమో ♦ గవయమ్మగమి

అహారవాంఛ నీ ♦ కడుగుబట్టెన యేమి

• కన్నెత్తిచూడవు ♦ గండకంఠ

శూరత్వమహిమంబు ♦ శరస్వతీయోగ యేమి

కొట్టినఁ గినియవు ♦ కోటవరము !

గీ॥ కనలి నాధుడు విడనాడఁ ♦ గానండు

• చిక్కులేకయఁ దిరుగాడు ♦ దీనసుమ్ము !

ఇట్టి యబలను గడచేర్ప ♦ నేలవెరపు?

కరములను మ్రొక్కులిడుదు. వేఁ ♦ గుబరారె !

భర్తృవిసర్జనీయంబగు నీశరీరంబు మృగంబులకును నంటరాని
దిగాఁ దోచుచున్నది. హా ! ప్రాణకారత !

చం॥ కువలయకాంతకాంతము? ♦ కుట్టిమకాలల : సంచలించుచోఁ

బ్రవిమలమైన ప్రేముడిఁబ. ♦ దాబ్బము గోర్చునె యంచుఁబల్కెదే

యువతిని గూర్చి యట్టిపతి ♦ యుగ్రశిలావ్రతతుల తదంబులఁ

దవలినఁ గల్గు పొక్కులనుఁ ♦ దల్లడ శుందెడు రావె ప్రోవఁగఁ॥

అక్కటా ! యీనిర్భాగ్యునిది దీనాలాపంబులు నీకర్ణమూలంబు
లకుఁ జేరఁగల్గునా? అంతటి భాగ్యమేయున్న చిట్టపిడుగున విడనాడు
టకు నీమానస మోర్చియే యుండదు. నాథా ! సర్వకాలసర్వా
వస్థలయందు నీశోధిదై మెలంగుకులకాంతయందుఁ జిశంకమున్నదను
నమ్మకం బెట్లుగలిగె? కలిగఁబో నీవై పరీక్షించి సత్యానత్యంబుల
శరంగుట యుక్తంబుగాని యెవ్వఁడో మొకతుచ్చమానవుండెడ నేడఁ
గొన్ని యల్లీలంబుల నాడినంత మాత్రమున నగునని నమ్మించి ప్రా
ణహాని కొడంబడుట మీవంటి ధర్మాత్ములకుధర్మమగునా? అయ్యో!
తప్పనాడితి. నలుపురలోఁ గర్ణశూలాయమావంబులగు సంతతి.
దుర్భాషల నాటించినమీఁదఁ బారువనలయుండవగు నీకు మనోవై
కల్యంబు గలుగుట యధర్మమన నిరూపించి నాటవంబును
ద్విగుణకృతం బొనర్చుచుంటి. ఇంతకు .

కం॥ దుష్టపక్షముగనుపడిని శవాం

శ్రీరాక్షసును బండుఁ బలువె శ్రీతలఁగడుమఱచి

నిచ్చామృతాని నెవట

శ్రీరాక్షసుఁడు, నిజాదియొక శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

(శ్రీరాక్షసుని) శ్రీరాక్షసు! శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

యే తలంపక వచ్చుచుంటి, శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

[ప్రవేశము-రాజముఖ.]

రాజ॥-దేవీ? నేను వచ్చుదనుక నచ్చటనే యుండక దుష్టమృగసంకీర్ణం

బగు నిన్మహారాజ్యంబున నొంటిగా నిర్భీతిమై యంతదూరము

రాజముఖా?

సరో॥-చెలీ! వచ్చిన నేమి?

రాజ॥-అపరాధం బొకయ్యెత్తలేకయె నను; శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

రాజ॥-పోనిప్పు, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది

పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది, పుష్పాది

సరో॥-చెలీ! చేరునట్లే యున్నది.

రాజ॥-అంతకునంతకు తెదవు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

రాజ॥-అమ్మా! సరోజముఖీ! శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు శ్రీరాక్షసు

చూరంబున కరుగుచున్నచో మార్గమధ్యంబున నెవ్వ రేని యాటవికులు గాన్పించిన యడిగి కాసారంబులం దెలసికొని విహసం కాచికొన వచ్చును. ఎటులైనను త్వరలో కాశించేరి మేని ఇత్తజనసులభుండగు విశ్వేశ్వరుని కారుణ్యంబున మన కష్టము లన్నియు నుడముట్టును పోదముచద. (తనలో) హా ! కళావతి ! ఎంత విచిత్త సంఘటించితివే !

(నిమ్మ)మింతుడు.)

తృ తీ య రం గ ము.

(అరణ్యము - సర్పదష్టయై కళావతి ప్రవేశము)

కళా:- హా ! హతవిధి ! జనశూన్యంబగు నట్టదనిఁ జాట్టవక్కంబులఁ జూడక యేలినవారికిఁ గాక యనాధనై మడియ నీక్రూరసర్పము నెక్కడ గూర్చితివి. పన్నగమా ! నీకేమి పాపము చేసితిని ? నీ తెరవురాక తెరువుబట్టిపోవు నన్ను నలజడి బెట్టు నీకెన్న ట్తైవ నావలె నకారణమరణమురాక పోవునా ! అయ్యో ! రాజచంద్రా ! నీదాసి నీకార్యము కడముట్టించుచుండెనని సం తసించు చుంటివి కాని యరణ్యమధ్యమున నంత మొందుచుండుట నించుకయు వెరుగవు గదా.

గీ॥ అకట ! యేమయ్యెనో నాథుఁ డ నెడువంత,

నాదురాణియ బోలెడు డ నీదురాణి

యడలు నట్లుగఁ జేసి యిట్లా డ యడవి యండుఁ

నక్కితిని పాపిపర్వంబు డ చేతనిటుల.

మనసు బానిసన్న ఫలమేమి ? బోలెడు

సీ॥ ఇన్నికేర్పములకుఁ ♦ నన్నగఁ గాగకుం
 డేగు నిన్నె యిప్పట్ల ♦ వనగచలయు
 వరయఁ బరస్పర ♦ మా ప్రేమలతికల
 నలము చాంపల్లంబు ♦ నట్లుచేసి
 కడుపారఁ దిని యెండ ♦ గన్పెరుంగక నుఖ
 యించు నన్ మాయల ♦ నిటులొనర్చి
 ముందేమియో కొంత ♦ మూటగట్టు కొనంగ
 దలచు నీపాపిష్ఠి ♦ తలఁపుకతన
 గీ॥ బరము చెడనాడి యిహమునఁ ♦ బరమదుఃఖ
 ముండఁదగు వాడవై కూలు ♦ మందబుద్ధి
 వైతి వెన్నటికైన నీ ♦ నీతిలేక
 చేయు పాపంబెటో బయల్ ♦ చేరదయ్య !
 తల్లీ ! సరోజముఖ ! చిరకాలమునుండి నీయీటఁ గట్టుటకుఁ
 బెట్టుటకు దలుగులేక నుఖముగా జీవించుచుఁ దుట్టదుదకు ధనాకా
 పాళబద్ధనై నికాపురమున కెన్నికడగండ్లు లెచ్చిపెట్టితి లక్కటా ! నా
 కల్పమమునకుఁ గడలేదుగదా !

(సరోజరాజముఖుల ప్రవేశము.)

సరో॥— సీ॥ వడుగాన లోపలఁ ♦ గడుభీతి పడియెంతో
 యడలు నీపడతుక ♦ సరయరయ్య
 పతివియోగము చేరఁ ♦ మతిచెడి యతిమాన్యు
 గతి నొందు నీసతిఁ ♦ గావరయ్య
 లోకాపవాదంబు ♦ బోకార్ప నేరక
 చీకాకు పడునీపె ♦ సాకరయ్య
 కన్నవారల కతి ♦ విన్నబాటొదవె నం
 చెన్ను నీయన్ను ము ♦ న్నించరయ్య

గీ॥ మిగులు వగల బొగులు • మగువ బాములఁ బాచి
పుణ్యగతిని బోవఁ • బూసరయ్య
కరుణఁ జూడరయ్య • కాంతువతోఁ గూడ
జేయరయ్య వినుతి • నేయుచుంటి॥

రాజు:— దేవీ! అచేరువ నేయువతియో కాని మనవలె నల్లముచున్నది.
చూతము ధమ్ము.

(అని సమీపితురు.)

సరో:— కాంతా! మహారణ్యమధ్యంబున నొంటరివై వనటజెందు మంద
భాగ్యురాల వగ నీవెవ్వరవు?

కళా:—(తనలో) అక్కటా! దేవీ సరోజముఖ వలెనున్నది. చైనెమా
వీరిమొగముల నట్లుకాంతు.

రాజు:—(నిదానించిచూచి) అమ్మా! ఈమె మనకడగండ్లకు కారణ
మైన కళావతియే!

సరో:—(అశ్చర్యముతో) కళావతి! ఇచటి కేలవచ్చితివి?

కళా:— దేవీ! విధిప్రకారమున గాలసర్పముచే గతించుటకు

సరో:—అట్లనడవేల?

కళా:—అనుటకేమున్నది?

గీ॥ మించి యజ్ఞానవశతఁ గా • వించునట్టి
పాపకృత్యంబులకు నగు • ఫలములెటులొ
యనుభవించక విడనాడఁ • నలవియగునె
యవని నెంతటి వారల • కౌవఁగాని.

రాజు:—(తనలో) ఇట్లుటి శని పాపంబునకు నేటి యనుభవమున
బళ్ళెత్తెపముందుచున్నయది. (ప్రకాశము) కళావతి!
కల్పమున నెట్టిదో యెరుంగక పుత్రుకు నీకును గల్గవమా?

కళా:- చెలీ ! రాజముఖ ! లోకమంతయు నాయరచేతిలోనిదే యను
యహంకరణమున నీచురాలనై నిన్నన్నమాటలఁ బాటిగాఁ
దీసికొనక మన్నింపఁ బ్రార్థించెద.

సరో:- సఖ! ఇంతటి పరిదేవనమునకుఁ గారణమేమియో తెలుప
వైతివి.

కళా:- తల్లీ! మహారాజీ !

సీ॥ సత్యావతారుడౌ ♦ త్వోపాలకుని పెంపు
దూలగాఁ దలకొట్ల ♦ పాలుజేసి

పతిసేవలేకాని ♦ యితరంబెరుంగని
పరమసాధ్వినీ నింద ♦ పాలుజేసి

తరతరంబుల నుండి ♦ తలగకయూడు దా
సీచాసులన్యూల ♦ జీరఁజేసి

ఎల్లకాలము సీత ♦ డే సాకవలెనను
ప్రజల దుఃఖంబుల ♦ పాలుజేసి

గీ॥ నిత్యమగు నాదు కలిమికిఁ ♦ నీర్భివదలి
మీరి నీకాపురిమానకు ♦ మారినైతిఁ
గ్రూరమతి నైతి దిక్కిది ♦ కూలనైతి
దుష్టభూపాల సాంగత్య ♦ దోషమునను.

రాజ:- ఆపాతకునితో నేగినదాన విచటి కేల వచ్చితివి?

కళా:- అట్లు రజనీచదునితో నుజ్జయిని కేగిన నాలుగు దినములకు
నాతండు “ఎక్కువకాల మిచ్చటనుండఁదగదు. నాపట్ట
ణమున కరుగు” మని కొంతధనమిచ్చి పనుపవచ్చుచు నిచ్చట
మార్గమధ్యమున సర్పదష్టనై—

సరో:-అయ్యో! కళావతి! నీజీవిత మెంతో నెట్లయినది ?

కళా:- అక్కటా! దేహమంతికింతకు వివశిమగుచున్నయది. కన్నులు
తరిగిపోవుచున్నవి. దేవీ! ఇదే కడసారి నమస్కారము. నా
తప్పులన్నియు—

సరో:-అక్కటా! ఆగరళకంఠునికృపచే నీదీనురాలిబ్రతికింప నొకవిష
వైద్యుడైన రాఁడాయెనే?

రాజ:-తల్లీ! ఇది విజనారణ్యము గాదా?

కళా:-కట్టా! ఇంకెక్కడి వైద్యమ! వ్రాణంబులు గానగంబులు తప్పు
చున్నవి. హా! విశ్వనాథా! నాపాపంబులు గాపుము దేవీ!
నాచరిమకాలంబున చిన్నజూచి ధన్యతైతి అయ్యో! నాకు
లాగుచున్నది. ఇంకమూఁడొడఁజాల. సాధ్వీమణి సలఁగుచితి—పాపం
బులు—దిక్కు లేక—మరచితి—మూట—ఉత్తరము.

(కన్నులు మూయును)

[యవనిక జూగును.]

తుగ్గీయ గిరిము:- కాశి.

(ప్రవేశము - ప్రభాకరుఁడు.)

ప్రభా:- సగళయమేల ?

గీ॥ ప్రధితశితికంఠగృహరత్న ♦ రాశికాశి
గగనగంగాధునీసంప్ర ♦ కాశికాశి
నతజనానేకదురిత వి ♦ నాశికాశి
అహరహాయాత సర్వామృ ♦ తాశికాశి

సీ॥ సమవర్తికింకర ♦ చయదుర్నిరీక్షంబు

పరమహంసలక్ష్మణ ♦ బుద్ధకొమ్మ

కలుషమహాపుత్రః ♦ కాల్పేడు కార్పిచ్చు
 భోగభాగ్యములకు ♦ బుట్టినిల్లు
 వెకలుతా టకాంకు ♦ లకు దుష్ప్రవేశంబు
 కామితంబులనిచ్చు ♦ కల్పతగువు
 జలనిధి మేఖలా ♦ గళహార తరళంబు
 భక్తజనంబుల ♦ పాలిసుగభి

గీ॥ ఈషణామయములకు ది ♦ వ్యాపధంబు
 భక్తిస్థగియించు జనులకు ♦ ముక్తిదంబు
 సంతతము నిగపు సొంపారు ♦ సంపదలకుఁ
 గాపురం గౌర యీకా? ♦ కాపురంబు.

౪॥ శైశవము నుండి యెన్నఁడు
 కాశికి నేగురు సురాప ♦ గన్ గృహిడి పి
 శ్వేనుని సేవిచెడ నను
 నాశలనో నున్దో నేదో ♦ ౪ది లభియించె.

గీ॥ లలన కతమునఁ బెద్దకా ♦ లమున కిపుడు
 సముచితాభీష్ట లాభసం ♦ గముండ నగుటఁ
 గాఁకావృత విపిన మా ♦ గ్గములఁ బడిన
 నిరుపమక్లేశములు సౌఖ్య ♦ కరము లయ్యె.

చ॥ జలధిపరీతభూవలయ ♦ శాసనకర్తయు నైన నేమి? స
 ల్లలితవదాన్యతావిభవ ♦ లాలసుంద్రనను నేమి? జన్మముల్
 సలిపిననేమి? వారణసి ♦ జాహ్నవి మజ్జనమున్ బొనర్పఁగాఁ
 దలపని వాని జన్మము వృ ♦ ధాయగుగాదె మహీతలంబునన్.

ఉ॥ నేటికి నాల్గునాళ్ళుచనె ♦ నేనిటకున్ జనుదెంచి వేడ్కమై
 వీటుఁగలట్టి దైవత ని ♦ వేశములన్ గనుచున్న నాకె నా

నాటికి భక్తిభావము యు * సంబగుచుండ నజస్రముఁ జటా
జూటునిఁ గొల్పు నీనగర * సూరిజనంబుల భాగ్యమెట్టిదో !

అహా! ఏకవార ముజ్జనమాత్ర సకలపంక సంక్షోభన కరణ
శీలిని గంగాభవాని యోతయు నేత్రానందముగ వెలుంగుచున్నదే.
(పరిక్రమించి)

కం॥ సురగరుడోరగ విద్యా

ధర భేచర ముఖ్య దేవ * తాతలిచేర

బరిచర్య లొందుదేవుని

శిరమునఁ గాఁపుటి వేమి * చెప్పుదుఁ దల్లీ !

మ॥ జననం బచ్యుతపాదయుగ్మము; నివా * సా బీశుమూర్ధింబు; శా
తనవుం డాత్మజుఁడిద్ధతేజుఁడు మనో * నాధుండు రత్నాకరు;
డనయంబుఁ విహరించు మార్గములు నా * ర్యావర్తమధ్యస్థపా
వనభూముఁ జగదేకపావనివి నీ * భాగ్యింబు సామాన్యమే ?

అదే విశ్వేశ్వరాలయము ! విశ్వనాథుని సేవించి నాజన్మంబు
నకు సాఫల్యమొనర్చు కొనెదఁగాక. (పరిక్రమించి)

గీ॥ జయమహాదేవ ! దేవేశ ! జయగిరిశ :

జయబిలేశయక్మతహార ! భయవిదూర !

జయసుజనమానసవిహార ! శయకుతార !

జయవృషతురంగ ! ధవళింగ ! శంభులింగ !

—* ద ౨ డ క ము. *—

దేవాదిదేవా ! మహాదేవ ! నీకన్న దిక్కివ్వరో పన్నగామేయ
భూషోపపన్నా ! దయఁ బ్రోవుమన్నా ! సదా ఘోరపాపాబుధి
ముగ్ధి వాపోవు. నాపాటి చాపల్యులఁ బ్రేమమేపారఁగాఁ బారముఁ
జూప నీపాటి మేలులే ధర్మలేరు నాపాపములే బాసి లోకోపవాద

బోకార్పుమో సర్వలోకేశ! నాకేశ ముఖ్యామర వ్రాత శుభత్కరి
 టస్థమాణిక్యసందీప్త పాదద్వయా! మానిప్రాధ్యేయ! సాసరకూ
 పగుబునదోగి హిసాది కర్మగుబులమిన్ నిరసాత్మకౌ మానవాన్
 గృహభూతి ధన్యాత్మలన్ శేతువౌరా! మొదల్ నామ గుపగుబులే
 లేని నీవ్లెన్ విశ్వేశ్వరాభిక్యసారూపివై దర్శనస్పర్శ నార్చానలన్
 గల్గిమగుల్ పెడదాపి భక్తాన్ భక్తిముక్తుల్ ప్రసాదించుచున్
 బొల్పినావయ్య! నాకుయ్యనాల్చి మోహాదిపాశగుబులన్ ద్రోచి
 రాగుబుమాయించి మాచుల్ విదాచించి షణ్డీతలబాగున్ జచ్చి
 యున్ బుట్టుటల్ లేని దాన్ గటాక్షించి పశాశ్వతానంద భోగంబు
 నన్ జేర్చుమిశా! మహేశా! భవానీశ! తేజఃప్రపూగ్ధాష్టకాష్టావ
 శా! నమస్తే నమస్తే నమః॥

మ॥ ఇది కుజన్యము నగునన్ మరల ని • స్మిత్యుతునో లేదో నే
 రక నే జీవన కల్మషగుబులను పా • రిదోలి చగచత్కృపా
 ర్మకటాక్షిగుబులు నాపయి బరపి ని • గ్వాణేందిరానందమ
 త్యకిలాకస్థితి నీగదియ్య! పరమే • శా! దీనచింతామహా!

(చూచి) ఆహా! ఎంత కాలాతీతమైనది! తనవి తీగ భుజగ

మాషగుబు సేవలచే తన్మయుడనై యెరుగనైతి.

౨. సమయసంబోధి తుగడయి • చరమదిశకు

నరుగు మన్నాడదె ప్రభా • కరణ , కూక

నమయ నాబోధి సూచియి • చరమదిశకు

నరుగె గాచున్న యీప్రభా • కిగుపిలీల॥

ప్రతిజ్ఞయా జ్యేష్ఠము! ప్రతిపక్షియా కిరమయ! ఆజ్ఞయా
 సార్వభౌమునిది! ఇట్టితరి గాలవినిబన మొనర్చుట పాడిగాను.
 కావున రేపే యుజ్జయిచి ప్రమాణోన్ముఖుడ నయ్యెదగాక.

(నిష్క్రమించును.)

౨

స రో జ ము ఖి.

షష్ఠాంకము.

రంగము: ఉజ్జయిని రాజనీధి.

[ప్రవేశము. కాలికి కట్టుకట్టుకొని కుంగుచు రామావధానులు.]

రామా:—హరేరామ ! హరేరామ ! రామరామ హరేహరే!

ముండకొడుకు వీరన్నగాను యేదుర్మహారాజు కొట్టినా
డోగానియిలవరకు కాలునొప్పి తగ్గనేలేదు.

హరేకృష్ణ హరేకృష్ణ ! కృష్ణ కృష్ణ హరేహరే !

[అప్పుబాట్లు ప్రవేశించును.]

అప్పు:—ఏమండోయి రామావధానులు భావగారు ! బొత్తిగా చిక్కి-
పోయినారు !

రామా!—అబ్బ ! అబ్బ ! ఎవరు ? అప్పంభాట్లు. నీవహాయి. ఆ.
ఏమిలేదు. ఈసుధ్య సుబ్బి శెట్టిగారింట్లో జరిగిన వినాహమునకు
పోయినప్పుడు లభించిన సాభావన.

అప్పు:—అదేమి ? అట్లనుచున్నారు?

రామా:—ఏమిరాని పెధనకుగలకుగూడ భూనిసంభావన లిచ్చుచుండు
టవలన పరనింద ఆత్మభూషణమెరుగని నాకు సైతమివ్వకపో

దురాయను యాసచేత సింహద్వారమువద్ద జవసందడిచే పో
వీలుగాక దొడ్డిదారినిపోయి గోడమీదినుండి గభీలుమని క్రింది
కి దిగుసరికి అక్కడ యముడువలె వారిసేవకుడు వీరన్నచ—
వాడిముండమోయ—ఒకసారి సంభావన తీసుకొని మరల దొడ్డి
దారిని వచ్చెదవా బాపనయ్యా అని—అబ్బ అబ్బ—కాలు
విరుగ యేమికొట్టి నాడోయి—సాపము యెందుకని—

అప్పం:-అయితే అదివరకొకసారి సంభావనదీసికొన్నమాట నిజమేనా?

రామా:-వాడేల అబద్ధమాడును ?

అప్పం:-హాయిగా రాజబంధువులకు పురోహితుడవై యుండగా
యీకపటసంభావనలకొరకు కాలు విరుగగొట్టించుకొనుట
నీకిదేమి కర్మమయ్యా ?

రామా:-సేవన్నది నిజమేనోయి ! మొన్న వారింటిలో శుభకార్యము
నాడు తండుల దానమంత్రమునకు బనులు పొరబాటున తద్ద
నమంత్రము చదివేటప్పటికి—

అప్పం:-రామరామ !

రామా:-దగ్గరనున్న పేరిశాస్త్రులు అంతమందిలో నన్నాక్షేపించి నా
పురోహితత్వమునకు పూర్ణానుస్వారమిప్పించినాడు. చూచి
తివా ! భడవ. అప్పంభట్లు ! వాడికి నేను చేసిన ఉపకా
రములకు తిరిగి యిదియా వాడుచేయవలసిన ప్రత్యుపకారము?

అప్పం:-సీవేమి యుపకారములు చేసితివి ?

రామా:-ఒకటా, రెంటా? విను. వాడు చల్లియన్నముతిన వచ్చిన
ప్పటికి తద్దినములకు వానితోపాటు సహభోక్తగా కూర్చునే
వాడనా. వానికొడుకుకుంకలకు ఉపనయనములు కాకపోయి
నను శుభకార్యములలో నాలుగు జం దెపుపోచలు వేయించి

పెద్దవారితోపాటు సంభావన లిప్పించేవాడనా. వాడిపేరు పేరడు అయినప్పటికీ దాతలయొద్ద పేరికాస్తులుగారని సంబోధించేడివాడనా. మనలోమాట! మనలోనున్న లోప ములను మనము కప్పిపుచ్చుకొనవలెను గాని లేనియెడల ఒక్క దినమైన మనగలమా?

అప్ప:-నిజమే!

రామా:-మాటలసందడిన మరచిపోయినాను. అయితే అప్పంబాట్లు! ఈమధ్య యెక్కడా కనుబడడమేలేదు ?

అప్ప:-ఏదో సంచారార్థముగా బోయినాను.

రామా:-ఏమిటా సంచారము.

అప్ప:-అఁ యేమున్నది. రామావధాన్లుగారు! ఇది సత్యానికి మా త్రము కాలముగాదండి. నిజమాడువారికిన్నీ కష్టాలే మొన్న మన సుబ్బవధాన్లు యజ్ఞానికిని పదివందలరూపాయల గొట్టు కొనివచ్చి భార్యకు నాను వడ్డాణము చేయించిపెట్టినమీదిట నాభార్య పోరుబడలేక జీర్ణాలయోద్ధరణార్థమనిపోతే నూగు రూపాయలు వచ్చేవరకు పెటపెటలైనది.

రామా:-అయితే నీవును అసత్యవాదాలలో వాడవే.

అప్ప:-నేను వారివలె హీనముగా జేసేవాడనా! కొంచెమేగదా యని నాగరానికి సరిపెట్టితినిగాని పెద్దముత్తమే దొరికిన నూతనాలయమే కట్టించకపోదునా!

రామా:-అప్పంబాట్లు! అప్పటికీ కాసులదండ తరుగుబడక పోయిందా!

అప్ప:-అవునండి. యజ్ఞాలని ఆలయములని చెరువులని ప్రజల కన్నులలో దుమ్ముగొట్టి యోతెంత సంచాదించుకొనుచున్నారు?

రామా:- న్యాయయోచనకు కాదని నిశ్చయించుకొన్నదానిని సరిపా
తిచేసివేయాలి!

అప్ప:- ముఖంబి మగవారి మాటేమిటి. స్త్రీలుగూడా యీ విద్య
మొదలుపెట్టినారు తెలిసినదా!

రామా:- ఎదీ స్త్రీలలో లేరే!

అప్ప:- అయ్యో యితేనా! నిన్న యిద్దరు స్త్రీలు సంగీత శాస్త్ర
ముగ్ధులై నవ్వరు మించరట. వారిగానములకు పెద్దపెద్ద
సంగీతానాలే కావలెనట. మన పట్నాచివచ్చి దిగినారు.

రామా:- అట్లాగా!

అప్ప:- ముందుగా సామాన్యుల దగ్గరకుపోతే తరువాత పెద్దవారి
దగ్గరయెక్కడవచ్చు రాదనేమో వారికి రాజాస్తానమే కావ
లెనని యెవ్వరడిగినా మాట్లాడకుండా మొగమైనా జూప
కుండా అట్టే కూరుచున్నారట.

రామా:- ఇది అక్కడో పోకాకానినా?

అప్ప:- సరేలే! చావు సమయములో సానులసంగీతముగా? వారు
వీరిగాజానికే యెదురుచూస్తూన్నారట. వారికి గలిగిన యిబ్బం
దులతో ముగ్ధులుగానా తెలిసినా.

రామా:- అడిగితొద్ది పెద్దగాథలోనికి దింపుచున్నావు! రాజుగారి
కేమి యిబ్బంది.

అప్ప:- కాశీకిసోయి వచ్చెదనని చెప్పిన మాసము గడువుదాటిపోయి
నను ప్రభాకరుడింకను రాకుండుటచే రజనీచరుడు నిత్యము
చేయుచున్నగోల యింతింతనిచెప్ప వీలులేదట.

రామా:- లాటరాజెంత మర్యాదతోయి! దేశాలు తెగిందిపోయిన
వాడు రాకపోకలే తన పుట్టమి మునిగిపోయింది?

అప్పం:-తన మిత్రుడగు ప్రభాకరు దసత్యవాది యగునేమోయని ఒకవంక—వచ్చినచో మరణశిక్ష చెప్పవలసి వచ్చెనేయని ఒక వంక —రజనీచరుని పోరుపడలేక ఒకవంక—రామ ! రామ ! రామావధాన్లుగారు ! మహారాజునకు కలుగుచున్న మానసి కాందోళన—యేమిచెప్పవలె ?

పీటితో నలుగురున్న రాజగారిముందర యీగాయనుల తెయిలెక్కలా ? యాచకత్వమైనా దాతయొక్క మంచి చెడ్డ లాలోచించవద్దండి ?

రామా:- అంతటి వివేకము మనకుమాత్రముండి యేడిచినది ?

అప్పం:-మనసంగతి అటుండటనీయండి. ఇతరుల విషయము చెప్పు చున్నాను. సామాన్యముగ చెప్పుటకు, స్వయముగ ఆచరణ మున బెట్టుటకు సంబంధమేమిటి ?

రామా:- (నవ్వుచు) ఆహాహా ! బాగుగా చెప్పితివి.

అప్పం:-ఈ దినమున రాజసభలో ఏమగునో పోయిచూడము. వచ్చెదరా ?

రామా:-భోజనప్రియులకు శాజులగొడవ లెందుకొయి ! అయినను నీమాట తీసివేయుటెందులకు. పోదముపడ.

(ఇద్దరు నిష్క్రమితురు.)

ద్వితీయ రంగము:—ఉజ్జయిని. అస్థానము.

[ప్రవేశము: విక్రమార్కు రజనీచర కాశ్యపచంద్రకేతులు.]

విక్ర:—చినను మానవజన్మమెత్తినందులకు ధర్మాధర్మపరిశీలనాజ్ఞానముండవలదా ?

రజ:—అగును. పరిశీలకుడగుటకేతనేకదా ప్రభాకరుడు

మ॥ ఇదె నేవచ్చెద నొక్కమాసమునకం శ చేగ్ గదా యీసభా సదుల్లెగ విని సౌతసిల్లునటుల శ సత్యోక్తుల బల్కుచు మదిలో నిల్చెనె వానినేమయిన నా శ మందాత్ము డింకేలఁ జూచెడు! మాగుల్ బచరించిపోవుటయెనెం శ చెగ్ గాకభూమికాశ్వరా!

కాశ్య:—రజనీచరా! పోయినది పుణ్యతీర్థసందర్శనమున కగుటంజేసి యాయాత్మేత్రమ్ముల గ్రుమ్మరుచు నేదేని కారణంబున వచ్చుటకించుక యాలసించినంత మాత్రమునకై యాతఁ డసత్యవాదియని వక్కాణింప వచ్చునా ?

రజ:—ఏమి? ఈధర్మవన్నము! ఇప్తము వచ్చినట్లు సగచరించుట తిది రాజసన్నిధిని జేసిన ప్రతిష్ఠాయా మరియొకటియా?

చం॥ కుటిలత తీర్థయాత్రలని శ కొగుచుఁ గాళికనేగి యొంటిపై నెలులను శిశుతప్పికొన శ నెంచి విదేశములగుఁ జేరెఁగా తిటకిక వాఁడు వచ్చునను శ టెంతయు వ్యర్థపు మాటలేయగుట డటుకున వానిజాడఁ గని ధంష్యునిఁ జేయఁగ నెవ్వ రికిట॥

కాశ్య:—రాటరాజా! యుక్తాయుక్త వివేకశూన్యుండవై ప్రేరినంత నేమిలాభము? మానవజన్మమెత్తినందుల కేజ్జీనీకేని ఆత్మ వత్సర్వభూతానియను న్యాయంబు ననుసరించి కూరమృగ ప్రాయండుగాక భూతదయాభుత్వపరుండు గానలదా? సందర్భానుసారంబుగ వెడలిన వాక్యంబుల వాదంబులుగ జెంచి

ఘోరప్రతిజ్ఞతోనట్టి ప్రాణమునై పణములగు దీసికొని సత్య శీలునిధిగా నాచ్రమభావముని రక్తవాతమునకుఁ కరుణగాఁ జూచుట కిప్పుగింజు నీహృదయమెంత పాపాన్నిసద్భక్తమో చెప్ప నలవి గాకున్నయది.

చంద్ర:- శాశ్వతా! ఈరథే యోడెనన్న నప్పుడేమిందురు?

కాశ్య:- కులాంగవల పాత్రివత్వభంగమునకై కడంగు మహాపాతకమే యీతని రూపదం చెనని యిందుదు.

రజ:-నిజము.

చుట్టనిజమ ధర్మదండుఁ గొని ౨ యూదులు కిద్దియై గాగనోపు; నా తని మగ్నప్రకాండముఁ బ ౨ ధర్మవై లోకమునందు నెప్పుడై వను గడుధర్మమూర్తముగ * న్యాయయంతరికఁ ధర్మమార్గమే శూన్యమగు పాపకృత్యముగ * గన్పడు నెంతటి బుద్ధికాల్పిక॥

విక్ర:-ధర్మమన్న నెచ్చట నిర్వర్తింపవలెనో విచారింప నలదా?

జి|| కనగా నెంతటి ధర్మమైన నిజతో * కాలాతిరేకమునక

దనువుక ఏదగ నున్నవానియెడలక * దాక్షిణ్యముక జూపు నా తని విఖ్యాతికి సాటికాదనుచుఁ ౨ బెద్దన సెప్పగా నుంతయుక విసవే? మానుషరక్త పాతకమునకై * ఏక్షింపగాఁ బాడియే?

చంద్ర:- మాకవేంద్రా! ప్రభాకర మహాపాతముచే నట్లొందురు కాని నిజమున కాతిదు, మాత్రమందరివలె నూరకున్న యీతనికి తల కొట్లకు బాల్కునవలసి వచ్చునా? మునునెనుక లూలోచింతుక తానాదివజే మాటునుని పంతంబులు పల్కి-శంకులకుఁ దగిన శిశు నమగ్ననింపకుండుట న్యాయమునకు నెట్టికష్టముఁలకైనఁ దలముగ్గి ప్రతిష్ఠాపూరిక గాదించుకొని శిక్షింపబూనుట యన్యాయమునా?

రజ:- అన్యాయమో! న్యాయమో పదుగురలో న్యాయస్థానమున
నాడిన మాటలు ప్రకాశ మాత్రము శిక్షాపాత్రుడు కాక
తప్పదు.

చంద్ర:- ఇంకను నాతడు వచ్చుననియేనా నీమాతయము?

రజ:- రాకపోనిమ్ము. అయినేమి? విశ్రమాత్మమహిమాలా!

శా|| తీర్థంబుల్ గనగోరు నాతనికిన్తే * తొట్రొప్ప నీకాశ్యపు
డర్థి బల్కడ మీరలెల్ల వినగా * నాతడు రాకున్నచో
మూర్ఛించిచ్చెద నంచు నాటిసభలో * ముండాచు దానొక్కడే
వ్యర్థాలాపములక బనేమి? యితడే * యాలోపము దీర్చెడుక
కాపున,

కం|| ఇలపై సత్యోల్లంఘన

కలుషవిదూరుడనుభ్యాతి * గాంచెద వేనిక

తలవరుని బిలచి యీభూ

తలవరు మస్తకము ద్రెంపు * తక్షణ మధిపా!

కాశ్య:- నేనై మున్ముదుగనన్న నెటువోయి యెటువచ్చునోయని మి
న్నకుంటి. - నీకోరికప్రకార మాచరించుట కిదేపిద్ధముగనున్న
వాడ. మరియు నూత్నదృష్టి నాలోచింప

సీ|| మలమూత్రములగంప * మాయలపెనుదంప

పాపపుంజముల * పాడుకొంప

గాలినిండినతిత్తి * కాలునివశవర్తి

అనయంబు బ్రహ్మతిని * నాడువర్తి

పెనుదోగములగుట్ట * శిరాశలకుఁదిట్ట

పరుషభాషణముల * పంటమెట్ట

.. అన్యాయములకొట్టు ♦ నాపదలకుమెట్టు
 నన్నుతంబులకు నెల్ల ♦ నాటపట్టు
 నైన యీపాడుదేహంబు ♦ బూని యొక్క-
 పుణ్యతముడైన పురుషుని ♦ బ్రోచుకొరకు
 నర్పణము సేయుకంటెను ♦ నరసిచూడ
 నథికతరమగు పుణ్యమీ ♦ యవనిగలదె ?

విక్ర:-మేలు ! కాశ్యపా ! మేలు ! పరోపకారార్థ మిదంశరీర మ్మను
 నార్యోక్తివనుసరించి మాటపట్టింపునకై ప్రాణమిత్తునన్న ప్ర
 భాకరునికన్న నాతనికై ప్రాణంబులర్పింతునన్న నీవు వేయిమ
 డుంగులు మిన్నవైతివి. దురభిలాషులగు వీరన్నంతమాత్ర
 ముననే యాతఁడురాఁడని నీవును నమ్మదగునా? మార్గమధ్యం
 బున ననివార్యంబగు నేదేనాపద సంభవించుటంజేసి కాని

కం! జ్వలనుడు శీతలమొందిన

జలనిధు లింకినను నభము ♦ త్కౌస్తలిఁ బడినన్

జలజాస్తవిధులు గతులన్

దొలగిన సత్యంబతగుడు ♦ దొలగున చెపుమా !

(భటుడు ప్రవేశించి)

జయము జయము మహారాజ ! తమదర్శనార్థమై ప్రభాకర
 నృపాలుఁడు హజారముకడ వేచియున్నవాఁడు.

విక్ర:- ఆహా! సందియమేల? శీఘ్రమ తోడ్కొనిరమ్ము.

భటు:- చిత్తము (నిష్క్రమించును)

విక్ర:- సభాసదులారా ! చూచితిరా ! ప్రభాకరుని సత్యవాక్యపరి
 పాలనము !

(ప్ర)వేశము ప్రభాకరుడు)

ప్రభా:- సార్వభౌమున కభివందనము.

విక్ర:- (యెదు రేగి) నృపపుంగవునకు స్వాగతము. ఈయాసన ములం
కరింపుము. భవదాగమనంబు

కం॥ సాంద్రయశోయుత! ముదమృ

సంద్రంబున ముంచెమమ్ము * సత్యంబున ని

స్తంద్రమతుండైన హరి

శ్చంద్రమహీపతికి నీవె * నాటి ధరిత్రి.

ప్రభా:- ఇందు భూషణ యేల?

ఉ॥ ఎన్ని దినంబులుండినను * యెంతగ బ్రోదిన మంటిలోనికే

మిన్నక చేదు దేహమును * మిక్కిలినమ్ముచు దుష్టకృత్యముల

గ్రన్ననఁ జేయుచుక దిరుగు * కర్మకు లెన్నటికేని మోక్షము

సన్నతికక్కఁ గాంచెదరె * సత్యము కన్నను మేలిమున్నచే?

కాశ్య:- మిత్రమా! సమయంబునకు వచ్చుట కాలసించిన నిన్నసత్యా
లాపివని తూలనాడిన వీరి కకాలమృత్యువువలె సన్నిహితుం
డవగుటకు సంతసించితి.

విక్ర:- సత్యాలాపియని సంతసించినను ఆసన్నమృత్యువు నకడల
వలదా?

ప్రభా:- భూసాలా!

గీ॥ చావుపుట్టుక లొకవింత * కావు తెలియ

పుట్టువొందిన దేహికి * గిట్టుటెట్లు

దప్పిపోవునె కానల * దాగికొన్న

నింతయెరిగియు దుఃఖంప * నేలఁ జెప్పుమ!

విక్ర:- సత్యవాక్యధురా ! ప్రభాకరా !

గీ॥ ఎరుక లేకుండ వచ్చెడు * నెలతలెసి

కష్టములకైన నోర్వంగ * గలుగుగాని

యెరిగి ముల్లైనఁ ద్రొక్కంగ * పెరచుఁ గాఢి

అధిప ! యెంతటి ధీరాత్ముఁ * డైన నరుడు॥

ప్రభా:- కష్టసుఖంబులు మాత్రము

కం॥ రమ్యున్న వచ్చుటయు మరిఁ

బొమ్మన్నను బోవుటయును * పొసగునె యెందు

సమ్మతిని పూర్వభవక

ర్మములై తరిఁ గట్టికుడుపు * మానులకైన॥

చంద్ర:- (తనలో) విక్రమార్కుండీతని మెట్టవేదాంతముల మేను
మరచి శిక్ష తప్పించునా యేమి?

రజ:- ఈ నిరర్థక ప్రలాపంబుల కేమిగాని ముందు శిక్షాకాలమును
నిర్ణయింపుడు.

కాశ్య:- పరప్రాణహరణ కుతూహలాభివస రజనీచరా ! రజనీచరా !
వేగిరపడి పాపచిత్తుండవని యనిపించు కొనుటయేకాని కాను
న్నది కాకమానునా?

విక్ర:- మహీపాలా ! న్యాయస్థానంబున గూర్చుండియు మానవ హిం
సకుఁ బాల్పడనేరక ప్రార్థించెద. దయామయులగు దుష్ట్యం
తధర్మజాదుల యుత్తమవంశంబున జన్మించితివి. సర్వవిద్యల
నభ్యసించితివి. స్వ. పెరుగని భక్త్యాధర్మములు, న్యాయాన్యాయంబులు లేవు.
ప్రభువును నామక సహింసంబులైన పుణ్యమును
హింసయును దిన పాపంబును లేదు. శోభింపబడుటైన నొక

ప్రాణసంరక్షణంబునకు సరిపోలవని పెద్దలందురు. జీవహింస కోర్వక యేమహర్షుల వంటివారు సూక్ష్మజంతుసంయుగంబులని పానీయంబుల పైతము మాని వాయుభక్షణమాత్రు లగుచున్న వారు. అట్టి చలిచీమలనైన ద్రోక్కుటకు సంకటపడు మహా శునుల చేరచియుంపఁబడిన శాస్త్రంబుల నామూలాగ్ర మరసిన నీవు పవిత్ర కులీనుండ వగునీవు మాటరెట్టిపులలో బుట్టిన నోడుబాటును పాటిగా దీసికొని యింతటి యమానుషకృత్యం బునకు సమకట్టుట పాడికాదు. ఇతండైనను, శాంత దిత్తుండు. సత్యధురీణుండు. నిర్మలచరితుండు.

క॥ నరవర ! యీదృశ సుగుణా

కరుని ప్రభాకరుని వేగ ♦ గావుము కరుణా

పరికించి మున్నహింసా

పరమోద్ధర్మ బటంచు ♦ బలుక వివేచి?

రజ:-

శా॥ ఓహోహో! యివియేటి మాటలగునో ♦ యుర్వీశ యీతండు నీ
స్నేహం బెప్పుడు బాయడంచు మదిలో ♦ జింతించి శిక్షింపకే
సాహంకారుని వీనిఁ బోవిడుచుట ♦ జానాన? ధర్మబెదో
యూహా గాంచుచు పక్షమూదకిఘటిర్పొప్పు మహీభర్తకు

చ॥ నలతుల పాలి నమ్మికను ♦ నేనయి నిట్టుల నాడి యోడిన
బలుకఁ గలారె యీగతి ప్ప ♦ భాకరుఁ డీరును? వేయ నేటికీ
బలికిన రీతిగా నెగడి ♦ పాడిని దీర్చుఁడు, కాక తక్కిన
దొలుత నక్షీర్తియు బిదప ♦ దుర్గతియు సమకూరు భూవరా!

ప్రభా:-దయామయస్వరూపా! విక్రమభూపా! ఒక్క మిత్రుని నీచ
జీవంబులకై మీరింత వనటంబొందఁ దగదు. ప్రతిజ్ఞాపరిపాలన
మా సత్యము నాశ్రయించి యుండు. కావున సర్వజనులకుసత్య

ప్రతాపచరణమువశ్యకత్వము. పర్యవేక్షణసంపన్నులగు నీవు
 పర్యవేక్షణమునాశ్రయించి నీయిష్టము. శుభముబిడ్డని శురణంబు
 నై కడుదాశుయుండు నీహృదయంబు. గరుగ నీయకుము
 మృత్యువనునది ప్రతిభాననుని నైదుదెబ్బ తిరుగుచు కాలక
 లితడై కడముట్టించు ముందును.

గీ॥ ఏడుదీపుల నేలున ♦ తేనుడైన
 కూటిని మాడి తిరుగాడు ♦ తుక్క యెన
 మరణ మొందెడు పట్ల స ♦ మందెగాని
 హెచ్చుతగ్గులు గవనర ♦ నెన్నటిని॥

చ॥ జగముల మూటి నేలు నల ♦ శక్తుడు నుండెడు లోకచతులై
 నగడెడు సూర్యచంద్రులును ♦ నేర్తురె యెల్లపుడుండ ప్రాణుల
 దగ నొనరించు చుండెను ♦ భార్యుడు నైతము కాలమృత్యువు
 మగుడప లేడనా ముచు ♦ మాత్రుడిశెంర తలఁప భూవరా!
 మరియు.

సీ॥ పండ్లరీపురనాధు ♦ బరికించు కిన్నుల
 మానవులను జూడ ♦ బూనఁజాల
 న్నాసికాప్రతిపూజ ♦ చేపిన కరముల
 నితరంబులనుస్పృశి ♦ యిరుఁజాల
 వేణిమూర్ధవ కథల్ ♦ విన్న వీనుల నింక
 గూరగాడ్డలు వినఁ ♦ గోరఁజాల
 విశ్వేశు వలగొన్న ♦ విఘటనా ఘడముల
 ధుష్టభూముల స్తుత ♦ ద్రోక్కఁజాల
 గీ॥ వ్యాసభాగ్యునికాన్నుచూ ♦ వైదికములు
 ధరించితిమంగ నేనిది ♦ తువన విందు

ధర్మమను గాంచినట్టి యీ - తమప్రతోడ

చుచుని నొక్కముసలైతఁ జూచగజాల

కావున చురణభయములు దీక్షి విశ్వీకపాపారవింశతుకరందా
స్వాదనుండనై యాశాపాశస్సుల జ్ఞానాసం గోపి యామలాత్రయం
బులఁబాసి యక్షయానందదాయక పరమపితారోహణాబుఁ గోరు
నాకు శపథపూరణకృత నిశ్చేణి నాధారంబుగాఁ జేయుము. నాయీ
కర్మదేహ విసర్జనంబునకు సుముహూర్తము నిశ్చయింపుము.

విక్ర:-అహ! నేటితో ధర్మవృక్షము మొదలంట పరకబడుచున్నది.
సత్యమధోగతమై పడిపోవుచున్నది. పుణ్యపుంజులు భస్మీ
భూతమగుచున్నది. ఇట్టియహంభావశూన్యని వేదాంతవేద్యుని
నిర్మలమానసుని వేయెండ్లు తపంబొనర్చినను పరమేష్ఠి భూలో
కంబునకు భూషణంబుగా నొసగఁగల్గునా ? ఇటువంటి సద్గుణ
రాశి గతించిన మధ్యమలోకంబునకు గతియేమి ? ధర్మంబున
కాశ్రయమేది ? సత్యమున కునికపట్టెక్కడ ?

ప్రభా:-మిత్రమా! నావంటి హీనమానవుఁడొక్కండు జోయిన నేమి
కొరంత ? ఈజగద్దాత్రి సుగుణానిలయులు పుణ్యతములగు
కుమారుల ననేకుల గాంచియున్నది.

కాశ్య:-రజనీచరునివంటి దురభిమాను లెందరైన నుండుటగాని నీజం
టి సుగుణానియొక్కరుండుండట దుర్లభముగదా !

రజ:-అగును. మానసం బెట్లున్నను మాటల తేటలు జూపువారు
త్యాగశీలురుగను వృద్ధయమును దాపక నిర్భయముగ మాట
లాడువారు దురభిమానులుగను మీవంటివారికి గోచరించుట
యొక పొతగాదు.

విక్ర:-ఈచురణాకరంబగు నీవాశుమ సావరణవృక్షంబునకు గట్లు
టగజేసి విచారించ వలసివచ్చె. ఇంతటి కష్టంబునకుఁ గర్త

వీవగుటంజేసి పుణ్యపాపంబులు నీయందనునిది యీ ఘోర
కృత్యంబునకు ముహూర్తము రేపు నిశ్చయించితి. ఆహా !
నీసాంగత్యమునఁజేసి నేటి కొక్క నీతి నెరింగితి.

గీ॥ పాపజన సంగతినిఁజేసి ♦ పాపు లగుదు
రనుచుఁ బెద్దలు వచియించు ♦ టాదరములె
యయ్యె నీపట్ల గడుఘోర ♦ మైనయిట్టి
కార్యమున కేను తలయొగ్గు ♦ కారణమున॥

చంద్ర:- (నవ్వి) పుణ్యజనుడగు ప్రభాకరుఁడు గూడ నుండెగదా!
సత్కార్యమే రాగూడదా ?

(శైరలో)

ఆహా ! రావచ్చును. మహారాజుగారి యాజ్ఞయగువరకు
కొంచెమోపికఁబట్టుఁడు.

కాశ్య:- ఏమి యీనుశృతి !

[సేవకుఁడు ప్రవేశించి]

జయము జయము మహారాజ! ఎవ్వరో యిద్దరు స్త్రీలు తమ
దర్శనమునకు వేగిరపడుచు హజారముకడ వేచియున్నారు.

విక్ర:- అబలలా ! త్వరపడు చుండిరా ? అభ్యంతరమేల ? శీఘ్రమున
ప్రవేశ పెట్టుము.

సేవ:- చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

[ప్రవేశము : చంద్రవదనా కమలానలలు.]

చంద్ర & కమ:- దిగంతవిశ్రాంత కీర్తియశోవికాల విక్రమభూపాలా!
జోహారు.

విక్ర:-మనోభీష్టంబులు నెరవేరుగాక! అంగవలారా! ఆయాసనముల
శలంకరింపుడు.

సరో:-(తనలో) చిరకాలోపవాసముచే శుష్కించిన నయనచకోరి
ముఱారా! ఇంకనాథుని ముఖలావణ్యచంద్రికల దనివితీర
గ్రోలుడు.

గజ:-(తనలో) పానకముగోనిపుల్లలనలె వీరునుఇప్పుడేఅడ్డుపడవలెనా!

విక్ర:-(తనలో) స్ఫురద్రూపిణులు. ఉత్తమకుల సంజాతలనుటకు సగత
యమేమి? ఆగమనము మాత్రము చింత్యము. విశదమయ్యెడు
గాక (ప్రకాశము) మానవతీమణులారా! అటంకములేనిచో
మీకులనామాదు లెరుంగ గోరెద. మరియు

కం॥ చారుశిరీషసుమంబుల

గోరెడు మీవైన యడుగు • కెందామరలక

గ్రూరత నారడి పెట్టగఁ

గారణమా బెట్టిదగవు • కార్యము సెప్పుడా!

చంద్రవ:-సార్వభౌమ! ప్రస్తుత కార్యమును బట్టి మాకులఫలములతో
నంతగా పనియుండదని విన్నవింప వలసివచ్చినందులకు తమిం
ప వేడుచున్నారము. నాపేరు చంద్రవదన యందురు. ఆమె
పేరు కమలానన. మేము గాయనులము. మేమిరువుర మొ
క్కచోఁ బుట్టిపెరిగి మైత్రితో మెలంగుచు సంగీతవిద్యయం
దొక్కింత పరిశ్రమ చేసితిమి. కాన దానిచే నిప్పు డనూ
యలు పెరిగి గానంబున నాతో సరిపోలవని నేనును నాతో
సోటిగా జాలవనియామెయు వివాదపడి నిర్ణయించుకొనుటకు
అనేకరాజసభలకుంబోయి విఫలప్రయత్నలమై తుదకు జగ
న్నుత చార్మిత్రుండును సంగీతకళా రహస్యజ్ఞుండునగు మీ
యాస్థానము జేరితిమి.

ప్రభా:- (తనలో) ఈమె చందముచూడ మున్నెన్నడో విన్న కంఠస్వరము వలెనున్నది. ఎవ్వరెయ్యె యుండనోపు.

విక్ర:-చంద్రవదనా! నీవన్నట్లు గానకళయందంత ప్రవేశ మున్నవాడనుగాను. గంధర్వకాంతలం బోలెనున్న మీవివాద మేనారదతుంబురులవంటివారో తీర్చగలరుగాని నావంటివానికి సాధ్యమా ?

కాశ్య:-సార్వభౌమా! ధర్మనిర్ణయస్వరూపులగు తమతో యిట్లన్న వారివాదంబుల తీర్పుటకు దిక్కెవ్వరు ?

విక్ర:-నాహృదయమిప్పుడు భగ్నమై పోయినది. కర్ణగంధ్రములు స్వాధీనము తప్పినవి. ఇప్పటి స్థితిలో దీని నిర్ణయింపజాల.

చంద్రవ:- ప్రభూ! తప్పక తమకడనే నిర్ణయించుకొన వలెనని గొప్పెడనెత్తో వచ్చిన మమ్ము విఫలమనోరథలం జేసిన మాకిది గతియేమి? ఎట్టులైన రేపుకూపనక దీనినిప్పుడే తీర్చకున్న మీపాదసన్నిధి ప్రాణంబుల—

విక్ర:- వలదు వలదు! అల్లెన్నటికిం జరుగకుండు గాక! ఇప్పటి భయంకరమానవ ప్రళయంబున నధోలోకంబునకు తలక్రిందై పడబోవు నేనట్లంటిగాని మరొండుగాదు. ఐనను సభాసదుల సహాయముచే సాధ్యమైనంతవరకు ధర్మనిర్ణయము చేయఁజును కావున మీగానంబుల నుపక్రమింపుడు.

చంద్రవ:- ద్విపద

ప్రకటాను రాగసం • భరితభావమున |

మకరంజరసపాన • మత్తతఁజేలి |

ప్రమదాతిరేకైక • సారవశ్యమున |

రమణీయ ఝంకార • రావంబాసరి |

కూతధోమకర్త * కారణంబునను
కార్యణ్యమునుపిడి * కక్షినుండవగుచు ।
సమయసంబోధిత * స్వాంత్యుండవగుచు ।
భ్రమరమా! పద్మిని * తాయంగడగునె?

రాజ:- ద్విపద

అప్రేమవాహిని * యడుగం టెనొక్కొ ।
అప్రమోదస్వాంత * మవసిల్లెనొక్కొ ।
మేనురయుకార * మిషమునడన్ను ।
సాదరాబుగ వేగ * సాంకష్యున్ను ।
మోదంబులేకపు * ముకుళింపకున్నె ?
అమలాత్మ్యుడగు మిత్రు * నక్కటికమున ।
భ్రమరమా ! పద్మిని * బాలింపకున్ను ।
సమయటకినుమాత * సందియమున్నె ?

ప్రభా:- (తనలో) అయినను వారిటకేల వత్తురు? మొగమును బోలిన
మొగమును కంఠమును బోలిన కంఠమునుండఁ గూడదా?

రాజ:- గాంధర్వ కల్పవల్లు లవని కవతరించినవి.

కాశ్య:- ఏమి! స్వరమాధుర్యము!

చంద్ర:- శెబాస్. తంత్రీమేళము!

విక్ర:- గాయనులారా! రాలను గరగించుచు మ్రోడులఁ జిగిర్పజేయు
మీగానంబులు లోకమోహనంబులు. స్వరవైకల్పవంతులవు
మీ యిరువురియందు భేదం బినుమంతయుం గన్పట్టదు. మీ
రింక వాదంబుల నుపసంహరింపుడు.

చంద్రవ:- దేవరవారి యాజ్ఞానుసారమట్లే యొనర్చెదము.

ప్రభా:- మేలుమేలు! గానకౌశలంబునకుఁ దోడుగానున్న మీ వివేక
సంపద యత్యంత శ్లాఘనీయము.

విక్ర:-అంగసలారా! ఏదైన బహుమానంబు నొసంగెద. కోరికొనుడు.

చంద్ర:- ఇచ్చెదనన్నఁ గోరుకొనకుండుట సంభావ్యము కాదుకావున
కోరుచున్నాను. విక్రమభూపాలా! సభాస్థారులారా! ఆడుదాని
మాటలని యనాదరణంబు సేయకుండు. న్యాయంబున దృష్టుల
నిడిమానసంబు లేకాగ్రింబుగ నిల్చి నేజెప్పఁబోవు వాక్యంబు
లొక్కొంచి యెట్లులైన నన్నుద్ధరింపుడు.

చంద్రకే:- (తనలో) ఉపోన్మాతమే యుంతయున్నది. కోరిక యీకెంత
యుండునో!

ప్రభా:-(తనలో) ఏదియో గొప్ప విషయ ముండుటం బట్టియే సభి
కులను మున్ముందు వాక్యబద్ధులఁ జేయుచున్నది.

విక్ర:-తరుణిమణి! సౌశీల్యమేల? నిర్భయంబుగఁ గోరికొనుము.

చంద్రవ:-స్వామీ! మీపరివస్త్రధ్యంబున నాఠిజనసమ్మోహకర సౌంద
ర్యుండును రశికశిఖామణియు నగు నొక్క నరేంద్రుఁ డున్న
వాఁడు. ఆతండు నన్ను రహస్యంబుగ వివాహమాడి కొంత
కాలంబివ్వనుఖంబులదేలి యిప్పుడు విడనాడి నన్ననాథం జేయ
నంచి యెటుకేని నరిగి నేడిటఁ గాన్పించు చున్నాఁడు. కావున
మీరెట్లుయిన నాని నాకొప్పింపుడని కోరుచున్నదాన.

చంద్రకే:-(తనలో) ఆపాపి యెవ్వండోకదా !

కాశ్య:-(తనలో) ఈపాపము నాతలమీదఁ బడదుగదా!

రజ:- (తనలో) ఇది మహా కులటగాఁ గన్పించుచున్నది.

విక్ర:- (తనలో) ఏమిది ఈదినము దుఃఖమయ్యె బహుకొన్న మధ్య
నాశ్చర్యానంద ప్రదర్శకంబు గల్గినదే ! (ప్రకాశముగా)
చెలియ నిన్నింత పేమింపఁజేసి తుదకు నడవిపాల్సేసి పోయిన
నరుండెవ్వఁడో దెల్పుము. నిక్కముగ నింక నీవాడుకాగలఁడు.

చంద్రవ:-ఎవ్వఁడో యని విచారించునేల ? తగుదునని విశ్వాసముతో
గుండ్లుండి యున్న దురభిమాని రజనీచరుడే.

రజ:- (సంతోషముతో) ఆ ఏమిది?

విక్ర:-ఏమేమి! రజనీచరుడా !

చంద్రవ:-అగును

విక్ర:-ఏమిది రజనీచరా!

రజ:-అసత్యము రాజేంద్రా! సర్వజ్ఞులగు మీరింత మాత్రమునకు
నమ్మిక జూపవలయు. లోకమునఁ దరుణులు సుందరపురుషుల
గన్నంత మోహపరవశంబున మైమరచుటయుఁగలదు. కావున
మెక్కింత శీతలోదకముచే—

చంద్రవ:-రజనీచరా! కృతఘ్నుండవు కాకుము. నారాజ్యమున కింతయు
నిష్పశ్యరిం జేతునని వలపుసాలపుల నెన్నింటి చూపితివి ?
ఒక్కమారు సింహావలోకి నంబుచేసి కనుగొనుము. పోనిమ్ము
వానితోపాటు నన్ను మరచినను మన వివాహమాది నాకడ
నుండు నిమెనైన మరువవు గదా!

రజ:- ఛీ! అసత్యాలాపిని! సత్యనిష్ఠా గర్వితులగు మహాపురుషులున్న
నిండుసభలో వస్త్రతంబులను వస్త్రతంబులుగ జూపి నిపాంసు
లతా భావంబును వెలిబుచ్చుటయేకాక సాధ్యమతల్లి నాదోచు
సయంబును సైతమేలఁ జేర్చెదవు?

విక్ర:-నిజమున కాభీరువు నిన్నెన్న డెరుగనిదెయైన నిందరు రాజన్య
లుండ నిన్నే ప్రత్యేకించి పాహించి పలుకగలుగునా ?

ప్రభా:- (తనలో) ఇదియంతయుఁ బరికింప మాయానాటకముగానున్న
యది. మరియు

గీ॥ సతులు రాజమునలో ♦ జములు అనుచు

పాదికి స్పృహించు చుండిరి ♦ మానవతులు;

చిత్రమిది యేమొ మనమున ♦ జేయి వెట్టి

కలచు చున్నది నేనింక ♦ నిలువజాల॥

(ప్రకాశముగా) మానవేద్రా! దేహ మస్వస్థతగా నున్న
యది. కొంచెముసేపు—

కమః—(తనలో) అకటా! నాధుని మానసవ్యధ చూడలేకున్నదాన.

పిత్రః—అయ్యో! మిత్రమా! అదియేల?

ప్రభాః—చెప్పటకేమియుఁ దోపకున్నది. ప్రకృతము శైలవాసగా
వేడెడ.

పిత్రః—కొంచెమోహిక బద్ధును. సీవివాదము జేలినపిదప—

రిజః—మహారాజా! ఇందుఁ దేలవలసిన యంశ మేమున్నయది? సత్యం
బునాశ్రయించి పలుకుచున్నాఁడ. వీరల విరువుర స్వప్నముగ
దైనఁ జూచి యెరుంగ. వినియైన నెరుగ. పరమేశ్వర సాక్షిగానే
నుడువునది సత్యము. సత్యము.

చంద్రవః—సభాసదులారా! విగోరా సత్యాలాపి నిర్భయవచనంబులు!
కలనైన మమ్ముల నెరుగఁడట! ఈవాక్యములు మీహృదయ
ముల బదిలపరుపుడు. మొగమోటములవీడి సత్యనిర్ణయము
గావింపుఁడు. నావాక్యముల కాధారంబుగ నీతనిచే లిఖింప
బడిన లేఖా దిలకింపుఁడు. (అని లేఖనిచ్చును.)

పిత్రః—కాశ్యపా! దీనింజడపుము.

కాశ్యః—(చదువును)

“అమాత్య శేఖరా!

నాడు విక్రమార్కు-సమక్షంబున గల్గిన విషయములు నెల్ల
దెలియజేసియే యుంటిగదా. ఇట్లు విధర్భకరిగి యనేకవిధముల
నాపె వర్తనంబుల నారసి యెందునూ మౌనధరించి నొందలేక, విసిగి
యంతఃపురవిషయముల నరయటకై కునానాభూమికలం ధరించుట
టాగో నిపుణుడగు మనచారునియోగిని గూఢుబున నొపితి. భగవ
దనుగ్రహంబున నాసమగ్రమునకుఁ బరిచారికలగు కళావతిరాజము
ఖుల కనూయావివాదములు ప్రబలి కళావతి పరిమాని స్వగృహ
బున కేతెంచుట నశనిచే విని యామె ధనలోలుకా జేసి మరల
నంతఃపురంబున కనుప నాకళావతియు భక్తివియోగము జరి
యగు సోజముఖ బీకలుల మరచి యొకనాడు దేవీపూజకై చనిన
నీగియ యదనని స్మారకచిహ్నంబులుగా ప్రభాకరుని నామకొసంగి
ఖడ్గాగు యంకంబుల పదిలంబు జేసి మరల నేదియోసాకు చెప్పి యా
రొగిని దెచ్చి నాకొసంగి మూడవగుర్తుగా నూరుగతలాంఛనము
దెలుప వానిని సేకరించి సభలో వెల్లడించి ప్రజ్ఞాపూరణం బొనర్చితి.
సాప మూప్రభాకరు డీపది దినంబులైన బ్రతుకవచ్చునని కాబోలు
కాశీక్షేత్రంబును దర్శించి వచ్చెదనని మాసాబు గిడువడగి వెడలెను.

మరల నాతండు వచ్చుదనుకనీయువతి యిచ్చటనేయున్న నెటు
వోలు యెటువచ్చునో యను సందేహముచే మనపట్టణమున కనువు
చుగిరి. కావున నీకళావతిని అప్రమత్తుండవై నేను విచ్చేయునంతవరకు
దగురీతి మన్నించు చుండుచు.

ఇట్లు,

గజనీచరఁడు.”

రజః- (తనలో) అకటా! నేటితో నాయాయు వంతయై ముందినది.

అయినను వీరి కిదెట్లు లభించెనో.

ప్రభా:- (తనలో) ఏమిది! స్వప్నమా లేక యింద్రజాలమా?

విక్ర:- వారీరత్నమా! ఈలేఖ మీకెట్లులభించినది?

చంద్రవ:- వారణాశికి యతిరూపమున బోయిన నాథుని సందర్శనార్థ
మతిదుఃఖభారంబుతో సరోజముఖయగు నీమెయు—

ప్రభా:- హా! పరమేశ్వరా! (అని మూర్ఛిల్లును.)

కాశ్య:- (పట్టుకొని మిత్రమా! మనంబొక్కింత చిక్క బట్టుము.

విక్ర:- తరువాత

రాజ:- రాజముఖనగు నేనును నరుగుచు మార్గమధ్యంబున సర్పదష్టయై
పడియున్న కళావతిం గాంచితిమి. అంతనది తన స్వామిద్రోహ
మునకుఁబశ్చాత్తాపమొందుచుఁ దచ్చాంతికరంబుగ నీకన్న
మాకొసంగి మరణించె.

విక్ర:- (తనలో) పాప మూరకఁబోవునా?

రాజ:- కాళీపట్టణంబునఁ దనకాంతునితోఁ గలసి ప్రార్థించుటకన్న
లేఖాసహాయ్యమున మీయందరి సమ్మూఖంబుననే తన పాతి
వ్రత్యగణిమ నిలుపుకొనుట మేలని యెట్లకేలకు గాన
కళాప్రదర్శనాకెతవమున మాదేవి—

విక్ర:- గజనీచరా దీనిశేమనియెడవు?

రజ:- (నేలఁజూచును)

విక్ర:- రజనీచరా! ఏమనియెడవు?

కాశ్య:- రాజమ్మన్యా!

చ॥ పరమపత్నివ్రతాత్వమున • భాసిలు నీయమ సచ్చరిత్రకుఁ
గురు-మలిసీకృతుండయిన • క్రూరుఁడు వీడని సర్వకాలముఁ
వరలెడు లోకనిండలకుఁ • బ్రాతుండనైతి నటంచు బుద్ధికిఁ
నెరవుదె శాంతి యొక రజ • నీచర! పాపము పండె గావునఁ.

రాజ:- సార్వభౌమ! ప్రాణసంహారం సోమభరితున మునుష్యుని కృత్యంబున జరిగినది. ఇట్టి చిరునవ్వు చూడదు.

సరో:- నాథా!

గీ॥ దుష్టమతి నాడు నేతలు • దోషమిందలి
సుతయైనను లేదు శ్రీ • కాగతునాన
పంతగింపక నాయందు • పరమకృపను
నరయకుండిన దిక్కెవ్వ • రకట యిగక

(అని పాదములపై బడును.)

విక్ర:- మానవేంద్ర ! ఇత్తరి మత్కుమారికగా నీయువతి నిచ్చుచుంటి
గావున

గీ॥ పరమ పావన చరిత్ర యీ • పద్మనయన
యేలుకొనుమయ్య సతినె గృ • పాశుడవయి
అమల వైశ్వానర వితీర్ణ • యైన భూమి
జాతఁ గైకొన్న శ్రీరామ • చంద్రు కరణి.

కాశ్య:- మిత్రమా! ప్రభాకరా!

చ॥ పరసరనాథ సంతతికి • స్వప్నములగును సుతయే నగో
చరయగు కాంతయైవడిలి • సాహసవృత్తి జరిగె నగుచు లో
నరయకుమయ్య పెద్దీసమ • యంబుల యందును దుఃఖతేజల
మఱుపులు కూడ దగ్ధిలను • మానవనాయక పూవులొద్దకు

ప్రభా:- (తనలో) హా ! ఇగ భరింపజాల (ప్రకాశముగ) మనో
నాయకీ

మ॥ సతి నీనిర్మలభక్తిభావము నజ • స్రగబుగ విలోకించుచు
మతి హీనుడగు నొక్కడడు పలుకులో • మన్నించి ఘోరము

గతులఁ దుఃఖపరంపరిలో గుడుచుచుఁ గావ్యిల్లుగాఁ జేసి స.

ద్గతికిం దప్పిన నీచు నట్లు మరలఁ గైకొందు వట్టాననా.

సరో:- నాథా! ఇందు మీదోష మేమున్నది?

గీ॥ పూర్వభవమున నేజేయు * పుణ్యమేమి

లేకయుంటను కల్గె నీ * లోకకర్మ

మిట్లు దీనికి నడలిన * నేమి ఫలము?

పాయునే యెట్టివారికిఁ బ్రాకృతంబు.

విక్ర:- రజనీచరా! ఇప్పుడు ప్రతివాదిత్వ విహాపణాబు నీయందఁ

లేమింజేసి నీవు శిక్షాపాత్రుండ వగుచుంటివి.

సరో:- (తనలో) హర్షపారవశ్యమున నేత్రగోళములనుగడి జాష్యచు

లొలుకుటచే నాధుని చూడనేరకున్నాను.

రజ:- విక్రమార్క మహిపాలా!

చ॥ మనమును రాముజేసి యతి * చూన్యత నొప్పు సతీమతల్లికిఁ

ఘనమగు దూరుకట్టిన య * ఘంబును బొంది జగంబులోన ని

కను మొగమెత్తిగా వెరతు * గావున వేగమ శిక్షకొంది యీ

తనువును వీడఁగోరదను * ధర్మమె నిల్చుత లోక మెల్లెడఁ.

కాశ్య:-స్వయముగా వచ్చుదానికి యోజనమేల?

విక్ర:- ప్రభాకరా! యాతని శిక్షకు నీయాశయ మేమి?

ప్రభా:- ఈతని నికృష్టకృత్యంబులకుఁ జాల్పదిన సరోజముబయలె

—

సరో:- నాథా! ఈతండు పశ్చాత్తాపంబు వెడలఁబుచ్చుచుండె కాన

పొరుపాలంకారులగు నృపుల కింతకంటె శిక్ష యేమున్నది?

విక్ర:-కుమారీ! నువ్వత్తును సాధ్య చరిత్రంబునకు వన్నె తెచ్చితివి.

బ:-తల్లీ నీకరుణాశుభంబుగు నొకథ నేచనంబున మరణభయంబు
తాసి ప్రతుకగంటి మేలుపందనము లాచరించుచున్నాడ.

పండ్ర:-అమ్మా ! ఇందొక విశేషము కలదు. రావణకీచకులవంటివా
రుండుట చేతనేగదా సీతాద్రావద్యాది సతీతిలకంబుల చరిత
ములాచండతారార్కస్థాయియై విలసిల్లి గల్గినవి. అట్లే

గీ! జ్ఞానహీనత నీతగుడు ♦ కాని పనుల
గొన్నిటిని చూపుకతన నే ♦ యెన్నరాని
సాధ్వీతనమునఁ దనరిన ♦ చానవైతి
తమము లేకున్న రవికాంతి ♦ తనరుటెట్లు !

ప్రభా:-తరుణీ !

గీ! నిత్యకల్యాణ దాయవై ♦ నెగ్గును నిన్ను
వంటి సాధ్వీవతంసంబు ♦ బడయు కతన
మానవుల యందు మన్ననై ♦ మనగ గంటి
నింక నాకన్న ధన్యాత్ము ♦ డెవ్వఁ డిలను !

సరో:-నాథా !

గీ! ప్రాణములు పోవనున్నను ♦ మాగవతుల
కాత్మగళసూత్రముల ప్రోపె ♦ యధిక కృత్య
మగుట నాయందు నట్టిద ♦ యయ్యె గాని
లేశమైనను భువమిందు ♦ లేదు తలప !

విక్ర:-నేటికి సత్యశీలురగు మీసతీపతులు వివదల్లుల నెల్లదాటి ను
ఖంచుటంతేసి సంతసించితి అయినను ఇట్లుగూగాక

చూచి స్థిరముగ గాంతల్లెను వ ధి త్రిక్షల్లె భరణీలరమున
 గరిమము గాంక్షుగాక చరః ధి కాంతలు మోత్యసహన. లరచెడ
 పురుషులు సత్యధర్మములు ధి బ్రోతుచు నుందురుగాక భూప్రభు
 వరుకరుణానుమంగులయి ధి పాలనఁ జేతురుగాక భూపతుల్ ॥

ప్రభా:—తథాస్తు.

(అగదరు నిష్క్రమింతురు.)

తప్పాప్పుల పట్టిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
విజ్ఞప్తి	8	దానిని	దీనిని
1	10	సేతుసీత	సేతుశీత
7	6	పతిని	సతిని
25	4	శైల	శైల
27	1	లేరలే	లేనలే
31	14	మగుచు	మనుచు
38	18	కళా:-	కళా:- (తనలో)
47	9	మమున్నకె	మనమునకు
50	8	నికృష్ణు	నికృష్ణు
54	6	రాజ:-	సరో:-
61	1	న	గ
72	8	కాంతన	కాంతుని
76	4	చున్నదే	చున్నది
76	24	లోకాపవాదం	లోకాపవాదం
98	9	శైలవా	సైలవా
99	14	ప్రజ్ఞా	ప్రతిజ్ఞా
108	18	మన్ననై	మిన్ననై

14521.